T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVESİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ ANABİLİM DALI
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE TÜRKÇESİ VE KAZAK TÜRKÇESİ ARASINDAKİ YALANCI EŞ DEĞERLER

Samal BERMAGANBETOVA

İzmir
2016

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVESİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ ANABİLİM DALI
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE TÜRKÇESİ VE KAZAK TÜRKÇESİ ARASINDAKİ YALANCI EŞ DEĞERLER

Samal BERMAGANBETOVA

Danışman

Doç. Dr. Kamil İşeri

İzmir
2016

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum **"Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler"** adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşerek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

…/…/2016

Samal BERMAGANBETOVA

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Anabilim Dalı Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Programında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Kamil İŞERİ

Üye : Prof. Dr. Leyla HARPUTLU

Üye : Yrd. Doç. Dr. Soner AKŞEHİRLİ

Onay
Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

..../..../....

Prof. Dr. Ali Günay BALIM
Enstitü Müdürü

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10116066
Yazar Adı / Soyadı	SAMAL BERMAGANBETOVA
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 99217523198
Telefon	5061795692
E-Posta	samalalikizi@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	TÜRKİYE TÜRKÇESİ VE KAZAK TÜRKÇESİ ARASINDAKİ YALANCI EŞ DEĞERLER
Tezin Tercümesi	FALSE COGNATES BETWEEN TURKEY TURKİSH AND KAZAKH TURKİSH
Konu	Eğitim ve Öğretim = Education and Training
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Anabilim Dalı	Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2016
Sayfa	160
Tez Danışmanları	DOÇ. DR. KAMİL İŞERİ 27737333218
Dizin Terimleri	Türkiye Türkçesi=Turkey Turkish ; Kazak Türkçesi= ; Yalancı eş değer=False friends
Önerilen Dizin Terimleri	
Kısıtlama	Yok

Yukarıda bilgileri kayıtlı olan tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine ve internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.

30.06.2016

İmza:.....

ÖNSÖZ

Bugünün dünyasında yaşamın her alanında olduğu gibi eğitimde de hızlı bir değişim ve dönüşüm gerçekleştiği görülmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak insanlar kendilerini küresel bir etkileşim çemberinin içinde bulmaktadırlar. Bu küresel etkileşim içerisinde etkin olan ulusların dilleri de doğal olarak önem kazanmakta ve bir yabancı dil öğrenme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi, son yıllarda hızlıca gelişip, önem kazanmıştır. Günümüzde dünyanın her tarafında yabancı dil olarak Türkçe öğretilmektedir. Bu ülkelerin en başında gelen Kazakistan'da da yabancı diller arasında en çok tercih edilen dil, Türkçe'dir. Sebebi günümüzde Türkçe yabancı diller arasında daha çok merak edilen ve öğrenilmeye çalışan bir dil konumuna gelmektedir. Burada şüphesiz Türkiye'nin uluslararası alanda yükselen değerinin ve ekonomik göstergelerindeki hızlı gelişmelerinin de önemli bir katkısı vardır. İkinci neden ise, aynı soydan gelen kardeş iki halkın dil ve kültürünün temelde bir olduğunu, dolaysıyla dilde ve kültürde birçok benzerliklerin bulunduğu bilinmektedir. Bu nedenlerden dolayı üniversite öğrencileri tarafından yabancı diller arasında Türkçenin öğrenilmesi daha fazla tercih edilmektedir. Ancak Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi konusunda karşılaşılacak bazı sorunlar da vardır. Özellikle aynı kökten geldiği düşünülen dillerde, öğrenme açısından bazı kolaylıkların olabileceği gibi yanıltıcı durumların da olması doğaldır. Bu durum Türkçe ile Azerice, Kazakça, Kırgızca, Özbekçe, Türkmence arasında yaşanabilir. Türkçe öğretiminde Kazak öğrenciler tarafından yapılacak hataların biri, "yalancı eş değer sözcükler" sorunudur.

Çalışma sekiz bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde problem durumu ele alınmış, bu çalışmanın yapılmasına neden gereksinim duyulduğu açıklanmıştır. Daha sonra araştırmanın amacı ve önemi üzerinde durulmuştur. Ayrıca araştırmanın temel sorunu belirtilmiş ve ardından alt problemler sıralanmıştır. Sonrasında gerekli tanımlar yapılmış ve kısaltmalara da yer verilmiştir.

İkinci bölümde çalışmamızla ilgili daha önce yapılan yayın ve araştırmalar sunulmuştur.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise Türkçe'nin dünya çapındaki yaygınlığı, farklı lehçeleri söz konusu olmuştur. Ayrıca, genetik ve tipolojik bakımından

sınıflandırılmış ve özelliklerine değinilmiştir. Bu konuyla ilgili birçok araştırmacıların görüşleri dikkate alınmıştır. Her iki lehçenin eklemeli diller arasında yer aldığı belirtilmiş ve sözcük yapısında ortak özelliklerin bulunduğu söz edilmiştir. Daha sonra toplumdilbilim kavramının tanımı ve önemi, dilin toplumla ilişkisi, birbirini etkilemesi, toplumdilbilimin toplumsal dilbilim ve dil toplumbilimi alanlarında farkı konularında söz edilmiştir. Ayrıca, dilin değişkenlikleri ve onların ortaya çıkma nedenleri, toplumdilbilim açısından bakıldığında, Türkçe'nin zamanla değişkenlik gösterip, farklı lehçelere ayrılması, bununla ilgili araştırmacıların görüşleri üzerinde durulmuştur. Sonrasında ise birçok araştırmacılar tarafından yapılan Türk lehçelerinin sınıflandırma denemeleri, Türkçenin kollarını oluşturan Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesinin farklı gruplarda yer aldığı ve onların belli başlı özellikleri söz konusu olmuştur. Ayrıca, Türk lehçelerinin genel olarak görülen bir sınıflandırılmasının bulunmadığı belirtilmiş ve bununla ilgili öneriler yer almıştır.

Dördüncü bölümde Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesinin genel özellikleri, sözcük hazinesi, sözdağarcığındaki başka dillerden girmiş olan sözcük oranı, alfabesindeki harf sayısı hakkında genel bilgiler verilmiştir. Sonrasında sesbilimsel açıdan iki lehçenin birbirinden farkı üzerinde durulmuştur.

Üç başlıktan oluşan beşinci bölümde önce eşdeğerlik kavramının açıklamasına yer verilmiştir. Eşdeğerlik teriminin tanımından sonra dil öğrencisi açısından eş değerliliğin önemi gösterilmiştir. Bunun yanı sıra araştırmanın temel sorununu oluşturan yalancı eşdeğerlik teriminin tanımı ve onların türleri, çeşitli kaynaklardaki farklı adlandırmaları, yalancı eşdeğer sözcüklerin ortaya çıkış nedenleri, Türk lehçelerinin arasında konuyla ilgili daha önceden hazırlanmış çalışmalar değerlendirilmiştir. Daha sonra günümüz Türkiye Türkçesi ve günümüz Kazak Türkçesi arasındaki eşdeğerlik durumu incelenmiştir.

Altıncı bölümde ise çalışmanın yöntemi üzerinde durulmuştur. Araştırma modeli gösterilmiş, verilerin elde edilmesi ve verilerin değerlendirilmesi ile ilgili açıklamalar yapılmıştır.

Çalışmanın yedinci bölümünde, çalışmanın sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Türkiye Türkçesi için Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlük'ü ve Kazak Türkçesi için Kazakça Açıklamalı Sözlük ve Türkçe-Kazakça Sözlüğü esas alınarak yalancı eş değer sözcükler saptanmıştır. Tespit edilen sözcükler tam yalancı

eşdeğerlikler ve kısmî yalancı eşdeğerlikler olmak üzere iki başlıkta incelenmiştir. Tam/kısmî yalancı eş değer sözcükler ise eş sesli sözcüklerden oluşan yalancı eşdeğerler ve ses değişimi yoluyla oluşan yalancı eşdeğerler olmak üzere iki alt başlığa ayrılmıştır.

Çalışmamızın son sekizinci bölümünde sonuçlar ortaya konmuş, öneriler ve kaynakçalar verilmiştir.

TEŞEKKÜR

Tezimi hazırlarken anlayışını ve her türlü desteğini benden esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım **Doç. Dr. Kâmil İŞERİ'ye** sonsuz şükranlarımı sunarım.

Yüksek Lisans çalışmalarına başladığım andan itibaren, bilgisini, manevi yardım ve emeklerini hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam Sayın **Prof. Dr. V. Doğan GÜNAY'a** minnet ve gönül borcum büyüktür.

Yalancı eş değer kavramını ilk olarak ortaya çıkaran ve konuyla ilgili çalışmalar yapılmasına ön ayak olan, zaman zaman bilgilerine başvurduğum değerli hocam **Prof. Dr. Mustafa UĞURLU'ya**,

Yüksek lisans eğitimim sürecince uzaktan da olsa göstermiş olduğu anlayış ve desteklerinden dolayı babam **Ali BERMAGANBETOV'a,** annem **Gülzhan NURİŞEVA'ya** ve kardeşlerime teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca, tez hazırlama sürecinde yardımıyla her an yanımda olan **Kuanysh ZHUMABEKULI**'na gönülden teşekkür ederim.

Türkiye'de eğitim görme fırsatını sunan **TÜRKİYE BURSLARI Programı'na** sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ…… i

TUTANAK…… ii

TEZ VERİ FORMU……..... iii

ÖNSÖZ……... iv

TEŞEKKÜR……... vii

İÇİNDEKİLER…….. viii

TABLO LİSTESİ……... xi

ŞEKİL LİSTESİ…… xii

ÖZET…….. xiii

ABSTRACT…… xiv

BÖLÜM I

I. GİRİŞ…… 1

1.1. Problem Durumu……..... 3

1.2. Amaç ve Önem……..... 4

1.3. Problem Cümlesi……..... 5

1.4. Alt Problemler……. 5

1.5. Sınırlılıklar…….. 5

1.6. Tanımlar…….. 5

1.7. Kısaltmalar……..... 6

BÖLÜM II

II. İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR……..... 7

BÖLÜM III

III. TÜRKÇE VE TÜRK DİL AİLESİ…… 11

3.1. Türk Dil Ailesinin Genel Özellikleri……... 11
3.2. Toplumdilbilim ve Dilin Değişkenlikleri (lehçe, ağız, şive)…….. 16
3.3. Türk Lehçelerinin Sınıflandırılması……..... 21

BÖLÜM IV

IV. TÜRKİYE TÜRKÇESİ VE KAZAK TÜRKÇESİ…….. 26
4.1. Türkiye Türkçesinin Genel Özellikleri……... 26
4.2. Kazak Türkçesinin Genel Özellikleri……. 28

BÖLÜM V

V. YALANCI EŞDEĞERLİK……. 37
6.1. Eşdeğerlik Nedir?..... 38
6.2. Yalancı Eşdeğerlik Nedir?..... 40
6.2.1. Yalancı Eşdeğerliklerin Ortaya Çıkış Nedenleri…….. 42
6.3. Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi Arasındaki Eşdeğerlik Durumları……. 44

BÖLÜM VI

VI. YÖNTEM……. 47
6.1. Araştırma Modeli…… 47
6.2. Verilerin Elde Edilmesi…… 48
6.3. Verilerin Değerlendirilmesi……... 48

BÖLÜM VII

VII. BULGULAR……..... 49
7.1. Türkiye Türkçesi Ve Kazak Türkçesi Arasındaki Yalancı

Eşdeğerliklerin Saptanması……. 49
7.1.1. Tam Yalancı Eşdeğerlik……... 49
7.1.1.1. Eş Sesli Sözcüklerden Oluşan Tam Yalancı Eşdeğerlikler……..... 49
7.1.1.2. Ses Değişimi Yoluyla Oluşan Tam Yalancı Eşdeğerlikler…… 105
7.1.2. Kısmî Yalancı Eşdeğerlikler……. 125
7.1.2.1. Eş Sesli Sözcüklerden Oluşan Kısmî Yalancı Eşdeğerlikler……..... 125
7.1.2.2. Ses Değişimi Yoluyla Oluşan Kısmî Yalancı Eşdeğerlikler…… 132

BÖLÜM VIII

VIII. SONUÇ VE ÖNERİLER……. 135

8.1. Sonuçlar…… 135
8.2. Öneriler…… 138

KAYNAKÇA…….. 139

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Türk Alfabesi 27

Tablo 2: Kazak Alfabesi 30

Tablo 3: Yalancı Eş Değer Sözcüklerin Türlerine Göre Dağılımı 136

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Yalancı Eş Değer Sözcüklerin Türlerine Göre Yüzdelik Dağılımı 136

Şekil 2: Tam/Kısmî Yalancı Eş Değer Sözcüklerin Türlerine Göre Yüzdelik Dağılımı 137

ÖZET

Ana Türkçeden doğduğu varsayılan çok sayıda Türk lehçeleri ya da dilleri vardır. Böyle olunca ana Türkçeden doğan dillerde birçok ortak yanın bulunması beklenir. Bu ortaklıklar biçimbirim, sözcük, deyim ya da sözdizim düzeyinde olabilmektedir. Diğer yandan bu lehçeler çok geniş bir coğrafi alan içine serpilmiştir. Birçok lehçe birbirlerinden coğrafi olarak çok uzak kalmıştır.

Bunun yanında zaman içinde çok geniş bir coğrafyada konuşulan Türk lehçeleri arasında zaman içinde farklılıklar da oluşabilmektedir. Örneğin sesbilimsel açıdan çok fazla değişikliğin olduğu birçok araştırmacı tarafından ortaya konulmuştur. Yine sözcüklerin anlamlarında ya da bazı biçimbirimlerin işlevlerinde de değişiklikler olmuştur.

Bu çalışmada günümüz Türkiye Türkçesi ile günümüz Kazak Türkçesi arasında yalancı eşdeğerlik gösteren sözcükleri belirleyip, değişimleri ortaya konulmuştur. Yalancı eşdeğerlik, iki ayrı dilde veya bir dilin iki ayrı lehçesinde yer alan bir kelimenin köken, yazılış ve söylenişlerinin aynı, anlamlarının ayrı olmasıdır. Bu tür sözcükler dil öğrenen kişiler için bir tuzak durumundadır.

Her iki dilde aynı ya da yaklaşık olarak aynı biçimde yazılan ama anlam açısından farklı olan sözcükler ortaya konulduktan sonra aralarındaki anlamsal farklılıklar ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Türkiye Türkçesi, Kazak Türkçesi, yalancı eşdeğerlikler

ABSTRACT

There are a lot of Turkic dialects and languages, roots that originate from Proto-Turkic language. Consequently there is a lot of this similarity and displayed a lot in common. These similarities are found at the morphemes, lexical, phrases and syntax levels. On the other hand, these languages have spread to a very wide geographical range. Several languages for geographical reasons are far from each other.

Also, given the wide geographical area holds studying the differences between the Turkic languages. For example, many researchers have found a lot of differences in phonology. Also, within the meaning of certain words or morphemes functions there are some differences.

In the scientific article considered words in Turkish and Kazakh dictionaries, which are identical in their writing, but with different concepts for semantic features.

Also studied the problem of false equivalents, which is found on the grammatical and lexical levels in the study of language. False equivalence is the words having the same root, written form and pronunciation with its different meanings in two different languages or in two different dialects of one language. Since false equivalents may be the kind of "trap" for those who are beginning to learn the language.

After investigations words in two languages that are similar to your writing, but with different concepts for semantic features considered particularly significant among them.

Key words: Turkey Turkish, Kazakh Turkish, false equivalents

BÖLÜM I

GİRİŞ

Günümüzde artan uluslararası ve siyasi ilişkiler, ekonomik gelişmeler, eğitim alanlarında gerçekleşen kültürel faaliyetlerden dolayı dil öğrenimine ihtiyaç duyulmaktadır. Önce dil kavramının tanımlarına değinelim:

> Dil, belli bir insan topluluğuna özgü, çift eklemli sesli göstergeler dizgesi. F. de Saussure'ün yaptığı ve birçok dilbilimcinin benimsediği ayrıma göre, dilyetisinin toplumsal ürünü olan dil, bu yetinin bireylerce kullanılabilmesini sağlayan ve toplumca benimsenmiş olan uzamsal bir düzendir (Vardar, 2007: 71).
>
> Dil, bir toplumdaki insanların bilgi, gözlem istek ve düşüncelerini anlatmalarını, birbiriyle anlaşmalarını sağlayan ve kelimelerden oluşan bir sistemdir (Kahraman, 1996: 1).
>
> Dil, düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü çok gelişmiş bir dizgedir (Aksan, 2001: 21).
>
> Dil, bir kavram ya da anlamsal içerikle (gösterilen), bir sessel imgeden oluşan (gösteren) gösterge dediğimiz saymaca ve uzlaşımsal nesnelerin kullanıldığı bir dizgedir (Günay, 2004: 17).
>
> Duygu, düşünce dileklerimizi anlatmaya yarayan imlerin daha çok ses imlerinin hepsine birden dil denir (Gencan, 2001: 21).

Görüldüğü gibi dilin çok çeşitli tanımları vardır. Bu tanımları ortak özelliklerini Eker (2011: 4) aşağıdaki şekilde belirtir:

- Dil, bir dizgedir.
- Dil, esas olarak, sözlü anlatım aracıdır.
- Her dil, ait olduğu toplumun gereksinimlerine cevap verebilecek yeterliktedir. İnsan doğası ancak dilinin izin verdiği ölçüde öğrenmeye uygundur.
- Dilin ilk işlevi bilgiyi doğrudan aktarmaktır.
- Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan doğal bir iletişim aracıdır.
- Dil, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli anlaşmalar sistemidir.
- Dil, yapısı ve kuralları bilinçaltıyla ilgili bir sistemdir.
- Dil, sahip olduğu kurallar ve yasalar bütünü içinde canlılığını sürdüren bir varlıktır.
- Dil sürekli varyantlaşma eğilimindedir.
- Dil, yalnızca kendi yasalarına bağlı bir dizgedir.
- Dil, toplumsal ve kültürel bir kurumdur; uygarlıkla yakından ilişkilidir.
- Dil, düşünce ve duygu arasında çok yakın bir ilişki vardır.
- Diller için güzel, zengin vb. değerlendirmeler bilimsellikten uzak, göreceli ve özneldir.

- Dil ve ulusçuluk arasında bağ, duyuşsaldır.
- Dilin farklı görünümleri doğru ya da yanlış olarak nitelendirilemez.
- Sanıların aksine, dillerin, lehçelerin ve ağızların kesin olarak doğal sınırları yoktur.
- Dil, cinsiyetle; fiziksel ve psikolojik kimlikle ilişkilidir.
- (Ana) dil (i), öğrenilen değil, edinilen bir dizgedir.

Dilin iletişime hizmet etmesi, ses ve sözcük gibi birimlerden oluşması dilin öne çıkan özelliğidir. Dilin temel öğesi olan sözcükler, anlamı veya görevi bulunan ve tek başına kullanılabilen ses veya sesler topluluğudur. B. Vardar'ın sözlüğünde sözcük "Bir ya da birden çok sesbirimin oluşturduğu, yazıda iki boşluk arasında yer alan, çoğu kez anlamsal bir birim oluşturan, söylemde belli bir biçimsel birlik sunan, çeşitli dizimsel kullanımlarında biçimce ya hiç değişmeyen ya da bükünlerde olduğu gibi bir bölümüyle değişim gösteren eklemli ses ya da sesler öbeği" olarak tanımlanmaktadır (*Aktaran* Yazıcı, 2012: 19).

Dil, kendi sözcük hazinesini sözlükte açık bir şekilde sergiler. Bundan dolayı sözlük, "bir dilin kelime hazinesini çeşitli bakış açılarından düzenleyen ve açıklayan eserlerdir" (Bingöl, 2006: 198). Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde (2005: 1806) "sözlük" terimi şöyle açıklanmaktadır: "Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser". Aksan'a göre (1996: 77), bu terim şu şekilde tanımlanmaktadır: "Sözlük; bir dilin (ya da birden çok dilin) sözvarlığını, söyleyiş biçimleriyle, yazılımlarıyla veren, bağımsız biçimbirimleri temel alarak bunların, başka öğelerle kurdukları söz öğeleriyle birlikte anlamlarını, değişik kullanımlarını gösteren bir sözvarlığı kitabıdır". Bu tanımlardan da anlaşıldığı gibi sözlükler, bir dilin söz varlığının temel kaynaklarıdır.

> "Bir dilin söz varlığı sözcükler, deyimler, terimler, atasözleri, kalıplaşmış sözler, mecazlar ve yan anlamlar gibi güçlü ve zengin bir kavram dünyasından oluşmaktadır. Söz varlığının niteliğinin zengin olması, dilin kullanım sürecinde ortaya çıkmaktadır. Kullandıkça dilde deyimler, mecazlar, yan anlamlar, argo, lehçe, ağız gibi öğeler ortaya çıkmaktadır. Dilin anlam dünyasında oluşan bu zengin karışımı da sözlüklere taşımaktadır. Toplumun duygu ve düşünce dünyasını yansıtan bu zengin karışımına göre sözlükler oluşturulur. Deyim sözlükleri, terim sözlükleri, lehçe sözlükleri, kavram sözlükleri gibi…" (Karadüz, 2009: 636).

Sözlüklerin oluşumu ve sözlükle ilgili tüm durumları barındıran bilim dalına sözlük bilimi denir. Sözlük bilimi, bir dalın ya da karşılaştırmalı olarak çeşitli dillerin sözvarlığını sözcük biçiminde ortaya koymaya yönelen, bu amaçla yöntemler koyarak uygulama yollarını gösteren bir bilim dalıdır (Aksan, 1998: 69). Filizok'e

göre sözlük bilimi şu ifadelerle tanımlanmaktadır: "Sözcük bilimi, genel ayırımında dil biliminin bir bölümüdür. Anlamlı birimlerin ve birim birleşmelerinin bilimidir, kelimeler bu bilim dalı içinde ait olduğu kültürün bir elementi olarak değerlendirilir" (*Aktaran* Karadüz, 2009: 640).

Türk bilim dünyasında sözlük bilimi geleneği çok eskidir. İlk Türk sözlüğü olarak kabul edilen Kaşgarlı Mahmud'un hazırladığı "Divan ü Lügat-it Türk"ü Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla hazırlanmış bir eserdir. Daha sonra Kıpçakça, Çağatayca ve Osmanlıca sözlükler hazırlanmıştır.

Türk dil konusundaki çalışmaları resmi ve bilimsel çerçevede yürütmek amacıyla adı daha sonra 1932 yılında Türk Dil Kurumu olarak değiştiren Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Daha sonra bu kurum sözlük hazırlama işini de üstenmiştir. Ayrıca Türkçe'nin sözvarlığını saptama amacıyla derleme ve tarama çalışmalarına da başlamıştır (Bingöl, 2006: 204).

Günümüzde Türk dünyası ile ilgili birkaç sözlükler bulunmaktadır. Söz gelişi, TDK tarafından yayınlanan Türk Lehçeleri Sözlüğü bunlardan bir tanesidir. Ancak bugüne kadar lehçeler arası aktarmalarda ya da dil öğretiminde büyük bir sorun yaratan yalancı eşdeğerlikler sözlüğü henüz bulunmamaktadır.

1.1.Problem Durumu

Bir dönem tek bir yazı diline sahip olan Türkçe, zaman içerisinde coğrafi, siyasî, tarihî şartlar sebebiyle çeşitli lehçelere ayrılmıştır. Böylece lehçeler arası aktarmalarda, iletişim süreçlerinde farklı sesletimlerden dolayı temel sorunlar ortaya çıkmıştır. Özellikle sözcüklerde meydana gelen değişikler Türk toplulukları arasında iletişim kopukluğuna sebep olmuş ve akraba topluluklar birbirini anlayamaz hâle gelmiştir. Akraba toplulukların kaybolan izlerini ortaya çıkarmak açısından doğru iletişimin kurulmasına yönelik çalışmalar hayati öneme sahiptir. Bunun en etkili yolu lehçeler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaktan ve böylece ortak bir iletişim dili kurmaktan geçmektedir. Doğru iletişimi sağlama açısından yalancı eşdeğerlik de bu çalışmaların bir parçasını oluşturmaktadır.

Yabancı dil öğrenimi sırasında özellikle bu çalışmayla üzerinde durulan yalancı eşdeğerlikler dil öğrenicilerinin karşılaştığı temel zorluklardan birini teşkil etmektedir. Son yıllarda lehçeler arası aktarmalarda yalancı eşdeğerlikler sorunu

üzerinde tartışılan bir olgudur. Bu eşdeğerliklerle birlikte öğrenimin zorlaştığı görülmekte, bilgi güncellemesi yapılamamaktadır. İki dil arasında aynı biçimde sesletilen ancak farklı anlamlara gelebilen adlar vardır. Her ne kadar aynı kökten doğmuş diller de olsa zaman içerisinde anlam değişmeleriyle değişen sözcükler bir tür anlam kargaşası oluşturmaktadır. Bu anlamda oluşan anlam kargaşası, ana dilinden farklı bir dil öğrenen biri için sorun oluşturmaktadır. Böylelikle aynı dil ailesinden olan ve yapısal benzerliklere sahip dillerde yalancı eşdeğerlik kavramı üzerinde çalışılmasını zorunlu kılmaktadır.

Yabancı dil öğretiminde eşdeğerliklerin saptanması ve karşılaştırmalı olarak incelenmesi kaynak dile gözle görülür nitelikte kolaylıklar sağlayacak ve dil öğrenimini kolaylaştıracaktır. Yalancı eşdeğerlik bulunan diller/lehçeler arasında sağlıklı bir iletişim kurulabilmesi için yalancı eşdeğerliklerin ayırımı ve saptanması önem arz eder. Bu ayrımın gerektiği şekilde yapılmadığı durumlarda iletinin hedef kitleye tam ve doğru bir şekilde ulaşamadığı görülecektir. İşte bu yanlış anlaşılmaları veyahut en doğru şekilde anlaşılmayı sağlayabilmek, bu tür sözcüklerin anlaşılmasına bağlıdır.

1.2. Amaç ve Önem

Bu çalışmanın amacı Kazakça ve Türkçe yalancı eşdeğerlik kavramını karşılaştırmalı ve açıklamalı biçimde ortaya koymaktır.

İki dil arasında söz konusu olan yalancı eşdeğer sözcüklerin Türkçeyi öğrenme sürecinde veya metin aktarmalarında birçok zorluklara yol açacağı varsayılmaktadır. Bu çalışmayla yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde karşılaşan sorunların çözümünde katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Türkçe öğrenmek isteyen Kazak öğrencilerin sesletim farklılıklarından ya da zamanla sözcüğe yüklenen anlamın değişmesinden kaynaklanan hatalara yönelik bilgilendirilmesi doğru iletişimin kurulmasını sağlayacaktır. Bundan başka Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi metinlerinin her iki dile aktarılmalarında yararlanılan bir kaynak oluşturması açısından çalışma önem kazanmaktadır.

Türk dünyasında birliğin ve doğru iletişimin sağlanması için öncelikle Türk topluluklarının her türlü alanda iletişimi artırması gerekmektedir. İletişimde en önemli noktalardan biri ise, kullandıkları dil aracılığıyla insanların birbirini doğru

anlayabilmesidir. Bilindiği gibi yalancı eş değer sözcükler, bir yandan iletişim sürecinde yanlış anlamalara sebep olurken diğer yandan kaynak dilde önemli eserlerin hedef dile aktarılması ve Türkiye Türkçesinin veya Türk lehçelerinin öğretimi/öğrenimi konusunda sorun olmaktadır. Yalancı eşdeğerlikler üzerinde yapılacak çalışmalar dilin, tarihin ve kültürün aydınlatılmasına imkân sağlayacaktır. Çalışmada elde edilen bulguların iki akraba ülkenin geçmişte ortak olan dillerinin günümüzde ne tür farklılaştığının belirlenmesi ve doğru iletişimin kurulması açısından katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.3. Problem Cümlesi

Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi sözvarlığındaki yalancı eşdeğer sözcükler ne oranda görülür? Çalışmanın problem cümlesine dayanarak aşağıdaki alt problemler belirtilmiştir:

1.4.Alt problemler

1) Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi arasındaki yalancı eşdeğerlikler nelerdir?
2) İki dil arasında bulunan yalancı eşdeğerlik gösteren sözcüklerin anlamsal ve biçimsel açıdan benzerlik ve farklılıkları nelerdir?

1.5.Sınırlılıklar

Çalışmamızın kapsamını Türkçe Sözlük, Kazak Türkçesi ile ilgili Türkiye'deki en geniş sözlük olan "Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü" ve 15 ciltten oluşan Kazak Türkçesinin Açıklamalı Sözlüğü ile sınırlı tutulmuştur.

1.6. Tanımlar

Toplumdilbilim: dil olgularıyla toplumsal olgular arasındaki ilişkileri, bunların birbirini etkilemesini, birbirinin değişkeni olarak ortaya çıkmasını, başka bir deyişle, bu iki tür olgu arasındaki eşdeğişirliği inceleyen karma dal (Vardar, 2002: 196).

Değişkenlik: bir dilin zaman, uzam ve toplum içinde sesbilim, biçimbilim ve

sözdizim bakımından değişik biçimlere bürünme özelliği (İmer ve diğer., 2011: 81).

Lehçe: bir dalın tarihsel, toplumsal, ekinsel nedenlerle zaman ya da uzamda söyleyiş, dilbilgisi ve sözlük açılarından ayrımlaşmış biçimi (Vardar, 2002: 142).

Ağız: ölçünlü dil ya da aynı ölçünlü dilin birleştirdiği lehçe içinde birbirine benzeyen konuşma biçimlerinin/birey dillerinin toplamı (İmer ve Kocaman, 2011: 19).

Şive: bir dilin bir bölge halkına, yabancı bir ulusa ya da etnik gruba söyleyiş biçimiyle kullanımı (İmer ve diğer., 2011: 235).

Eşdeğerlik: "üyeleri mantıksal açıdan eşit olan, eksik öğeli ile aşamalı karşılıktan ayırt edilebilen karşıtlık; çeviride kaynak ve erek dillerde yapı, anlam ve işlev ilişkisi kurma ile ilgili nitelik" (İmer ve diğer., 2011: 120).

Tam eşdeğerlik: kaynak anlaşma birliğinde bir kelimenin bütünüyle, yani ses, düz anlam, çağrışım, metin türüne uygunluk, kullanım şekli vb. yönlerden, hedef anlaşma birliğinde bir eş değerinin olmasıdır (Uğurlu, 2012: 218).

Kabul edilebilir eşdeğerlik: kaynak anlaşma, birliğinde bir kelimenin hedef anlaşma birliğinde bir kelimeye düz anlamı; metin bağlamında kullanılışı, yarattığı etki vb. yönlerden benzer olma durumudur (Uğurlu, 2004: 21).

Yalancı eşdeğerlik: iki ayrı dilde veya bir dilin iki ayrı lehçesinde yer alan bir kelimenin köken, yazılış ve söylenişlerinin aynı, anlamlarının ayrı olmasıdır (Resulov, 1995: 918).

Tam yalancı eşdeğerlik: iki dil veya lehçe arasında anlamları tamamen farklılaşan ya da hiç örtüşmeyen sözcüklerdir.

Kısmi yalancı eşdeğerlik: kökenleri ve anlamlarından biri (genellikle 'düz anlamı') örtüşen, fakat anlam birimlerinden biri veya birkaçı değişik anlamlarda kullanılan kelimeler (Resulov, 1995: 921).

1.7. Kısaltmalar

MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
TDK	Türk Dil Kurumu
Kaz.	Kazak Türkçesi
KZ-TR S.	Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü
KZ S.	Qazaq Tiliniñ Tüsindirme Sözdigi (Kazak Dilinin Açıklamalı Sözlüğü)

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde çalışma için kullanılmış olan Türkiye Türkçesi ve diğer Türk lehçeleri arasındaki yalancı eşdeğerlikler üzerinde çalışılmış yayın ve araştırmalara yer verilecektir.

Lehçeler arası aktarımlarda yaşanılan soruna dikkati çeken ilk Türk bilim adamı Ahmet Bican Ercilasun olmuştur. Ercilasun, Türk Lehçelerinin Anlaşılmasında Dikkat Edilecek Noktalar (1992: 28-42) başlıklı makalesinde bu konuya değinmiştir.

Mahmudov, Ortak Kelimeler Ortak Anlamlar mı Demektir? (1994: 15-19) adlı makalesinde akraba diller arasındaki karışık ve karmaşık durumların sesbilimsel, sözcük hazinesi, sözcük türetimi, biçimbilimsel be söz dizimi boyutunda olduğunu belirtmektedir. Türk lehçelerindeki ortak sözcüklerin bu durumunu aşağıdaki şekilde sıralamıştır:

1. Birden fazla anlamlı ortak bir kelimenin zaman içerisinde lehçelerden birinde anlamlarından birini kaybetmesi mümkündür.
2. Muayyen bir zaman içerisinde ortak kelimeye lehçelerden birinde yeni bir anlam yüklenmesi ve sonuçta da anlamı farklı bir ortak kelimenin meydana gelmesi mümkündür.
3. Eski zamanlarda muayyen bir anlamda kullanılan kelimelerin iki dilde yavaş yavaş birbirinden tamamen bağımsız bir şekilde semantik gelişmesi neticesinde şeklen ortak ama anlam bakımından birbirine zıt kelimelerin ortaya çıkması mümkündür.
4. Arapça ve Farsçadan alınan kelimeler farklı lehçelerde farklı anlamlarda kullanılabilir.
5. Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerin mevcut anlamları üzerine yeni anlamlar eklemiş olabilir. Ayrıca, Mahmudov, Türk lehçelerindeki ortak sözcüklerin tarihî süreç içerisinde benzer semantik gelişmeler geçirmediklerini belirtmiştir.

Resulov, Akraba Diller ve "Yalancı Eş Değerler" Sorunu (1995: 916-924) başlıklı çalışmasında "yalancı eşdeğerlik" terimi yerine *"sahte karşılıklar"* ve *"sözde*

denkteşler" terimlerini kullanabileceğini ifade etmiştir. Çalışmasında yalancı eşdeğerleri üç gruba ayırmıştır:

1. Eş adlı (sesteş, homonim) kelimeler.
2. Yazılış ve söylenişlerinin yanı sıra kökenleri de aynı olan ancak çeşitli sebeplerden anlamları farklı olan kelimeler.
3. Yazılış, söyleniş ve köken bakımından aynı olup, anlamlarından biri veya birkaçı iki lehçede örtüşen fakat bu lehçelerden birinde öteki lehçeden farklı anlam ve üsluplarda da kullanılan kelimeler.

İlker, Lehçeden Lehçeye Aktarma Üzerine Bazı Düşünceler (1999: 553-560) başlıklı bildirisinde lehçeler arası aktarmalarda karşılaşan sorunları sıralamış ve bunlardan birinin sesteş kelimelerin farklı anlam taşımalarına rağmen kendi lehçelerindeki anlamlarıyla verilmiş olması olarak belirtmiştir. İlker, burada yalancı eşdeğer sözcüklerin yerine *sesteş kelimeler* terimini kullanmıştır.

Özkan, Bugünkü Türk Lehçelerinde İletişimi Zorlaştıran Kelimeler (1999: 883-889) adlı çalışmasında lehçeler arası aktarmalarda yalancı eşdeğerliklerin büyük bir sorun yarattığını vurgulamıştır. Özkan, yazısında Kazak, Azerbaycan, Hakas, Tatar, Başkurt vb. lehçelerden örnekler vererek 28 sözcük üzerinde durmuştur. Tespit edilen sözcüklerin bir kısmının aynı kökten geldiklerini ancak farklı lehçelerde farklı anlamlar kazandıklarını, bir kısmının ise çeşitli ses değişimlere uğramasıyla aynı sesleri taşıyan ancak başka kökenli farklı anlamlarda sözcükler olduklarını ifade etmiştir. Özkan, makalesinde yalancı eşdeğerlik yerine *iletişimi zorlaştıran kelimeler* terimini kullanmıştır.

Arnazarov, Türkiye Türkçesi ve Türkmen Türkçesindeki yalancı eşdeğerlikler üzerinde çalıştığı makalelerinde iki lehçe arasındaki sözcüklerin anlam farklılıklarını ve bunların değişik anlamlarda kullanışlarını incelemiştir. Arnazarov, çalışmalarında yalancı eşdeğerlik teriminin yerine *dillerarası benzeşimler (2002: 72-77), okşar kelimeler (2003: 137-145)* ve *eş adlı kelimeler(2004: 193-220)* gibi terimleri kullanmıştır.

Akbaba, Nogay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler (2007: 151-176) adlı bildirisinde yalancı eşdeğerliklerin aynı yapıya sahip sözcüklerin anlam kaymasına uğraması yoluyla ortaya çıktığını ifade etmiş ve birçok metinden örnekler göstermiştir.

Ersoy, Çuvaş Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler (2007: 60-68) adlı çalışmasında iki lehçe arasında sesteş olan sözcükleri incelemiştir. Tespit ettiği sözcükleri isimler ve fiiller olarak iki gruba ayırmıştır.

Şavk ise, Altaycada Eş Sesli Sözcükler (2007: 1653-1668) başlıklı bildirisinde eş sesli sözcük yapılarının bir kısmının Türk dilinin eski dönemlerinde de eş sesli sözcükler olduklarını; bir kısmının ise Altay Türkçesinin ses farklılıkları içerisinde zamanla değişime uğraması yoluyla ortaya çıktığını ifade etmiştir.

Yıldız, Karay Türkçesinde Yalancı Eş Değer Kelimeler (2009: 611-659) adlı çalışmasında Karay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasında toplam 275 yalancı eşdeğerlik gösteren sözcük tespit edilmiştir. Yıldız, her iki lehçede sorun yaratan yalancı eşdeğerlikleri önlemek için bazı önerilerde bulunmuştur.

Gül ise, Özbek Türkçesi-Türkiye Türkçesi Yalancı Eş Değerli Sözcükler (2011) adlı çalışmasında iki lehçe arasında 185 tane yalancı eşdeğerlik gösteren sözcükler tespit edilmiştir. Bu sözcükler tam yalancı eş değerli/kısmî yalancı eş değerli fiiller ve tam yalancı eş değerli/kısmî yalancı eş değerli isimler olarak dört grupta incelenmiştir.

Ersoy, *Başkurt Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler* (2012) adlı kitabında 1159 madde başı yalancı eşdeğer sözcükleri tespit etmiştir. Tespit edilen sözcükler tam yalancı eş değer ve kismî yalancı eş değer sözcükler olarak sıralanmıştır. Ersoy, bu sözcüklerin bir kısmı eş sesli olup anlam alanları birbirleriyle hiçbir şekilde örtüşmeyen sözcükler olduğunu; bir kısmı ise sözcüklerin çok anlamlılık, yan anlamlılık gibi ayrıntılarından dolayı meydana geldiğini ifade etmiştir.

Özlem'in, Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler (2013) başlıklı çalışmasında iki lehçe arasında 206 yalancı eş değer sözcük tespit edilmiştir. Bu sözcüklerin bir kısmı, Türkçe ve alıntı sözcüklerde köken bakımından aynı olmamalarına rağmen anlam değişmesi, anlam genişlemesi, başka anlama geçiş, anlam kötüleşmesi ve iyileşmesi yollarıyla oluştuğu; bir kısmı ise çok anlamlılık ve yan anlamlılık gibi nedenlerden dolayı meydana geldiği belirtilmiştir.

Rustemova'nın, Kırım Tatarcası ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eşdeğerler (2014) adlı çalışmasında 1031 madde başı yalancı eş değer sözcük tespit edilmiştir. Tespit edilen sözcüklerin bir kısmı eş sesli olup anlam alanları birbiriyle hiçbir şekilde örtüşmeyen sözcükler olduğu; bir kısmı ise her iki lehçe arasında var olan düzenli ses değişmelerinin uygulanmaması neticesinde ortaya çıktığı ifade edilmiştir.

Büke, Gagauz Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eşdeğerler

(2014: 215-229) başlıklı makalesinde 87 tane yalancı eşdeğerlik gösteren sözcükten söz etmiştir. Gagauz Türkçesinin henüz tam sistemleşmiş bir yazı geçmemiş olması bu iki lehçe arasındaki yalancı eşdeğerlik mukayesesini yeniden yapma gerekliliğini belirtmiştir.

BÖLÜM III

TÜRKÇE VE TÜRK DİL AİLESİ

3.1. Türk Dil Ailesinin Genel Özellikleri

Türkçe, dünya üzerinde çok geniş bir coğrafi alan içine serpilmiş, gerek coğrafya gerekse yerel kültürlerin etkisiyle farklı etkileşimlere girmiş köklü bir dildir. Doğu Avrupa'dan Çin'e kadar uzanan geniş bir sahada varlığını sürdürmekte olan Türkçe'nin, çeşitli sebeplerden dolayı farklı lehçeleri oluşmuştur. Bunlar da Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Özbek Türkçesi, Tatar Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Kazak Türkçesi, Uygur Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Yakutça ve Çuvaşça olarak adlandırılmakta ve dünyanın farklı yerlerinde konuşulmaktadır.

Türkçe, sadece Türkiye Cumhuriyeti'nde konuşulan bir dil değil, kökü asırlar öncesinde Göktürklerden başlayarak, günümüze kadar aralıksız, konuşma ve yazı dili olarak kullanılan, gelişmiş ve özelliklerini koruyabilmiş oldukça zengin bir dildir. Ancak 20. yüzyılın başlarından itibaren Sovyetler Birliği'nin uyguladığı siyasetin sonucunda, bu birlik içindeki Türk Cumhuriyetlerinde "Kazak dili/Kazakça, Kırgız dili/Kırgızca, Özbek dili/Özbekçe"... gibi isimlendirmeler ortaya çıkmıştır.

Türk sözcüğünün kavram alanı ve geçmişinden bugüne kadar yaptığı işlevlerine dikkat edilirse, Türk ve Türkçe sözcüklerinde anlam daralması oluştuğunu görebiliriz. Bilim adamları da bu konuda araştırma yapmışlardır. Söz gelişi, Buran ve Alkaya *Çağdaş Türk Lehçeleri* (2007: 30-31) adlı kitabında bu durumu şöyle açıklamaktadır:

> "Günümüzde Türkçe sözü yavaş yavaş gerçek ve genel anlamıyla kullanılmakta ise, dünyada bu ad yaygın biçimde Türkiye Türkçesi karşılığında kullanılmaktadır. Aslında Türkiye'de konuşulan dil, sadece Türkçe'nin bir lehçesidir ve özel adı Türkiye

> Türkçesidir. Türkçe dar anlamda Türkiye Cumhuriyeti devletinin resmi dili, geniş anlamda ise dünya üzerindeki bütün Türk soylu halkların değişik coğrafyalarda, çeşitli lehçeler halinde konuştukları dilin adıdır".

Ayrıca, günümüzde İngilizcedeki Turkish kelimesi Türkiye Türkçesini, Turcic ise Türk dillerinin tümünü karşılamaktadır.

"Bir dilin dünya dilleri arasındaki yeri ve değeri; "dünya çapındaki yaygınlığı, diplomasi dili, uygarlık dil, geçer bölge dili, resmi dil, ulusal dil ve yazı dili" olmasıyla ölçülür" (Dilaçar, 1962: 5). Sözü edilen ölçütler bir dilin dünya dilleri arasındaki yerini, değerini, konumunu gösterir. Kendi sırasında Türkçe de, yukarıda saymış olduğumuz bütün özelliklere sahip bir dil olarak görülmektedir. Bu yüzden de Türkçe, dünyadaki yaygın ve çok kullanımlı bir dil olarak değerlendirilebilir.

Yeryüzündeki bütün diller, genellikle köken (genetik) ve tipolojik bakımından olmak üzere iki şekilde sınıflandırılmışlardır:

Genetik bakımdan Türkçe, Altay dil ailesine mensuptur. Türkçe ile birlikte, Altay dillerini Moğolca ve Mançu - Tunguzca oluşturmaktadır. Japonca ve Korece'yi sözü edilen dil ailesine dâhil eden görüşler de vardır. Araştırmacılara göre bu diller ortak bir atadan inmişlerdir (Ercilasun, 2013: 17). Fakat dilbilimcilerin bir kısmı da Türkçeyi Ural-Altay dil ailesi içine yerleştirmiştir. Ural ve Altay dillerinin köken birliği görüşü, genel olarak karşılaştırmalı dil incelemelerinin geliştiği 18. yüzyılın başlarından itibaren tartışma konusu olmuştur (Demir ve Yılmaz, 2002: 566). Bu görüş ilk olarak Strahlenberg tarafından ortaya atılmıştır. Rusya tarafından Sibirya'ya sürgün edilmiş İsveçli subay P.Von Strahlenberg, on üç yıl boyunca bu bölgede dolaşmış ve bu konu üzerinde çeşitli çalışmalar yapmıştır. Esaretinden serbest bırakıldıktan sonra ülkesine dönmüş ve *Avrupa ve Asya'nın Kuzeyi ile Doğu Bölümleri* (1730 y.) adlı eserini yazmıştır (Ercilasun, 2004: 17). Böylece Ural-Altay dillerinin aynı ana dilden geldiği yönündeki tartışmanın da başlatıcısı olmuştur. Ancak bilimsel çalışmaların ilerlemesiyle birlikte, bu görüşün doğru olmadığı ortaya çıkmıştır.

Bundan yüzyıl sonra Matias Aleksanteri Castre'nin yaptığı çalışmada Altay dilleri terimi bilim dünyasına yerleşmiş ve gerçeğe daha yakın olmuştur. Bu terimin içeriği, 19 yüzyıldan bu yana önemli değişikler geçirmiştir. Günümüzde bu terim genetik bakımından kanıtlanmış bir dil ailesini ifade etmekten çok, tarihte birbirleriyle yoğun ilişkide bulunmuş ve ortak özellikler taşıyan dillerle ilgili bir

çalışma hipotezinin adı olarak kullanılır (Demir ve Yılmaz, 2002:). Ayrıca bu terim 19. yüzyıldan bu yana kadar W. Schott, H. Winkler, J. Grunzel, W. Bang, J. Benzing, Ramstedt, P. Aalto, N. Poppe, R. A. Miller, Türklerden ise Talat Tekin, Osman Nedim Tuna gibi bilim adamların çalışmalarında yer almaktadır.

V. Doğan Günay *Dil ve İletişim* (2013: 137) kitabında belirttiği gibi: her dilin köken olarak ayrımının yapılmasının temelinde, o dil ailesindeki diller arasında ortak olan öğelerin sınıflandırılması yatar. Sözü edilen sınıflandırmalar birçok dilbilimciler tarafından ele alınmış ve özellikleri belirtilmiştir. Söz gelişi, Zeynep Korkmaz'a göre Altay dil ailesinin başlıca ortak özellikleri şu nokralarda toplanabilir (*Aktaran* Özdemir, 2013: 357):

1. Aile içinde yer alan dillerin hepsi de eklemeli dillerdir.
2. Çekim ve türetmede hep son ekler kullanılır. Ön ek sistemi yoktur.
3. Bu dillerde cinsiyet yoktur. Bu sebeple sözcükler şekil değişikliğine uğramazlar.
4. Sayı sıfatlarından sonra gelen isimler genellikle teklik şeklindedir.
5. Altay dilleri eklemeli dil yapısında oldukları için kelime kökleri sabittir. Türetme yeni eklerle yapılır. Zengin bir ek sistemi vardır.
6. Diller arasında aynı şekilden kaynaklandığı tespit edilen ortak ekler vardır. Bu özellik Moğolca ile Türkçe arasında daha belirgindir.
7. Cümle yapısı bakımından özne fiilden önce gelir ve genellikle baştadır. Fiil cümle sonundadır. İsim ve sıfat tamlamalarında, belirten belirtilenden önce gelir; yani, tamlamanın ikinci derecedeki unsuru esas unsur önündedir
8. Altay dilleri arasında bugün görülen bazı ses değişmeleri, bunları kökende ses bilgisi bakımından yine bir ortaklığa götürmektedir. Nitekim *r / z* ve *s / l* ses denklikleri vardır.
9. Ses bilgisi açısından Altay dillerini ortaklaştıran diğer bir özellik de ünlü uyumunun varlığıdır.
10. Altay dillerinin hiçbirinde, kelime başında *l, r* ve *n* ünsüzleri bulunmaz. Türkçe ve Moğolcada *f* fonemi yoktur. Satır başı sınıflandırılan bu özellikler Altay dil ailesini oluşturan tüm diller için geçerlidir.

Günümüzde Türkiye, Moğolistan, Doğu Türkistan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ile Afganistan'ın bir kısmı ve Azerbaycan ile İran'ın bir kısmı, şimdiki Rusya Federasyonu'nun 1/3'ü *Altay dillerini* konuşan, ortak kökenli halklar coğrafyasıdır (Tural, 2007: 38). Geniş bir sahada varlığını sürdüren Altay dillerinin konuşucularının sayısı oldukça çoktur, ancak kaynaklarda farklı verilmiştir.

Son yapılan çalışmaların birinde, Gülensoy, Altay dillerin konuşanlar sayısının 350 milyon olduğunu belirtmiştir (Gülensoy, 2000: 21). Ancak bu ölçünlü bir sayı değil, zamanla farklı rakamlar ortaya çıkabilir.

Tipolojik sınıflandırmada başlıca iki ölçüt kullanılmaktadır: 1.Sözcük yapımı; 2.Sözcük sırası.

En eski ve yaygın ölçütlerin biri sözcük yapımı (word building) ölçütüdür. Bu ölçüte göre dünya dilleri üçe ayrılır: 1.Tek heceli diller; 2. Eklemeli diller; 3. Çekimli/bükünlü diller (Ercilasun, 2013: 19). Türkçe, bunun eklemeli diller grubuna aittir. Sözü edilen grubun genel özellikleri şunlardır: sözcükler, biçimbirimlerin birbirine ulanmasıyla yapılır; sözcükler arası ilişkiler de büyük oranda eklerle yapılır. Bu yapının özelliği Türkiye Türkçesinde de, Kazak Türkçesinde de, bağımlılaştırma ve türetme olmak üzere iki önemli dizgesel işlevi yerine getirmektedir. Türetme işlevi, sözcük kök ve gövdelerinden yeni sözcükler üretebilme özelliğidir. Bağımlılaştırma işlevi ise tümce içerisinde ve tümceler arasında ilişki kurabilme özelliğini yansıtmaktadır (Onan, 2009: 239). Son işlev daha geniş bir işlev alanına sahiptir. Ses değişimi (ablaut) yoktur, kök ünlüsünün değişmesiyle sözcük yapılamaz. Söz gelişi, Türkçenin bir lehçesi sayılan Kazak Türkçesinde *tis (diş)* sözünün ünlüsünü değiştirerek yeni kelime yapamayız. *Tis, tüs (diş, düş)* tamamen farklı sözcüklerdir. Bu durum Türkiye Türkçesi için de geçerlidir. Yani diğer dil gruplarında kök ünlüsü dilbilgisel bir öğe gibi kullanılabilirken eklemeli dillerde bu durum kullanılamaz.

İkinci bir ölçüt ise, sözcük sırasıdır (word order). Tümce öğelerin sırası bakımından dünya dilleri altıya ayrılır (Ercilasun, 2013: 20): ÖEN, ÖNE, EÖN, ENÖ, NÖE (Ö: Özne, E: Eylem, N: Nesne). Türkçe, ÖNE grubuna dâhildir, *yani özne-nesne-eylem* şeklinde yapılır. Aynı durum Kazak Türkçesi'nde *bastawış - bayandauış - tolıktauış* olarak görülmektedir (Balaqayev ve Sayrambayev, 1966: 130). Diğer Türk lehçelerinde, hatta diğer Altay dillerinde de cümle öğeleri bu sırayla yapılmaktadır.

Sıfat ve isim tamlamalarındaki sözcük sırası bakımından da dünya dilleri ikiye ayrılarak tasnif edilir. Türkçede sıfat ve tamlayan, yani yardımcı öğe önce, asıl öğe sonra gelir (Ercilasun, 2013: 21). Sami ve Hint-Avrupa dillerinde ise bu durum farklıdır, yani yardımcı öğe sondadır.

Ercilasun, Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri adlı bildirisinde Türkçeyi başka dillerden ayıran diğer bazı tipolojik özelliklerini madde halinde belirtmiştir (2013: 21):

1. Türkçe son takılı (post - positional) bir dildir. Kelimeler arası ilişkiler sona gelen çekim ekleri ve edatlarla sağlanır. Hint - Avrupa dilleri ve Sami diller ise ön takılı (pre-positional) dillerdir.
2. Farsçadaki *ki,* İngilizcedeki *that, which,* Fransizcadaki *que, qui,* Arapçadaki *ellezî* gibi bağlayıcılarla kurulan yan cümle-temel cümle sentaks düzeni Türkçede yoktur. Türkçe bu yapıları sıfat-fiil (ortaç) ve zarf-fiillerle (ulaç) karşılar.
3. Sami dillerde birçok Hint-Avrupa dilinde görülen artikel Türkçede bulunmaz. Çünkü Türkçede isimler bir tek nesnenin değil türün adıdır. Belirlilik isim tamlamalarında tamlayan ekiyle, nesnelerde yükleme hâli ekiyle beliritilir. Bunların dışındaki belirlilik/belirsizlik ancak bağlamdan anlaşılır.
4. Yine bazı Hint - Avrupa dilleriyle Arap dilinin bir özelliği olan gramatikal cinsiyet (erkeklik, dişilik ve nötr) Türkçede yoktur.
5. Türkçe birçok dil gibi, teklik ve çokluk kategorilerine sahiptir, Arapçada bulunan ikilik (tesniye) Türkçede bulunmaz.
6. Birçok dilde aynı kelime hem isim hem fiil kökü olabilir; Türkçede olamaz. Aynı görülenler ya kök değildir, ya sonradan ortaya çıkmış biçimlerdir.
7. Evet - hayır sorusu bazı Hint - Avrupa dillerinde kelime sırası değiştirilecek; Arapçada ön ekle yapılır. Türkçede ise sona gelen *-mi* ekiyle.
8. Dünya dillerinin birçoğu gibi Türkçe de onlu (decimal) sayı sistemine sahiptir. Bazı Kafkaz dilleriyle Bask dilinde ise sayı sistemi yirmilidir. Sayılarda Türkçeyi başka dillerden ayıran en önemli özellik ise yirmi, otuz, kırk, elli kelimelerinin iki, üç, dört, beş kelimelerinden bağımsız olmasıdır.

Yukarıda verilen özellikler Türkçenin ilk metinlerde görülen şeklinden bugüne kadar hemen hemen hiç değişmemiştir. Fakat bunca yıllar içerisinde Türkçe'nin doğal ve yapay yollarla faklı lehçeleri ortaya çıkmıştır.

Altay dillerinin en önemli bölümünü oluşturan Türkçe'nin çeşitli lehçe ve ağızlarının ortaya çıkışı ve tarihi yolu hakkında birçok araştırmacılar tarafından çalışmalar yapılmıştır. Bu konuda daha çok Talat Tekin, Zeynep Korkmaz, Ahmet Bican Ercilasun, Ahmet Buran vb. Türkiye Türkologları araştırmışlardır. Kazak Türkologlarından ise Abjan Kurışjanulı, Sarsen Amanjolov, Adil Ahmetov, Marhabat Tomanov gibi araştırmacıların eserleri dikkat çekmektedir.

Özetlersek, bu bölümde Türkçe'nin dünya çapındaki yaygınlığı, farklı lehçeleri söz konusu olmuştur. Ayrıca, genetik ve tipolojik bakımından sınıflandırılmış ve özelliklerine değinilmiştir. Bu konuyla ilgili birçok araştırmacıların görüşleri dikkate alınmıştır. Her iki lehçenin eklemeli diller arasında yer aldığı, sözcük yapısında ortak özelliklerin bulunduğu söz edilmiş ve örnekler verilmiştir.

Sonraki bölümde toplumdilbilimin açıklaması, çalışma alanı, önemi, dilin değişkenlikleri, lehçe, şive, ağız terimlerinin tanımı, Türk lehçelerinin ortaya çıkışı, araştırmacıların farklı görüşleri, toplumdilbilimin etkisi konularından söz edilecektir.

3.2. Toplumdilbilim ve Dilin Değişkenlikleri (lehçe, şive, ağız)

Sosyal davranışın en güçlü özelliklerinden biri dildir. Aynı zamanda dil, insanları diğer canlılardan ayıran en temel özelliktir. İnsan dil sayesinde bir uygarlık ve kültür oluşturur. İnsan dil yetisiyle doğar ve ardından zamanla çevreyle birlikte dili kullanma yeteneği gelişir. Çevrenin etkisi insan dilinde ne kadar önemliyse dilin etkisi de çevrede aynı ölçüde önem taşımaktadır.

Dil, insanların toplumsal örgütlerinin her alandaki aracıdır. Bu araç çeşitli ilgi alanı oluşturmaktadır. Konularına göre, ilgi alanlarının her birinin yöntemi ve kuramı farklıdır. Ancak dili malzeme olarak ele alan bu yöntem ve kuramlar dilbilimde birleşirler. Bunlardan toplumdilbilim, dilbilimin, dili toplumsal bakış açısından inceleyen disiplinini oluşturmaktadır. Adından da belli olduğu gibi, toplumdilbilim, toplum ve dil ilişkilerini her yönüyle araştıran bir bilim dalıdır. Toplumdilbilim, toplumda kim, nasıl konuşuyor, neden böyle konuşuyor, hangi dil kullanıyor gibi sorulara cevap aramaktadır. Berke Vardar'ın *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*'nde (2002: 196) *"toplumdilbilim"* terimi aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

> Toplumdilbilim (Alm. *Soziolinguistik*, Fr. *sociolinguistique*, İng. *sociolinguistics*): Dil olgularıyla toplumsal olgular arasındaki ilişkileri, bunların birbirini etkilemesini, birbirinin değişkeni olarak ortaya çıkmasını, başka bir deyişle, bu iki tür olgu arasındaki eşdeğişirliği inceleyen karma dal. Toplumdilbilim, hem konuşucunun, hem de dinleyicinin toplumsal konumuyla bildirişim durumlarını, söylem çeşitlerini ele alır. Olanaklı durumlarda, eşdeğişirliğin yanı sıra dilsel ve toplumsal yapılar arasındaki neden - sonuç ilişkisini saptamaya çalışır.

Çeşitli sebeplerden dolayı belli bir zaman içerisinde Ana Türkçenin değişkeni olarak

ortaya çıkan Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesinin genel özellikleri ve farklılıkları toplumdilbilimsel açıdan konumuzu ilgilendirmektedir.

Kamile İmer, Ahmet Kocaman, A. Sumru Özsoy tarafından yayınlanan *Dilbilim Sözlüğü'*nde (2011: 242) bu tanım daha geniş açıdan ele alınmış ve şöyle açıklanmıştır:

> Toplumdilbilim (sociolinguistics) *genel:* Dil ve toplum arasındaki ilişkilerin tüm görünümleriyle ve çeşitli kuram, yaklaşım ve modellere dayanılarak araştırıldığı dal. Bu dalda ele alınan konulardan bazıları şunlardır: Toplumsal grupların dil kullanımları, dilsel tutumlar, dilin ölçünlü ve ölçünlü olmayan biçimleri, dil değişkeleri ve kesitler, ilişki dili, kırma dili ve kırma anadili, ikidillilik/çokdillilik, dil düzenlemesi/planlaması vb. Bazı araştırıcılar toplumdilbilim yerine *dil toplumbilimi* terimini kullanırlar. Ancak toplumdilbilimde dilbilim ağırlıklı çalışmalar yapılırken dil toplumbiliminde toplumbilim ağırlıklı çalışmalar yapılır. Dil ve toplum arasındaki ilişkilerin araştırıldığı alan için kullanılan bir başka terim de *toplumsal dilbilim*'dir ki bu alanda da dil, toplumbilim kuramının bir bölümü olarak görülür.

Vardar'ın sözlüğünde dilin toplumla ilişkisi, birbirini etkilemesi, değişkenlerinin ortaya çıkmasından söz edilmiştir. İmer ve diğerlerinin sözlüğünde ise, toplumbilimin araştırdığı toplumsal grupların dil kullanımları, dilsel tutumlar, dilin ölçünlü ve ölçünlü olmayan biçimleri, dil değişkeleri ve kesitler, çokdillilik gibi bazı konuları ele alarak, araştırmacıların karıştırdığı *dil toplumbilimi* ve *toplumsal dilbilim* terimlerinin toplumdilbilimin kullanım alanından farklı olduğu belirtilmiştir. İki dilbilimci tarafından açıklanan tanımlardan da anlaşıldığı gibi, toplumdilbilim, dili, toplum ve insan içeriğinde ele almaktadır. İnsan olmadan dil olmayacağına ve dil olmadan da toplum olmayacağına göre, toplumdilbilim, dil temasını, insan, dil ve toplum kavramlarında birleştirmektedir. Veith Werner'e göre, "toplumdilbilimde, toplumsal bağıntılarda gerçekleşen dilsel eylemler tanımlanmaktadır (*Aktaran* Dağabakan, 2012: 88). Genel olarak, toplumdilbilimin asıl malzemesini toplumun sosyal yapısı ile dil arasındaki ilişki oluşturmaktadır. Alman bilim adamı Hadumud Bussman ise, toplumdilbilimi: "dil sisteminin ve dil kullanımının sosyal anlamını, dil ve sosyal yapının çift taraflı bağımlılık oluşumunu inceleyen, dilbilim ve sosyolojinin kesişme noktasındaki bir bilim dalıdır" şeklinde açıklamaktadır (*Aktaran* Dağabakan, 2012: 88). Alıntıdan da anlaşılacağı gibi toplumdilbilimde dilin toplumda etkisinin incelenmesinin yanında, toplumun dili etkilemesi ya da

yönlendirilmesi de incelenmektedir. İki yanlı etkileşimin her biri bir arada ya da ayrı ayrı toplumdilbilimin konusunu oluşturabilmektedir. Başka bir deyişle, toplumdilbilim, kültürün, dil ve sosyal yapının karşılıklı bağıntılarını ve kesişme noktalarını araştırmaktadır.

Tarihte "toplumdilbilim" terimi ilk kez Haver C. Currie'nin 1952 yılında yazdığı bir makalede kullanılmıştır. Ancak "dil sosyolojisi" kavramının yirmili yıllarda Almanya'da, aynı şekilde "sosyal dilbilim" kavramının ise yine yirmili yıllarda Sovyetler Birliği'nde dile getirenler de olmuştur. Fakat buna rağmen, 2.Dünya Savaşından sonra yine de 1953 yılı toplumdilbilimin başlangıç yılı olarak kabul etmektedir.

Dilbilimin bağımsız bir alt disiplini olarak ortaya çıkan modern toplumdilbilimin başlangıcı 1965-1970 yılları arasında Basil Bernstein ismiyle ilişkilidir. 1958 yılında onun ortaya koyduğu, "eksiklik kuramı" (İmer, 1987: 215) toplumdilbilimin gelişiminde önemli bir katkıda bulunmaktadır. Çalışmasında çoğunlukla ruh dilbilim, toplumsallaştırma ve akıl araştırmalarına değinmiş ve kuramında dilbilim ve de o zamanki varlığı ile toplumdilbilim içeriği yapılandırmayı hedeflememiştir. Buna rağmen, kuramı, toplumdilbilim için önemli olmuştur. Onun bu kuramı bir yandan birçok bilim adamlarını bu alanda araştırmalar yapmaya yönlendirmişse, diğer bir yandan da birçok kişi tarafından yetersiz bulunmuştur.

Toplumdilbilim alanında çeşitli çalışmalar yapan diğer bir dilbilimci ise, Amerikan dilbilimcisi William Labov'tur. William Labov, Basil Bernstein'in eksiklik kuramını eleştiren bilim adamlarından biridir. Araştırmalarında özellikle dil değişimi ve dil türleri üzerinde durmuştur. New York ve Philadelpia diyalektlerinde yaptığı araştırmaları ile tanınmaktadır. Yaptığı çalışmalar, dil değişimlerinde tarihsel etmenler yanında toplumsal etmenlerin de önemli olduğunu göstermiştir. Böylece, altmışlı yıllarda, dilsel değişimlerin deneysel araştırmaları için ilk adımı atmış, yanı sıra toplumdilbilimin yetersiz bulunan çalışmalarına karşı gelmiştir.

Yeryüzündeki bütün diller sürekli değişim geçirirler. Ancak bu değişim yazı dilinde daha belirgindir. Sözcük yazılışlarında, okunuşlarında ya da imlâ kurallarında oluşan yavaş ve küçük yenilikler birikerek ve büyüyerek bu değişimleri oluşturur. Bir dili konuşan ya da kullanan insanlar yeterince uzun bir süre fiziksel ya da kültürel olarak ayrı yaşarlarsa dilleri farklılaşmaya başlar. Bir dili belirgin

farklılıklarla konuşan iki insan, birbirlerini anlayabiliyorlarsa ayrı lehçeleri, birbirlerini anlayamıyorlarsa ayrı dilleri konuşuyor olarak kabul edilirler. Bu durum daha çok duruma ve bağlama göre *değişkenlik* gösterir. *Dilbilim Sözlüğü'*nde bu terim şöyle tanımlanmaktadır: değişkenlik, bir dilin zaman, uzam ve toplum içinde sesbilim, biçimbilim ve sözdizim bakımından değişik biçimlere bürünme özelliği (İmer ve diğer., 2011: 81). Birçok araştırmalarda da Türkçe'nin zaman, uzam ve toplum içinde sesbilim, biçimbilim, sözdizim vb. bakımından değişik biçimlere büründüğü, tek sözcükle, *değişkenlik* gösterdiği görülmektedir. Toplumdilbilim açısından ele aldığımız bu tür bilgiler Türkçe'nin zaman içinde çeşitli nedenlerle farklı lehçelere ayrıldığını ilgilendirmektedir. Ana Altayca - Ana Türkçe...- Türkiye Türkçesi/Kazak Türkçesi bunun bir örneği olabilir. Buran ve Alkaya *Çağdaş Türk Lehçeleri* (2001: 17-18) kitabında Türk lehçelerinin ortaya çıkışını şu şekilde açıklamaktadır:

> Göçler, savaşlar ve diğer siyasî - sosyal olaylar sonucunda coğrafya değiştiren ve birbirlerinden uzaklaşan Türk boyları, kendi hâkimiyet bölgelerinde, kendi ağız özelliklerine dayalı yazı dilleri oluşturmaya başladılar. İslamiyetin kabulü dolayısıyla dil ve kültürde meydana gelen büyük değişmeler, kabul edilen yeni alfabe ve karşılaşılan farklı kültür çevreleri gibi dış etkenler, dilin iç yapısındaki bazı küçük farklılıkları destekleyerek onları yazı diline doğru hazırlamıştır. Bu arada her boy kendi ağız özelliklerini, geliştirirken, diğer boylara ait özellikleri de yavaş yavaş terk etmiştir. Bu durum, A. Dilaçar'ın ifadesiyle, bazı temayülleri koyulaştırırken, bazısını da köreltmiştir. Böylece farklılaşan kollar yazı diline hazır hâle gelmiş ve yazı dili olmuşlardır. Bunun en güzel ve en yakın örneği Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesidir.

Doğal dillerin hiçbiri homojen değildir, aksine birçok çeşitlilik göstermektedir. Dil farklılıklarını yaratan etkenlerin en belirgin olanları *zaman, coğrafya ve toplumsal yapıdır* (Eker, 2007: 127). Türkçe'nin çeşitli lehçelerinin ortaya çıkmasında sözü edilen üç etkenin de etkisi vardır. Fakat Türkçe'nin farklı sebeplerle ortaya çıkan kollarını ifade ederken lehçe, şive ve ağız sözcükleri kullanılmaktadır. Birçok asırlar boyunca bu bir tartışmalı konu olmuştur. Önce lehçe nedir, şive nedir, ağız nedir bu terimlerin anlamına değinelim.

> Lehçe, bir dalın tarihsel, toplumsal, ekinsel nedenlerle zaman ya da uzamda söyleyiş, dilbilgisi ve sözlük açılarından ayrımlaşmış biçimi. Örneğin Özbek lehçesi, Azeri

> lehçesi Türk lehçelerindendir. Birçok ülkede çeşitli lehçeler vardır ve taşra ağızlarıyla bunlar arasındaki ayrılıkları, toplumsal ölçütlere başvurmadan belirleyebilmek çoğu kez olanaksızdır. Lehçelerin oluşumu, bir dili konuşan çeşitli toplulukların birbirlerinden uzaklaşmasıyla açıklanır (Vardar, 2002: 142). Ağız, ölçünlü dil ya da aynı ölçünlü dilin birleştirdiği lehçe içinde birbirine benzeyen konuşma biçimlerinin/birey dillerinin toplamı; örn. Kütahya, Rize, Erzurum, Urfa, Nevşehir ağzı; İstanbul ağzı ölçünlü Türkçe'ye temel olan ağızdır (İmer ve diğer., 2011: 19). Şive, bir dilin bir bölge halkına, yabancı bir ulusa ya da etnik gruba söyleyiş biçimiyle kullanımı; örn. Türkçeyi Karadeniz şivesi, Rum şivesi ya da Amerikan şivesiyle konuşmak (İmer ve diğer., 2011: 235).

Buradan da anlaşılacağı gibi birçok araştırmacılar tarafından farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Türkiye'de bu konu üzerinde durmuş başlıca üç ayrı görüş vardır: İlki, İstanbul Üniversitesi Türkoloji bölümünden yetişmiş olanlar; birbirine en uzak olan kolları ifade ederken lehçe terimini, ondan biraz daha yakın kolları ifade ederken *şive* terimini kullanırlar. Bunlar, Reşit Rahmeti Arat okulundan yetişen Türkologların görüşüdür. İkinci görüş ise, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesindeki Türkologların görüşüdür. Onlar şive sözcüğünü pek kullanmazlar, sadece lehçe ve ağız terimlerini kullanırlar. Başka görüşü savunanlar Çuvaşça ve Yakutça ile diğer şiveler arasında ayrım yapıyorlarsa, bu görüştekiler Yakutça, Çuvaşça, Kazak, Kırgız, Azerbaycan, Türkmen gibi kolların tümüne lehçe adını vermişler. Onların altındakilerine ise, ağız terimini kullanılmıştır. Üçüncü görüş ise, Türk Dil Kurumu Çuvaşça ve Yakutçaya ayrım yapmış ve onlara uzak lehçe terimini kullanmış ve diğer kollar için yakın lehçe terimini benimsemiştir (Ercilasun, 1997: 67-68). Son dönemlerde üçüncü görüş daha çok kabul görülmüş ve "şive" terimi kullanımdan çıkmaya başlamıştır. Son bilimsel çalışmalarda sık kullanılan "lehçe" terimini biz de çalışmamızda kullanmayı uygun görmekteyiz.

Bu bölümde toplumdilbilim kavramının tanımı ve önemi, dilin toplumla ilişkisi, birbirini etkilemesi, toplumdilbilimin toplumsal dilbilim ve dil toplumbilimi alanlarında farkı konularında söz edilmiştir. Ayrıca, dilin değişkenlikleri ve onların ortaya çıkma nedenleri, toplumdilbilim açısından bakıldığında, Türkçe'nin zamanla değişkenlik gösterip, farklı lehçelere ayrılması, bununla ilgili araştırmacıların görüşleri üzerinde durulmuştur.

3.3. Türk Lehçelerinin Sınıflandırılması

Bu bölümde Türk dillerinin (lehçelerinin) sınıflandırılması, bu konuyla ilgili bugüne kadar yapılan sınıflandırma denemeleri üzerinde durulacak ve konumuza ilgili olan Türkiye Türkçesi/Kazak Türkçesinin çeşitli sınıflandırmalar içindeki yeri söz edilecek, bu konudaki görüşler değerlendirilecektir.

Öncelikle sınıflandırma sözcüğünün dilbilimde ya da dilde ne anlama geldiğine bakalım. Bu kavram diller arasında ya da bir dil ailesi içindeki birbirine yakın, akraba diller arasındaki benzerliklere ya da benzemeyen yanlara göre gruplandırma işidir. *Dilbilim Sözlüğü'*nde sınıflandırmayı "dil birimlerini dağılımsal, anlamsal, biçimbilimsel, sözdizimsel, vb. özelliklerine göre sınıflara ayırma" (Vardar, 2002: 176) şeklinde belirtir. Türk boyları tarafından konuşulmakta olan Türkçe'nin çeşitli lehçelerinin de dağılımsal, anlamsal, biçimbilimsel, sözdizimsel, vb. özelliklerinin bulunması Türk lehçelerinin sınıflandırılmasına yol açmıştır. Günümüzde Türk lehçelerinin sınıflandırılması, Türklük biliminin bütünüyle çözülememiş önemli sorunlarından biridir. Birleştirmeden çok ayırma düşüncesiyle yola çıkan, ortaklıklardan çok farklılıkları öne çıkaran bakış açılarıyla, bu sorunun çözülmesi mümkün değildir (Buran ve Alkaya, 2001: 19). Bu durum sınıflandırmada farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece, birçok Türk ve yabancı araştırmacılar tarafından yapılan Türk lehçelerinin tasnifi denemeleri parmakla sayılamayacak hale gelmiştir. Ancak bu tasnif denemeleri geniş bir biçimde değil, özet bir bilgi vermekle yetinmekteyiz.

Türk lehçelerinin her birinin kendine özgü özelliklerini ortaya koyan sınıflandırma çalışmasının ilk denemesi, 11.yüzyıllardaki Kaşgarlı Mahmud'un *Divan-ü Lügat-it Türk* adlı eseriyle başladığı bellidir. Eserinde Kaşgarlı Mahmud o tarihlerde yaşayan Türk boylarını iki gruba ayırmıştır: Doğu ve Batı. Doğu grubunu Karahanlılar, Kaşgar ve Balasagun civarındaki yazı dilleri ile birlikte, Karluk, Çigil, Tohsi ve Uygur lehçeleri oluşturmuştur. Batı grubuna ise bütün Oğuz lehçeleri, Kırgız, Kıpçak, Peçenek ve Bulgar lehçelerini dahi etmiştir (Tavkul, 2003: 24). Ancak klâsik dilbiliminde bilimsel olarak kanıtlanmış Türk lehçelerinin sınıflandırılması 19.yüzyıldan itibaren ele alınmış ve bugüne dek devam etmektedir.

Başlangıcı Altay, Hun, Eski Türk ve Orta Türk devirlerine kadar dayanan Türkçenin gelişme seyri neticesinde Oğuz grubunda yer alan Türkiye Türkçesi ve

Kıpçak grubuna dayanan Kazak Türkçesinin özgü nitelikleri farklı görüşlerde belirtilmektedir. Bu görüşler, İ.N. Berezin, W. Radloff, Á. Vámbéry, F.E. Korş, J. Németh, G. Ramstedt, V.a. Bogorodskiy, A.N. Samoyloviç, L. Liğeti, M. Räsänen, S.E. Malov, N.A. Baskakov, R.R. Arat, J. Benzing, K.H. Menges, T. Tekin vd. tarafından çeşitli dönemlerde, coğrafi ve tarihi bilgiler ışığında, ses ve şekil bilgileri özellikleri açılarından yapılmıştır.

Türk lehçelerinin ilk bilimsel sınıflandırılması Rus kökenli doğubilimci İ.N.Berezin'e aittir. Ufuk Tavkul Türk Lehçelerinin Sınıflandırılmasında Bazı Kriteriler (2003: 24)adlı bildirisinde Berezin'in tasnifinden söz etmiştir:

> Türk lehçelerinin ilk tasnif denemelerinden birini yapan Berezin 1849 yılında yaptığı çalışmada Türk lehçelerini söz başında t- veya d- sesinin bulunması, şimdiki zamanın kurulması gibi kriterilere dayanarak üç gruba ayırmıştır. Bunlar:
>
> 1- Çağatay veya Doğu Grubu (Türkistan)
>
> 2- Tatar veya Kuzey grubu (Kıpçak)
>
> 3- Türk veya Batı grubu.

Dil hususiyetlerini esas alarak üç grupta topladığı bu sınıflandırmada Kazak Türkçesi "Tatar veya Kuzey (Kıpçak) grubu içinde yer almış, Türkiye Türkçesi ise Türk veya Batı grubuna dâhil edilmiştir. Ancak birçok hataları barındıran bu sınıflandırma yetersiz bulunmuş ve kabul edilmemiştir. Özellikle İlminskiy bu sınıflandırmanın tutarsızlığını vurgulamıştır (İlminskiy, 1861: 20-21). İ.N. Berezin'in görüşlerinden yola çıkarak daha çok bilimsel ve ayrıntılı sınıflandırmayı Alman kökenli Türkolog W. Radloff yapmıştır. Radloff Türk lehçelerini ses özellikleri ve coğrafi dağılımları bakımından dört gruba ayırmıştır:

I- Doğu Diyalektleri grubunda *Asıl Altay* (Altay, Televüt), *Baraba, Kuzey Altay* (Lebed, Şor), *Abakan* (Sagay, Koybal, Kaç, Yüs, Kızıl, Küyerik-Çolım), Soyon, Karagas, Uygur) diyalektlerine yer verilmiştir.

II- Batı Diyalektleri grubu ise, *Kırgız* (Karakırgız, Kazak-Kırgız, Karakalpak), *İrtiş* (Turalı, Kuvurdak, Tobol, Tümen), *Başkurt* (Ova Başkurtçası, Dağ Başkurtçası), *Volga veya Kuzey Rusya* (Mişer, Kama, Simbir, Kazan, Belebey, Kasım) diyalektlerini içermektedir.

III- **Orta Asya Diyalektleri** grubunda *Tarançı, Hami, Aksu, Kaşgar, Çağatay* (Kuzey Sart, Hokand, Zerefşan, Buhara, Hive) diyalektleri yer almıştır.

IV- **Güney Diyalektleri** grubu da Türkmen, Azerbaycan, Kafkasya (Karaçay-Malkar, Kumuk), Anadolu (Hüdavendigâr-Bursa, Karaman), Kırım (Karaim), Osmanlı diyalektilerinden ibaret olmuştur (Tavkul, 2003: 25). Görüldüğü gibi Radloff'un sınıflandırılmasında Kazak Türkçesi "Batı" grubunda, Türkiye Türkçesi "Güney" grubunda yerini almıştır. Bu sınıflandırma önceki çalışmalara göre ayrıntılı bir şekilde yapılmış ve çalışmasında sözü edilen her iki grubun bazı sesbilgisel özellikleri karşılaştırılmış:

a) "Batı" grubunda ön seste ötümsüz **q, k, t** ve **p** ünsüzlerinin kullanılması, söz gelişi, Türkiye Türkçesini dahi eden **"Güney"** grubunda **gün** sözcüğü Kazak Türkçesini içeren **"Batı"** grubunda **kün** olarak kullanılmaktadır.

b) ön seste ötümsüz **p** yerine ötümlü **b** ünsüzünün kullanılması (**pazar-bazar**).

c) **ş-s, ç-ş** ses değişimlerinin bulunması (**beş-bes, çay-şäy**).

Ancak Radloff'un bu sınıflandırması da pek uygun görülmemiş, çünkü gruplara ayırmış olduğu diyalektlerin birisinde bulunan ses özellikleri diğerinde de bulunmuştur. Ayrıca, bunlar ayırt edici nitelikte özellikler olmayıp, niteleyici özelliklerdir. Talat Tekin Radloff'un Türk dillerini (diyalektlerini) sınıflandırmasını şöyle eleştirmiştir:

1. Tasnifte Türk dilleri ayırtedici seslik ölçütlere göre gruplandırılmamış, coğrafi bir sınıflandırmadan sonra her grubun ve her gruba giren diyalektlerin ses özellikleri belirtilmiştir.
2. Bu yöntemin bir sonucu olarak belli bir gruba aitmiş gibi görünen özellikler başka bir grubun da özellikleri olmaktadır (Örneğin I.gruba giren Asıl Altay diyalektleri ile II. gruptaki Kırgızcanın özellikleri).
3. Tasnifte Yakutça ve Çuvaşçaya yer verilmemiştir (Tekin, 1989: 143).

Böylece, Radloff'un bu denemesi yeterli ve seçkin bir sınıflandırma olamamıştır.

Radloff'tan sonra Á. Vámbéry, F.E. Korş, J. Németh, G. Ramstedt, V.A. Bogorodskiy, A.N. Samoyloviç gibi bilim adamları yaptıkları sınıflandrıma denemelerinde Türk lehçelerinin coğrafi dağılımı, kısmen de dil bilimi ölçütlerini dikkate almışlardır. Samoyloviç, araştırmacı Radloff'un ve Korş'un sınıflandırmalarını esas alarak ve kendisinin koyduğu bazı seslik ölçütlere dayanarak, Türk dillerinin yeni bir sınıflandırmasını yapmıştır. Onun *Nekotoriye Dopolneniya k Klassifikatsii Turetskih Yazikov* (1992: 14) adlı çalışması Türkologlar arasında büyük

bir ilgi uyandırıp, yaygınlık kazanmıştır. Sınıflandırmasında Samoyloviç Türk dillerini altı gruba ayırmış ve her grubun özelliklerini belirtmiştir. Ancak bazı yanlışlıklar ve eksiklikleri barındıran bu sınıflandırma da bugün için geçerliliğini yitirmiştir.

Türk lehçeleri tasnifi üzerinde çalışan diğer bir bilim adamı, Macar Türkologu L.Ligeti'dir. Liğeti Türk lehçelerini tarihî açıdan değerlendirerek, kendi sınıflandırmasını yapmıştır. Türk lehçelerini altı grupta toplayan bu sınıflandırmada, Kazak Türkçesi **"Kıpçak**" grubunda, Türkiye Türkçesi ise **"Oğuz"** grubunda yer almaktadır.

Türk diyalektlerinin etnik akrabalık özelliklerini dikkate alarak sınıflama ve onun bilimsel ilkelerini belirleme çalışmaları, Türkoloji uzmanlarının ele aldığı önemli konulardandır. Bu hususta yapılan önemli sınıflandırmalardan biri, Rus Türkolog N.A. Baskakov'un sınıflandırmasıdır (Sakhipova, 2007: 131). Baskakov'ın sınıflandırmasında Türk lehçelerinin oluşma ve gelişme seyri ve birbirleriyle ilişkileri tarihi açıdan dikkate alınarak, ses bilgisi ve şekil bilgisi ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Sınıflandırmada Kazak Türkçesi, Nogay, Karakalpak, Karaim, Kumuk, Başkurt, Tatar diyalektleri ile birlikte "**Kıpçak"** grubuna, Türkiye Türkçesi ise, Türkmen, Gagauz ve Azerice ile birlikte **"Oğuz"** grubuna dahi edilmiştir. Adı geçen araştırmacılardan sonra Türk bilim adamı Reşit Rahmeti Arat, bütün sınıflandırma denemelerini incelemiş ve kendi sınıflandırmasını yapmıştır. Ancak bunların da kendilerinden önceki sınıflandırmalardan ileri olduğu, bununla birlikte eksik yönlerinin de bulunduğu belirtilmiştir.

Türk lehçeleriyle ilgili son sınıflandırma denemesi Türkiye Türkologu Talat Tekin'e aittir. Tekin, bugüne kadar yapılmış olan sınıflandırmaları değerlendirerek ve eleştirerek, önemli bir sınıflandırmayı ortaya koymuştur. Türk Dil ve Diyalektlerinin Yeni Bir Tasnifi (Tekin, 1989: 381) adlı çalışmasında Tekin, Türk lehçelerini 6 ses ölçütüne göre 12 gruba ayırmıştır. Bu sınıflandırmada Kazak Türkçesi **"Tawlı** ya da **Kıpçak"** grubuna, Türkiye Türkçesi ise "**Dağlı** ya da **Oğuz**" grubuna dâhil edilmiştir. Talat Tekin'in sınıflandırmasına göre Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi arasındaki farklılıkları şöyle sıralayabiliriz: a) **/ağ/** ses grubunun **/aw/** ikiz ünlüsüne değişmesi: d**ağ**-t**aw**. b) ön sesteki **/y/** sesinin **/j/**ye değişmesi: **y**ılan-**j**ılan, **y**alan-

jalğan vb. c) **/ş/** sesinin **/s/**ye değişmesi: ki**ş**i-ki**s**i. ç) **/ç/** sesinin **/ş/**ye değişmesi: ağa**ç**-ağa**ş**, ü**ç**-ü**ş** vb.

Çoğu Avrupalı ve Rus Türkologlar tarafından yapılan, yaklaşık 150 yıldır devam eden Türk lehçelerinin sınıflandırılması çalışmaları böylece değişik yollara başvurulmuş ve farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Ancak yukarıda özet olarak verdiğimiz başlıca sınıflandırma denemelerinden de görüldüğü gibi, bugüne kadar Türk lehçelerinin genel olarak kabul görülen bir sınıflandırılması bulunmamaktadır.

Buran ve Alkaya (2007: 42), Türk lehçelerinin tam ve bilimsel bir sınıflandırmanın yapılabilmesi için önerileri dört başlığa almıştır:

1. Her lehçenin dil bilgisi bakımından ayrıntılı olarak incelenmesi,
2. Lehçelerin bütün yönleriyle karşılaştırılması, birleşen ve ayrılan yönlerinin ortaya konması,
3. Lehçelerde görülen dil özelliklerinin, o lehçeyi konuşan boya ait olup olmadığının, tarihi ve etnolojik araştırmalarla tespit edilmesi,
4. Her lehçenin en eski ve en yeni dil malzemesinin karşılaştırılması ve böylece, o lehçenin tarihi gelişimi ile eğiliminin tespit edilmesi gerekir.

Bu başlıkları esas alarak, Türkologlar tarafından çalışmalar yapılmaktadır. İki asırdır tartışılan bu sorunun bütünüyle çözülmesi için yeni bakış açılarına ve fikirlere ihtiyacı vardır.

Bu bölümde birçok araştırmacılar tarafından yapılan Türk lehçelerinin sınıflandırma denemeleri, Türkçenin kollarını oluşturan Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesinin farklı gruplarda yer aldığı ve onların belli başlı özellikleri söz konusu olmuştur. Ayrıca, Türk lehçelerinin genel olarak görülen bir sınıflandırılmasının bulunmadığı belirtilmiş ve bununla ilgili öneriler yer almıştır.

BÖLÜM IV

TÜRKİYE TÜRKÇESİ VE KAZAK TÜRKÇESİ

4.1. Türkiye Türkçesinin Özellikleri

Türkiye Türkçesi, Türk dilleri içerisinde en çok konuşulan Türk lehçesidir. Türkiye Türkçesi, Türkiye Cumhuriyeti, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Irak, Makedonya, Kosova, Romanya ülkelerinde çeşitli düzeylerde resmî kimliğe sahip bir dildir. Resmiyete sahip olduğu coğrafya, Türkiye Türkçesinin yayılım alanı içindedir; batıda Balkanlar'dan (orta ve kuzey) doğuda Orta Doğu'ya kadar bir alanı kapsamaktadır. Ayrıca, Almanya ve Bulgaristan ülkelerinde birçok Türkler tarafından konuşulmaktadır.

Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Gagauz Türkçesi ve Türkmen Türkçesi ile birlikte Türk lehçelerinin Oğuz grubunu oluşturmaktadır. En çok Azerbaycan Türkçesiyle yakınlık göstermektedir.

Bugün Türkiye Türkçesi adını alan lehçe, İstanbul ağzının ses, biçim ve dizim özelliklerini temel olarak alan bir ortak dildir. Bu dil, Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlıca evresinden kalan kimi özelliklerin değiştiği, kendine özgü nitelikler taşıyan bir Türk lehçesidir (Aksan, 2006: 145). Başka bir deyişle, eskide kullanılan bazı sesleri yitirmiş ve birçok ses olaylarını gerçekleştirmiştir.

Kökenbilim açısından bakıldığında, Türkiye Türkçesinin sözdağarcığını Türkçe asıllı sözcükler ve yabancı kökenli sözcükler oluşturmaktadır. Tarihî dönemlerde Arapça, Farsça ve Fransızcadan çok sayıda yabancı sözcükler geçmiştir. Söz gelişi, Osmanlı döneminde Arapça ve Farsça; Tanzimat döneminde Fransızca; günümüzde ise genellikle İngilizce Türkiye Türkçesi üzerinde büyük bir etki yapmıştır. Ancak bu dillerden gelmiş sözcüklerin bir bölümü o kadar Türkçeleşmiştir ki kaynak dilindeki durumundan oldukça farklıdır ve kimi sözcüklerin anlamı da

farklılaşmıştır. Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan *Türkçe Sözlük*'te (2005) 111.027 sözcük bulunmuştur. Ancak bunun %14'ü yabancı kökenli sözcük olduğu tespit edilmiştir. Sözlükte yukarıda sözünü ettiğimiz Arapça, Farsça ve Fransızca'dan giren sözcüklerin büyük sayıda olduğu da belirtilmiştir.

Türk alfabesi, Latin harfleri temel alınarak, 1 Kasım 1928 gün ve 1353 sayılı yasayla tespit ve kabul edildi (URL-1). Kanuna göre, Türk alfabesinde 29 harf bulunmaktadır. Harfler ünlü ve ünsüz olarak ikiye ayrılmaktadır. Alfabede 8 ünlü, 21 ünsüz harf bulunmaktadır. Alfabeyi oluşturan büyük ve küçük harfler ve onların Kiril alfabesindeki okunuşu sırasıyla aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1
Türk Alfabesi

Türk Alfabesi	Okunuşu	Türk Alfabesi	Okunuşu
A a	А	M m	М
B b	Б	N n	Н
C c	Дж	O o	О
Ç ç	Ч	Ö ö	Ө
D d	Д	P p	П
E e	йе/э	R r	Р
F f	Ф	S s	С
G g	Г	Ş ş	Ш
Ğ ğ	Ғ	T t	Т
H h	Һ	U u	Ұ
I ı	Ы	Ü ü	Ү
İ i	І	V v	в, у(сөз соңында)
J j	Ж	Y y	й; я, ю, е
K k	К	Z z	З
L l	Л		

Türkiye Türkçesinin önemli özelliklerinden biri, sözcük türlerinin kullanım esnekliğidir. Bu esneklik ona ayrıca yeni anlatım olanakları sağlamaktadır. Türkiye Türkçesindeki sözcük türlerinin başka dillerde olduğu kadar birbirinden kesin bir biçimde ayrılmamış bulunduğuna değinen dilbilimci J. Deny (2012: 256), bu dilde adların hem ad, hem de önad (sıfat) olduğuna, ad soyundan sözcüklerin birbiriyle iç içe durumda bulunduğuna dikkati çekmekte, belirteçlerin bile önad görevi taşıyabileceğini belirtmektedir. Birkaç örnek verirsek, *hızlı koştu*-buradaki hızlı sözcüğü belirteçtir, ancak *hızlı araba*'daki hızlı sözcüğü önad görevini taşımaktadır. Başka bir örnek ise, bu demirdir, buradaki *demir* yüklemdir, bu demir çok ağır

tümcesindeki *demir* sözcüğü addır, demir kapı açılmıyor tümcesindeki *demir* ise, önaddır.

4.2. Kazak Türkçesinin Özellikleri

Kazak Türkçesi, Türk dilleri içerisinde en geniş sahada konuşulan Türk lehçesidir. Kazak Türkçesi, bugün Kazakistan, dağınık olarak Kırgızistan, Özbekistan, Doğu Türkistan, Türkmenistan gibi bölgelerde yaşayan Kazak Türkleri tarafından da konuşulmaktadır.

Kazak Türkçesinin Kıpçak lehçelerinden en çok Karakalpak ve Nogay Türkçeleri ile benzerlik göstermektedir. Kırgız, Başkurt, Karaçay, Balkar dilleriyle de yakın bağlantısı bulunmaktadır.

Kazak Türkçesi, Kazak boyunun yaşam şartları içinde, serbest bir gelişme olanağı bulmuştur. Dini kültür merkezlerine uzak olması sebebiyle din eğitimi küçük bir zümreyle sınırlı kalmıştır. Bu yüzden diğer Türk lehçelerine göre, Kazak Türkçesi'nde Arapça ve Farsça'nın etkisi oldukça azdır (İslam Ansiklopedisi, 1986: 502). Bu yüzden Kazak Türkçesinin ünlü-ünsüz uyumu diğer lehçelere göre daha gelişmiştir.

Günümüzde etimolojik bakımdan Kazak Türkçesi'nin söz dağarcığı Kazakça sözcükler ve alıntı sözcükler olarak iki gruptan ibarettir. Kazak Türkçesi'nde ortak Türkçe sözcükler büyük bir yer tutmaktadır. Kazak Türkçesi'nde kullanılan yabancı sözcükler: Arapça, Farsça, Moğolca ve Rusça gibi dillerden geçmiştir. Arapça ve Farsça alıntılar daha çok XVIII - XIX yüzyıllarda Tatar Türkçesi, Özbek Türkçesi ve Tacikçe gibi komşu lehçe ve dillerden geçmiştir. Örneğin: sağat -saat, xabar - haber, taba - tava vb. Moğolca sözcükler XII - XIII yüzyıllarda Moğollar tarafından yapılan akınlar sırasında alınmıştır. Örneğin: batır - kahraman, bahadır, dulığa - demir başlık, nöker - asker vb (Türk Ansiklopedisi, 1974: 441-442). 1850-1870 yıllarına doğru Kazak Türkçesi'nde daha çok Rusça sözcükler kullanılmaya başlamıştır. Rusça sözcüklerin en sık kullanıldığı dönem XIX yüzyılın ikinci yarısıdır. Örneğin: medal - madalyon, soldat - asker, sot - mahkeme vb. (Sızdık, 1984: 199). Kazak Türkçesinin 15 ciltlik *Açıklamalı Sözlüğü'*nde (2011) 106 bin sözcük tespit edilmiştir. Ancak bunun %7'si yabancı kökenli sözcüklerdir. Bu oranı büyük bir sayıda Rusça sözcükler, daha sonra Moğolca, Arapça ve Farsça kökenli sözcükler doldurmuştur.

Türk lehçelerinin büyük sorunlarından birisi de, alfabe sorunudur. Kazaklar 1929 yılına değin Arap harflerini kullanmışlardır. Arap harfleri klâsik imlaya dayalı olarak 1926 yılına kadar kullanılmıştır. 1926 yılında dilbilimci Ahmet Baytursınulı (1873-1938) Arap harflerini ıslah etmiş ve "töte jazuw" denen Kazak alfabesini geliştirmiştir. Bu alfabede sadece Kazakçada bulunan seslere yer verilmiştir (Qazaqstan: Ulttıq Ensiklopediya 3, 2001: 468). Rabiga Sızdık: "Baytursunov'un uyguladığı Kazak alfabesi diğer Türk lehçelerine de etki etmiştir. Örneğin, Kırgız Türkleri ve Tatar Türkleri Baytursunov'un alfabesini temel alarak kendi alfabelerine düzenlemişlerdir" (Baytursınov, 1992: 18) der.

Kazaklar, Ahmet Baytursınulı gibi bazı aydınların şiddetle karşı çıkmasına rağmen Sovyet idaresinin telkin ve baskılarıyla 1929 yılında Latin harflerine geçmişlerdir. Böylece Baytursunov'un uyguladığı alfabe belli sebeplerden dolayı uzun süre kullanılmamıştır. Ancak şu da bilinmelidir ki, "töte jazuw" alfabesi günümüzde Doğu Türkistan'da yaşayan Kazaklar tarafından hâlâ kullanılmaktadır.

Latin alfabesi ve yazım kuralı Kazak Türkçesi için fazla etkili olamamıştır. Bu yüzden 1930'lı yıllarda bu konu üzerinde yeni projeler yapılmış ve A. Sadvaqasov, S. Amanjolov, K. Jubanov, X. Basımov ve Bekenov gibi Kazak aydınları uluslararası sözcüklerin ve terimlerin yazılışı, harf sayısının azaltılması üzerinde çalışmalarını sürdürmüştür (Abilqasımov ve diğer., 2000). 10 Kasım 1940 yılında yeni Kiril alfabesi kabul edilmiştir (Ospanova, 2010: 7). Böylece üçüncü kez alfabe değiştiren Kazak Türkleri 1940 yılında Sarsen Amanjolov'un uyarladığı Kiril alfabesine geçmiştir.

Kiril alfabesinde Rus Kiril alfabesine ilaveten şu harfler bulunmaktadır: Ә, Ғ, Қ, Ң, Ө, Ұ, Y, h, I. Rus alfabesinden alınan В, Ф, Х, Ц, Ч, Щ, Ъ, Ь ve Ё harfleri sadece çoğunluğu Rusça'dan alınan ödünç sözcüklerde kullanılmaktadır. Bu alfabede Kazak Türkçesi'ndeki sesleri göstermek üzere Rusça alfabesindeki 33 harfe 9 harf ilave edilmiş ve 42 harfli olarak sunulmuştur. Kazak Türkçesi alfabe transkripsiyonu ile birlikte aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 2
Kazak Alfabesi

Kiril Alfabesi	Latin Alfabesi	Kiril Alfabesi	Latin Alfabesi
А а	A a	П п	P p
Ә ә	Ä ä (açık e)	Р р	R r
Б б	B b	С с	S s
В в	V v	Т т	T t
Г г	G g	У у	Uw, uw; Üw, üw; W,w
Ғ ғ	Ğ ğ (Türkiye Türkçesi'nden daha sert)	Ұ ұ	U u
Д д	D d	Ү ү	Ü ü
Е е	Ye ye	Ф ф	F f
Ё ё	Yo yo	Х х	X x (sert h)
Ж ж	J j	Һ һ	H h
З з	Z z	Ц ц	TS, ts
И и	Iy, ıy; Iy, iy	Ч ч	Ç ç
Й й	Y y	Ш ш	Ş ş
К к	K k (ince k)	Щ щ	ŞŞ şş
Қ қ	Q q (kalın k)	Ъ ъ	" (serleştirme işareti)
Л л	L l	Ы ы	I ı
М м	M m	І і	İ i
Н н	N n	Ь ь	' (yumuşaltma işareti)
Ң ң	Ñ ñ (ng; nazal)	Э э	E e (kapalı e)
О о	O o	Ю ю	Yu, yu
Ө ө	Ö ö	Я я	Ya, ya

Kazakistan'da son yirmi yıldır Latin alfabesine geçmek için çalışmalar yürütülmektedir. Söz gelişi, 11-15 Haziran 2007 yılında Türk Dili Kurumunda Kazakistan'ın Latin alfabesine geçişi ile ilgili bir toplantı yapılmış, Türkiye'nin seksen yıllık birikim ve deneyimleri paylaşılmıştır. Ayrıca Kazakistan'da son dönemde büyük bir hız kazanan alfabe reformu değerlendirilmiştir (Ospanova, 2011: 11). Görevli kurumlardan Yerden Kajibek, Köbey Hüseyin, Alimhan Jünisbek, Yerlan Kuzekbay gibi bilim adamları Yeni Kazak alfabesi üzerine çalışmalar yapmaktadır.

2006 yılı Kasım ayında Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev Latin esaslı yeni Kazak alfabesinin oluşturulmasını ve bu alfabeye altı ay içinde bütün kuruluşların ve uzmanların hazırlık yapmasını istemişti. 15 Aralık 2012'de ise, Ulusa Sesleniş konuşmasında Kazak ülkesinin 2025 senesinde Latin harflerine geçeceğini belirtmişti. Bu karardan sonra 1940'tan beri kullanılan Kiril alfabesiyle basılmış yazılı kültür birikiminden kopmamak için teknik hazırlıklar yapılmaktadır.

Kazak Türkçesi'nin ön bilgi olarak karakteristik özellikleri hakkında şunlar

söylenebilir:

Kazak Türkçesi'nde 23 ünsüz, 9 ünlü harf vardır (bugünkü alfabede bulunan, fakat Rusça'ya ait olan ts, şş, yu, ya gibi çift sesli harfler bu sayıya dâhil edilmemiştir).

Kazak Türkçesinde Türkiye Türkçesinden farklı 2 ünlü harf vardır: **ä, i.**

Ä ünlüsü Türkiye Türkçesi'ndeki **e'** den daha açık ve geniştir. **a'** ya yaklaşan bir ses değeri vardır. Örnek: *ädil* "âdil", *älem* "âlem" vb.

İ ünlüsü Türkiye Türkçesi'ne göre biraz daha kısa telâffuz edilir. Örnek: *ilgeri* "ileri", *ilim* "ilim" vb.

Kazak Türkçesi'nde Türkiye Türkçesi'nden farklı 5 ünsüz vardır: **w, ğ, x, ñ, q**.

W ünsüzü dişler dudağa değdirilerek değil, iki dudak büzülerek telâffuz edilir. Bu sesin özelliği, sözcük içerisinde ünlü de ünsüz de olabilir. Kazak Türkçesine ait olan sözcüklerde sözcük başında ve bir ünsüzden sonra geldiğinde kalın ünlülü sözcüklerde *uw*, ince ünlülü sözcüklerde *üw* olarak okunur. Söz gelişi, *berüw*-vermek, *aluw* –almak. Bu durumda ünsüz görevini alır. Ancak bir ünlüden sonra geldiğinde veya iki ünlü arasında bulunduğunda *w* olarak okunur. *Örnek*: *awır* "ağır", *awıl* "köy" vb.

Ğ ünsüzü Türkiye Türkçesi'ndeki ğ' den daha belirgindir ve gırtlağa daha yakın telâffuz edilir. Sadece kalın ünlülü sözcüklerde bulunmaktadır. Örnek: *ğaşıq* "aşık", *ağa* "ağa" vb.

X ünsüzü Anadolu'da sık görülen hırıltılı **h'** sıdır. Örnek: *xalıq* "halk", *xat* "mektup", *xal* "hâl" vb.

Ñ ünsüzü yine Anadolu'da sık rastladığımız nasal **n'** dır. Örnek: *jaña* "yeni", *jeñil* "hafif" vb. Ancak bu harf sözcük başında hiç bulunamaz.

Q ünsüzü ise Türkiye Türkçesi'ndeki **k'** ya göre gırtlağa daha yakın telaffuz edilen bir sestir. Örnek: *qalıñ* "kalın", *qar* "kar", *qara* "kara" vb.

Türkiye Türkçesi ile Kazak Türkçesi arasındaki büyük bir farklılıklar, ses faklılılıklarıdır. Bu farklılıklar çoğunlukla ünsüzler arasında bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Türkiye Türkçesi'ndeki **/ş/** sesi Kazak Türkçesi'nde **/s/** dir:

Türkiye Türkçesi	**Kazak Türkçesi**
ba**ş**	ba**s**

be**ş**	be**s**
ki**ş**i	ki**s**i

2. Türkiye Türkçesi'ndeki /***ç/′*** ler Kazak Türkçesi'ndeki /***ş/′*** dir:

Türkiye Türkçesi	**Kazak Türkçesi**
çay	**ş**äy
a**ç**	A**ş**
ağa**ç**	ağa**ş**

3. Türkiye Türkçesi'nde sözcük başında bulunan /***y/*** sesi Kazak Türkçesi'nde /***j***/′ dir:

Türkiye Türkçesi	**Kazak Türkçesi**
yılan	**j**ılan
yağmur	**j**añbır
yaz	**j**az

4. Türkiye Türkçesi'nde sözcük başında bulunan ***/g/***′ler Kazak Türkçesi'nde ***/k/***′dir:

Türkiye Türkçesi	**Kazak Türkçesi**
gelin	**k**elin
göz	**k**öz
gün	**k**ün

5. Türkiye Türkçesi'nde sözcük başında bulunan ***/d/***′ ler Kazak Türkçesi'nde ***/t/***′ dir:

Türkiye Türkçesi	**Kazak Türkçesi**
demir	**t**emir
dar	**t**ar
diş	**t**is

6. Türkiye Türkçesi'nde sonunda *n* bulunan sözcüklerin başındaki ***/b/***′ ler Kazak Türkçesi'nde ***/m/***′ dir:

Türkiye Türkçesi	Kazak Türkçesi
ben	**m**en
boyun	**m**oyın
bin	**m**ıñ

7. Türkiye Türkçesi'nde /***v***/ sesi ile başlayan bazı sözcükler Kazak Türkçesi'nde /***b***/ sesi ile başlar:

Türkiye Türkçesi	Kazak Türkçesi
var	**b**ar
ver-	**b**er-
varlık	**b**arlıq

8. Türkiye Türkçesi'ndeki kalın ünlülü ve tek heceli sözcüklerin sonundaki /***ğ/′***lar Kazak Türkçesi'nde /***w/′***dir:

Türkiye Türkçesi	Kazak Türkçesi
da**ğ**	ta**w**
do**ğ**-	tu**w**
ba**ğ**	ba**w**

9. Türkiye Türkçesi'nde sözcük içinde bulunan /***ğ/*** sesinin birçoğu Kazak Türkçesi'nde /***w/′*** dir:

Türkiye Türkçesi	Kazak Türkçesi
a**ğ**ız	a**w**ız
a**ğ**ır	a**w**ır
do**ğ**ru	tu**w**ra

Ancak bu durum Türkiye Türkçesindeki **ğ** sesini içeren tüm sözcükler için geçerli değildir. Söz gelişi, ça**ğ**ır-şa**q**ır, e**ğ**er-e**g**er, i**ğ**ne-ine v.b.

10. Türkiye Türkçesi'nde birçok sözcüklerin ilk hecesinde bulunan ***o*** sesleri, Kazak Türkçesi'nde ***u***'dur:

Türkiye Türkçesi	Kazak Türkçesi
s**o**ğuk	s**u**wık

oğul	**u**l

11. Türkiye Türkçesinde birçok sözcüklerin ilk hecesinde bulunan **ö** sesi Kazak Türkçesinde **ü**'ye dönüşmektedir:

Türkiye Türkçesi	Kazak Türkçesi
öğren	**ü**yren
öğüt	**ü**git
ördek	**ü**yrek

12. Arapça ve Farsça'dan gelen sözcüklerdeki ***/f/***' ler Türkiye Türkçesi'nde korunmuş, Kazak Türkçesi'nde ise ***/p/*** olmuştur:

Türkiye Türkçesi	Kazak Türkçesi
fayda	**p**ayda
fil	**p**il
fikir	**p**ikir

13. Arapça'dan alınan bazı sözcüklerin başında yer alan ***''va''*** ve ***''ve''*** heceleri Türkiye Türkçesinde korunmuş, Kazak Türkçesi'nde ise ***/o/*** veya ***/ö/*** olmuştur:

Türkiye Türkçesi	Kazak Türkçesi
vefat	**o**pat
vatan	**o**tan
vasiyet	**ö**siyet

14. Kazak Türkçesi'nde ***/l /*** ünsüzü, Türkiye Türkçesi'nden farklı olarak l, m, n, ñ ve z ünsüzlerinden sonra geldiğinde değişerek ***/d/*** olur. Bu değişme daha çok ***/l/*** ünsüzü ile başlayan eklerde (-lar, ler çokluk eki; -lıq, -lik ve -lı, -li isimden isim yapma ekleri; -la, -le, isimden fiil yapma eki) görülür:

Türkiye Türkçesi	Kazak Türkçesi
göl**l**er	köl**d**er

yıl**l**ık	jıl**d**ıq
göz**l**ü	köz**d**i

15. Kazak Türkçesi'nde ***/l/*** ünsüzü, sedasız (tonsuz) ünsüzlerden (k, q, p, s, ş, t) sonra geldiğinde değişerek ***/t/*** olur. Türkiye Türkçesi'nde böyle bir değişme görülmez. Bu değişme de daha çok *l* ile başlayan eklerde görülür:

Türkiye Türkçesi	**Kazak Türkçesi**
kitap**l**ar	kitap**t**ar
kut**l**u	qut**t**ı
dost**l**uk	dos**t**ıq

16. Kazak Türkçesi'nde ***/m/*** ünsüzü bir kısım sedalı (tonlu) ünsüzlerden sonra geldiğinde değişerek ***/b/*** olur. Bu değişme özellikle *m* ünsüzü ile başlayan (-ma, -me- fiilden olumsuz fiil yapma eki, -ma, -me soru eki) eklerde görülür. Bu ekler m, n, ñ ve z sedalı (tonlu) ünsüzlerinden sonra geldiğinde başlarındaki *m'* ler *b'* ye dönüşür:

Türkiye Türkçesi	**Kazak Türkçesi**
yaz**m**a-	jaz**b**a-
sen **m**i?	sen **b**e?
bin**m**e-	min**b**e-

17. Kazak Türkçesi'nde ***/m/*** ünsüzü, sedasız (tonsuz) ünsüzlerden (k, q, p, s, ş, t) sonra geldiğinde değişerek ***/p/*** olur. Türkiye Türkçesi'nde böyle bir değişme yok. Bu değişme de özellikle *m* ile başlayan eklerde görülür:

Türkiye Türkçesi	**Kazak Türkçesi**
yet**m**iş	jet**p**is
iç**m**e-	iş**p**e-
ağaç **m**ı?	ağaş **p**a?

Görüldüğü gibi, ç-ş; ş-s; aynı kökten gelen her iki lehçenin benzerlikleri olmakla birlikte, birçok farklılıkların da olması kaçınılmaz durumdur. Yukarıda sıralanan ses farklılıkları çalışmamıza konu olan her iki lehçe arasında yalancı eşdeğer sözcüklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Özetlersek, bu bölümde Kazak Türkçesinin alfabe sorunu, Kazakların çeşitli sebeplerden dolayı sürekli alfabe değiştirmeleri, günümüzde kullandıkları alfabedeki harf sayısı, Türkiye Türkçesinde bulunmayan sesler konusundan söz edilmiştir. Çalışmamız yalancı eşdeğerlik gösteren sözcüklerle ilgili olduğu için sadece her iki lehçe arasındaki ses özelliklerini ve farklılıklarını ortaya koymaya çalıştık.

BÖLÜM V

YALANCI EŞDEĞERLİK

Üç başlıktan oluşan "Yalancı Eşdeğerlik" bölümünde önce eşdeğerlik kavramının açıklamasına yer verilmiştir. Eşdeğerlik teriminin tanımından sonra dil öğrencisi açısından eş değerliliğin önemi gösterilmiştir. Bunun yanı sıra araştırmanın temel sorununu oluşturan yalancı eşdeğerlik teriminin tanımı ve onların türleri, çeşitli kaynaklardaki farklı adlandırmaları, yalancı eşdeğer sözcüklerin ortaya çıkış nedenleri, Türk lehçelerinin arasında konuyla ilgili daha önceden hazırlanmış çalışmalar değerlendirilmiştir. Daha sonra günümüz Türkiye Türkçesi ve günümüz Kazak Türkçesi arasındaki eşdeğerlik durumu incelenmiştir.

Dilin en küçük ama en anlamlı öğesi olan sözcük; biçimi, anlamı, kavram alanı, çeşitli çağrışımları ile çok önemli bir yere sahiptir. Sürekli değişen ve gelişen canlı varlık olarak dilin içerisinde sözcüklerde kimi zaman sadece ait olduğu dilin tarihî seyri içerisinde, kimi zamanda alıntılanma yoluyla başka dillerin tarihi seyirleri içerisinde biçimsel ve anlamsal planda farklı yolculuklar yapar (Ersoy, 2012: 47). Tarihsel süre içerisinde dildeki sözcüklerin hem biçim hem de anlam açısından değişiklikler geçirebilmesi doğaldır. Bu bağlamda anlam değişmesi, anlam kayması söz konusudur. Aksan'a göre (1978: 122) bu değişmeler çeşitli lehçeleri bulunan, çağlar boyu değişik alanlara yayılan dillerde daha sık görülmektedir. Yani, bir lehçede geçen sözcüğün anlamı diğer lehçede zaman içerisinde değişmiş olabilmektedir. Öyleyse, Türkçenin biri Oğuz, diğeri ise Kıpçak grubuna dâhil olan Türkiye Türkçesi ile Kazak Türkçesi arasında ortak sözcüklerde birlikte, aynı yapıya sahip sözcüklerin anlam kaymasına uğraması kaçınılmazdır. Temelde sesbilim ve biçimbilim açısından aynı olan sözcüklerin anlam itibarıyla farklılaşması yalancı eşdeğerliği ortaya çıkarmıştır. Bu tür sözcükler lehçeler arası aktarmalarda sorun

yaratmakta ve iletişimi zorlaştırmaktadır.

5.1. Eşdeğerlik Nedir?

Eşdeğerlik sözcüğü *Dilbilim Sözlüğü'*nde şöyle tanımlanmaktadır: "Üyeleri mantıksal açıdan eşit olan, eksik öğeli ile aşamalı karşılıktan ayırt edilebilen karşıtlık; çeviride kaynak ve erek dillerde yapı, anlam ve işlev ilişkisi kurma ile ilgili nitelik" (İmer ve diğer., 2011: 120). Yani, kaynak ve hedef dillerin ya da lehçelerin yapı, işlev ve anlam açısından denk olmasıdır. Başka bir ifadeyle, eşdeğerlik, değer yönünden birbirine eşit olma durumudur.

Sözcük eşdeğerliği üzerinde oldukça kapsamlı araştırmalar yapan Mustafa Uğurlu (2004: 21) bu kavramı "kaynak anlaşma birliğindeki bir kelimenin kavram alanıyla hedef anlaşma birliğindeki bir kelimenin kavram alanının birbirlerine 'eş değer' veya 'denk olma' durumu; başka bir deyişle birbiriyle örtüşmesidir" olarak tanımlamıştır. Başka bir deyişle, sözcük eşdeğerliği, iki ayrı dilde ya da lehçede bulunan sözcüklerin birbirlerine "kavram alanı" bakımından denk olmasıdır. Uğurlu (2012: 218), eşdeğerliği iki gruba ayırmıştır: tam eşdeğerlik ve kabul edilebilir eşdeğerlik. "Tam eşdeğerlik, kaynak anlaşma birliğinde bir kelimenin bütünüyle, yani ses, düz anlam, çağrışım, metin türüne uygunluk, kullanım şekli vb. yönlerden, hedef anlaşma birliğinde bir eş değerinin olmasıdır". Örnek verirsek, Türkiye Türkçesindeki erkeğe göre eşinin kız kardeşi anlamını veren *baldız* sözcüğü Kazak Türkçesinde de *baldız*dır, yani ses, anlam, çağrışım açısından da aynıdır. Bu durumda tam eşdeğerlik söz konusudur. "Kabul edilebilir eşdeğerlik ise, kaynak anlaşma, birliğinde bir kelimenin hedef anlaşma birliğinde bir kelimeye düz anlamı; metin bağlamında kullanılışı, yarattığı etki vb. yönlerden benzer olma durumudur" (Kırömeroğlu, 2011: 8). Söz gelişi, Türkiye Türkçesinde insan, kişi anlamını veren *adam* sözcüğü Kazak Türkçesinde de aynı anlamı karşılamaktadır. Ancak bu sözcüğün her iki lehçedeki çağrışım, kullanım sıklığı tam veya aynı değildir. Yani Kazak Türkçesinde bu sözcük daha geniş bir anlamda kullanılmaktadır. Bu durumda kabul edilebilir eşdeğerlik söz konusudur. Ancak Uğurlu, iki ayrı anlaşma birliğinde sözcüğün karşılıkları aynı olan iki sözcüğün belirtilen açılardan tamamen örtüşmesine normal şartlar altında çok sık rastlanamayacağını belirtmiştir.

Türk lehçelerindeki sözcük eşdeğerliği konusuna gelirsek, Uğurlu (2004: 21-

24), her lehçenin kendine özel sözcük hazinelerinin belli bir oranda temel lehçe düzeyinde, daha az oranda ise genel Türkçe düzeyinde birbiriyle örtüştüğünü vurgulayarak şöyle bir sınıflandırma yapmıştır:

1. "Kaynak lehçedeki bir kelimeye, hedef lehçede bir kelime eş değer olabilir: 1=1". Başka bir ifadeyle, kaynak lehçedeki bir sözcüğün kavram alanı erek lehçedeki bir sözcüğün kavram alanı, tam ya da kabul edilebilir bir şekilde örtüşebilir; bu durumda "bire bir" eş değerlik söz konusudur. Söz gelişi, Türkiye Türkçesindeki *at* sözcüğü Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Uygur Türkçesinde de *at*'tır. Buradan da anlaşıldığı gibi, bu sözcük birçok Türk lehçesinde ses bakımından aynıdır, ancak burada, çağrışım, kullanım sıklığı vb. yönlerden tam değil, ancak kabul edilebilir bir örtüşme söz konusudur. Çünkü bir Türkiyelinin at'tan anladığı ile bu hayvanın etini yiyen, sütünü içen bir Kazak Türkü'nün anladığı aynı şey değildir.

2. "Kaynak lehçedeki bir kelimeye, hedef lehçede birden fazla kelime eş değer olabilir:1=1n". Başka bir deyişle, kaynak lehçedeki bir sözcüğün kavram alanını, erek lehçede bir değil, ancak birden fazla sözcüğün kavram alanı, tam ya da kabul edilebilir bir şekilde örtebilir; bu durumda ise "bire çok" eşdeğerlik oluşmuştur. Söz gelişi, Kazak Türkçesindeki *kol* sözcüğünün kavram alanı, Türkiye Türkçesinde *kol+el* sözcüklerinin kavram alanları birlikte örtüşmektedir.

3. "Kaynak lehçedeki bir kelimeye, hedef lehçede hiç bir kelime eş değer olmayabilir: 1=*Ø*". Bu durumda, kaynak lehçedeki bir sözcüğün kavram alanını, erek lehçe hiçbir sözcüğün kavram alanı kabul edilebilir bir şekilde örtmeyebilir. Uğurlu, bu durumda, "bire hiç" eş değerliğin söz konusu olduğunu ifade eder. Söz gelişi, Kazak Türkçesindeki *dombıra* sözcüğünün Türkiye Türkçesinde eşdeğeri yoktur. Ya da tam tersi, Türkiye Türkçesinde kullanılan *bağlama* sözcüğünün de Kazak Türkçesinde eşdeğeri yoktur.

Eşdeğerlik kavramını kelimeden eklere taşıyan Karadoğan, eklerin anlamlı değil görevli biçimbirimler yani bağımlı biçimbirimler olduğundan hareket etmekte, eş değerlik kavramını işlev bakımından eşdeğerlik kavramında kullanmaktadır (*Aktaran* Ersoy, 2012: 36). Ancak Karadoğan, eşdeğerliği sözcük açısından değil yapı açısından değerlendirmiştir.

Özetlersek, eşdeğerlik, değer yönünden birbirine eşit olma durumudur. Bu

bölümde eşdeğerlik teriminin açıklamasından sonra sözcük eşdeğerliği söz konusu olmuştur. Bu konuda kapsamlı araştırmalar yapan Ugurlu'nun çalışmalarından söz edilmiştir. Tam eşdeğerlik ve kabul edilebilir eşdeğerlik, Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi arasındaki sözcüklerin çağrışımı ve kavram alanının birbiriyle örtüşüp örtüşmediği belirtilmiştir.

5.2. Yalancı Eşdeğerlik Nedir?

Gerek akraba gerekse akraba olmayan dünya dilleri birbirleriyle sürekli iletişim ve etkileşim içerisindedir. Birbirleriyle aynı aile içerisinde yer alan bu diller/lehçeler arasındaki etkileşim daha kolay olabilmekte ve bir dil diğerine daha kolay bir şekilde aktarılabilmektedir. Ayrıca, bu dillerin/lehçelerin, kaynak dilden getirdiği ve hâlâ kendi bünyesinde barındığı birçok özelliğinin, benzerliğinin ve ortak yanlarının olması kaçınılmazdır. Bunun yanında aynı kaynak dilden çıkan bu diller/lehçeler arasındaki uzamsal, siyasi ya da başka nedenlere bağlanabilecek kopukluklardan dolayı, zaman içinde aralarında farklar da oluşmuştur. Bu farklılıkları değişik boyutlarda görmeli olasıdır. Farklılık gösteren konulardan biri de "yalancı eşdeğerlik" konusudur. David Crystal (2010: 349) "sahte benzerlikler (faux amis)" olarak adlandırdığı bu terim için "iki dilde yazılışları birbirine benzeyen ancak genelde aynı anlamı taşımayan sözcükler vardır. Bunlara sahte benzerlikler (faux amis) denmektedir" şeklinde açıklamıştır. Fransızca ile İngilizce arasındaki örneklerden bir kısmını sahte benzerlik olarak örnek vermiştir. Benzer durumlar Ana Türkçeden doğmuş ve uzun süre birbirinden kopuk olarak varlığını sürdürmüş Türk dilleri (ya da lehçeleri) arasında da olabilecektir. Uğurlu'ya göre, yalancı eşdeğerlik; iki ayrı dilde veya bir dilin iki ayrı lehçesinde yer alan bir kelimenin köken, yazılış ve söylenişlerinin aynı, anlamlarının ayrı olmasıdır (*Aktaran* Resulov, 1995: 918). Bu açıklamadan da anlaşılacağı gibi, yalancı eşdeğerlik bir anlam sorunudur. Benzer iki sözcüğün anlam açısından farklı olmasını belirtiyor. Başka bir ifadeyle, bunlar, anlam kaymasına uğramış ortak yapıdaş sözcüklerdir. Türkçe'de bu durum için farklı terimler kullanılmaktadır. Aralarında hiçbir fark olmasa da, yalancı eşdeğerlik yerine *sahte karşılıklar, sahte benzerlikler* ya da *sözde denkteşter, aldatıcı kelimeler* ve *biçimsel eşteş* terimlerinin de kullananlar olmuştur. Böylece, çeşitli terimlerle adlandırılan bu kavrama çalışmalarda daha fazla yaygınlık gösteren *yalancı eşdeğer*

terimini çalışmamızda kullanmayı uygun görmekteyiz.

Birçok çalışmalarda yalancı eşdeğerlik gösteren sözcükler tam yalancı eşdeğerlik ve kısmi yalancı eşdeğerlik olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Tam yalancı eşdeğerlik, iki dil veya lehçe arasında anlamları tamamen farklılaşan ya da hiç örtüşmeyen sözcüklerdir. Bu terimi Mustafa Uğurlu "anlam alanları hiç örtüşmeyen 'gerçek' yalancı eş değerli sözcükler" olarak adlandırırsa, Asker Resulov "salt yalancı eş değerlilik" şeklinde adlandırmıştır (*Aktaran* Gül, 2011: 16). Bu tür sözcükler Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi arasında çok sayıda bulunmaktadır. Söz gelişi, *murt* sözcüğü Kazak Türkçesinde *bıyık* sözcüğünün karşılığıdır. Ancak bu sözcük Türkiye Türkçesinde Mersin ağacının *meyvesini* ifade etmektedir.

Kısmi yalancı eşdeğerlik, iki dil veya lehçe arasında anlamları birbiriyle kısmen örtüşebilen sözcüklerdir. Bu terimi "kısmi yalancı eşdeğer; göreceli yalancı eşdeğer" olarak adlandıran Asker Resulov (1995: 921), "kökenleri ve anlamlarından biri (genellikle 'düz anlamı') örtüşen, fakat anlam birimlerinden biri veya birkaçı değişik anlamlarda kullanılan kelimeler" biçiminde açıklama yapar. Mustafa Uğurlu (2012: 218) ise kısmi eşdeğer sözcüklere "kavram alanları tam örtüşmeyenler" adını vermektedir.

Son zamanlarda Türkiye Türkçesi ve Türk lehçeleri arasındaki yalancı eşdeğerlik gösteren sözcükler üzerinde yapılan araştırmalar artmaktadır. Ancak bugüne kadar yapılan çalışmalar yeterli değildir. Çünkü Türk lehçeleri çok sayıdadır ve her lehçedeki bu durum ayrıntılı olarak ele alınıp incelenmek durumundadır. Daha fazla çalışma yapılmalı ve Türk lehçeleri arasındaki öğretim/öğrenimlerde olabilecek tuzakları en aza indirgemek gerekmektedir. Diğer yandan dil canlı bir varlık olduğuna göre belirli aralıklarla bu tür çalışmaları yenilemek gerekir. Dilde en çabuk "değişen" şey, anlamdır. Bu nedenle denkteşlik sorunundaki durum sürekli değişebilir. Bu durumda biri Oğuz grubuna dâhil, diğeri ise Kıpçak grubunda yer alan Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi sözdağarcığındaki yalancı eşdeğerlik gösteren sözcükler söz konusudur.

5.2.1. Yalancı Eşdeğer Sözcüklerin Ortaya Çıkış Nedenleri

Aynı kökten gelen lehçelerin sesbilimsel, biçimbilimsel vb. yönden

ortaklıklarının bulunması doğaldır. Ancak bu ortaklıklar Türk dilinin bütün kolları arasında aynı derecede değildir. Başka bir ifadeyle, Türk dilinin ana kolları arasında ne kadar ortaklık varsa o kadar da farklılık mevcuttur. Lehçelerin kavramsal benzerlikleri aynı grup içindeyse farklı, ayrı grup içindeyse farklı olmaktadır. Söz gelişi, ikisi de Oğuzca'ya dayanan Türkiye ve Azerbaycan Türkçelerinin örtüşme oranları yüksek olmasına rağmen, Türkiye Türkçesi ile temeli Kıpçakçaya dayanan Kazak Türkçesi söz konusu olduğunda bu kavramsal benzerlik oranı düşmektedir (Uğurlu, 2000: 60). Yani, bu durumda Azerbaycan Türkçesine göre Kazak Türkçesi birçok farklılık göstermektedir. Çalışmamıza konu olan yalancı eşdeğerlikler lehçeler arası aktarmalarda ya da hedef dili öğrenmede büyük bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu konu üzerinde oldukça kapsamlı araştırmalar yapan Resulov (1995: 917-918), sorun yaratan yalancı eşdeğer sözcüklerin ortaya çıkış nedenlerini şu şekilde sıralamıştır:

1. Bu dillerin ana dili sayılan Türk dilinin çok uzun tarihsel gelişim ve dönemler içinde çeşitli kollara, gruplara ve alt birimlere ayrılması;
2. Farklı lehçelere mensup Türklerin çok ayrı ve değişik siyasal-toplumsal birlikler ve devletler kurmaları, özellikle son yıllarda bir bayrak altında yaşamamış ve dolayısıyla dilin gelişimi için önemli olan ortak kültürü paylaşmamış olmaları;
3. Türkiye Türkçesinin XIX. asırdan itibaren Batı dilleri ile yakın ilişkiler kurup XX. yüzyılın başlarında, özellikle cumhuriyet döneminde sadeleşme ve özleşme reformları ile değişik bir gelişim seyri izlemesi, Azerbaycan Türkçesinin ise daha çok Rusçadan etkilenmesi ve bu uzun tarihsel süreçte ortak ana dilden gelen kelimelerin dış etkileri yanı sıra bir de dilin iç gelişimi sonucunda (sözcükte anlam kayması, genişlemesi veya daralması, genelgeçer bir kelimenin terimleşmesi vb.) değişik anlam ve üslüp özellikleri kazanması;
4. Her iki dile yabancı dilden giren aynı kelimenin bu dillerde değişik kavramlara karşılık olarak kabul edilmesi ve yazı dilinde bu şekilde resmîleştirilmesi;
5. Ana dilden gelen bazı kelimelerin bu dillerden birinde yazı diline alınmaması sonucu bu kelimelerin konuşma dilinde kalarak zamanla ilk anlamından ve dolayısıyla öteki dildeki anlamından farklı bir mana ve üslupta kullanılması.

Böylece Resulov, lehçelerdeki yalancı eşdeğerliklerin ortaya çıkış nedenlerini beş maddeyle belirtmiştir.

Her ne kadar Türk lehçelerini konuşan dilsel toplulukların aralarındaki iletişim azalmış olsa da, aynı dönemde bu toplulukların başka dilleri konuşan gruplarla yakın

işbirliği içinde olması sonucu, diller arası sözcüksel ödünçleme yolu olmuştur. Her dilde sözcük alışverişi vardır. Ancak V. Doğan Günay *Sözcükbilime Giriş* kitabında (2007: 49) "ödünçleme her iki dilde de karşılıklı olursa bir dengeden söz edilebileceğini, ancak dışarıdan çok sayıda sözcük alınması dilde bazı zararlı durumlar oluşturacağını" belirtmiştir. Bir başka açıdan bakıldığında aynı kaynak dilden doğmuş ve aralarında değişimler olmuş Türk dilleri arasında sözcük alışverişinin olması daha iyi bir durumdur. Böylece ilgili lehçeler yeniden birbirine yaklaşabileceklerdir. Ancak bu ısmarlama bir durum değildir.

Türkiye ve Özbek Türkçesi arasında karşılaştırma yapan Mahmudov (1994: 16-18) ise, yalancı eşdeğer sözcükleri gündeme getiren sebepleri aşağıdaki şekilde sıralamıştır:

> 1. Birden fazla anlamlı ortak bir kelimenin zaman içinde dillerden birinde anlamlarından birini kaybetmesi;
> 2. Muayyen bir zaman içerisinde ortak kelimeye dillerden birinde yeni bir anlam yüklenmesi ve neticede anlamı farklı ortak kelime gündeme gelmesi;
> 3. En eski zamanlarda muayyen bir anlamda kullanılan kelimelerin iki dilde yavaş yavaş birbirinden tamamen bağımsız bir şekilde semantik gelişmesi neticesinde şeklen ortak, ama anlam bakımından birbirine zıt kelimelerin ortaya çıkması;
> 4. Arap ve Fars dillerinden alınan kelimelerin Türk ve Özbek dillerinde kullanılmasında da birçok husus vardır. Bunun da iki dilde farklı anlamlı ortak sözler meydana getirmesi mümkün olmaktadır.
> 5. Arap ve Fars dillerinden geçen kelimelere, mevcut anlamlarının dışında, Özbek ve Türk dillerinden birinde yeni anlamlar yüklenmesi neticesinde de farklı anlamlı ortak kelimelerin ortaya çıkması mümkündür.

Mahmudov, iki lehçe arasındaki yalancı eşdeğerlik durumunu karşılaştırırken gözlemlediği hususların en önemlilerini tespit etmiştir.

Bu bölümde ilk olarak, dillerin/lehçelerin aktarımlarında veya dil öğretimi/öğreniminde büyük sorun yaratan "yalancı eşdeğerlik" teriminin tanımı açıklanmıştır. Bu konu üzerine bugüne kadar yapılan çalışmalardan ve yalancı eşdeğerlik teriminin birçok araştırmacılar tarafından kullanılan çeşitli adlandırmalarından söz edilmiştir. Daha sonra yalancı eşdeğerliklerin ortaya çıkış nedenleri ve dilbilimcilerin görüşleri değerlendirilmiştir.

Sonraki bölümde Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi sözdağarcığındaki eşdeğerlik gösteren sözcükler tespit edilecektir. Türkiye Türkçesi sözdağarcığındaki bir sözcüğün kavram alanı Kazak Türkçesindeki bir sözcüğün kavram alanıyla örtüşüp örtüşmediği belirtilecektir. Daha sonra bu durumla ilgili birkaç örnekler verilecektir.

5.3. Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi Arasındaki Eşdeğerlik Durumları

Ortak bir tarihe, kültüre ve dile sahip olan Türklerin çeşitli sebeplerle ortaya çıkan kendilerine ait sözcük hazineleri olan birçok lehçeleri vardır. Türk lehçelerinde kullanılan sözcükler birbirleriyle tam ve kabul edilebilir eşdeğerlikler gösterebilir. Ancak hiç eşdeğerlik göstermeyen sözcükler de vardır. Eşdeğerlik, her iki lehçenin kavram alanlarının birbiriyle örtüşmesidir.

Türk lehçelerindeki sözcük eşdeğerliği ile ilgili sınıflandırma yapan Ugurlu'nun çalışmasından yola çıkarak, Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi arasındaki eşdeğerlik durumunu inceleyeceğiz.

1. "Kaynak lehçedeki bir kelimeye, hedef lehçede bir kelime eş değer olabilir: 1=1" (Uğurlu, 2004: 21). Başka bir ifadeyle, Türkiye Türkçesindeki bir sözcüğün kavram alanını Kazak Türkçesinde bir sözcüğün kavram alanı tam veya kabul edilebilir şekilde örtüşebilir. Bu durumda "bire bir" eşdeğerlik söz konusudur. Bu tür sözcükler ses bakımından aynı veya biraz değişiklik gösterirler.

a) Tam veya kabul edilebilir bir şekilde örtüşebilen sözcükler. Başka bir deyişle, her iki lehçedeki sözcüklerin ses ve anlam açısından aynı veya benzer olma durumudur. Bu tür sözcükler aşağıdaki tabloda yer almıştır:

Türkiye Türkçesi	**Kazak Türkçesi**
Ayran	Ayran
Bel	Bel
Bir	Bir
Zaman	Zaman
Eski	Eski
Baldız	Baldız
Kirpik	Kirpik

b) Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesindeki sözcüklerin kavram alanları tam örtüşmeye yakın olanlar, başka bir deyişle, zaman içinde ses değişikliklerine uğrayan sözcüklerdir. Bu durumda yukarıdaki bölümlerde sözünü ettiğimiz ses farklılıkları (**ç-ş; ş-s; g-k; d-t; b-m** vb.) söz konusudur. Bu tür sözcükler dil öğrenimi/öğretiminde pek fazla sorun yaratmaz. Bununla ilgili örnekler aşağıdaki tabloda yer almıştır:

Türkiye Türkçesi	Kazak Türkçesi
Be**ş**	Be**s**
Yenge	**J**eñge
Çay	**Ş**äy
Demir	**T**emir
Fil	**P**il
Yıl	**J**ıl
Gelin	**K**elin
Öğret-	**Ü**yret-
Boyun	**M**oyın

c) Ses ve yapı bakımından birbirleriyle ilgisi olmayan, ayrı kaynaklardan gelen sözcükler de eşdeğer olabilir. Söz gelişi, Türkiye Türkçesindeki *ekmek* sözcüğü Kazak Türkçesindeki *nan* sözcüğünün eşdeğeridir.

Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi arasındaki sözcüklerin çoğu "bire bir" eşdeğerlik göstermektedir.

2. "Kaynak lehçedeki bir kelimeye, hedef lehçede birden fazla kelime eş değer olabilir: 1=1n" (Uğurlu, 2012: 218). Bu sınıflandırmada yer alan sözcükler "bire çok" eşdeğerlik göstermektedir. Başka bir ifadeyle, Türkiye Türkçesindeki bir sözcüğün kavram alanını, hedef lehçede bir değil, birden fazla sözcüğün kavram alanı, tamamen ve kabul edilebilir. Bu tür sözcükler kendi aralarında şöyle sınıflandırılabilir:

a) Türkiye Türkçesi sözdağarcığındaki bir sözcüğün, ses ve yapı bakımından aynı olan veya lehçeler arasındaki düzenli ses denklikleriyle aynı kaynaktan geldiği bilinen şekli, Kazak Türkçesinde bulunabilir. Bu durumda, yukarıda belirtilen kabul edilebilir bir örtüşme de söz konusu değildir. Bire bir eşdeğerlik gibi gözükmelerine rağmen kavram alanları bakımından az bir oranda örtüşen sözcüklerdir. Bu tür sözcükler "yarım yalancı eşdeğerlik" gösterebilmektedir. Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesindeki sözcüklerin kavram alanı tam anlamıyla örtüşmediği için bir başka sözcüğe ihtiyaç duyulmasıdır. Söz gelişi, Kazak Türkçesindeki taban sözcüğünün kavram alanı Türkiye Türkçesinde insanlar için taban olarak kullanılırsa, yırtıcı hayvanlar için pençe isimleri tarafından örtülmektedir. Yani Kazak Türkçesindeki *taban* sözcüğü Türkiye Türkçesindeki *taban+pençe* sözcüklerini karşılamaktadır. Ya da Türkiye Türkçesindeki *sır* sözcüğünün kavram alanı Kazak Türkçesinde *sır+boya* sözcükleri tarafından örtülmektedir. Burada bire iki eşdeğerliği söz konusudur.

b. Ses ve yapı bakımından birbiriyle ilgisi olmayan, ayrı kaynaklardan gelen sözcükler arasında da bir çok eşdeğerlik olabilir. Söz gelişi, Türkiye Türkçesindeki *dön-* eyleminin kavram alanı, Kazak Türkçesinde "bir şeyin etrafında dönmek" için *aynal-* + "geri dönmek" için *kayt-* + "bir yere dönmek" için *burıl-* olmak üzere en az üç sözcük tarafından örtülmektedir, burada bire üç eşdeğerliği söz konusudur.

3. "Kaynak lehçedeki bir kelimeye, hedef lehçede hiçbir kelime eşdeğer olmayabilir: 1=Ø" (Uğurlu, 2004: 24).

Türkiye Türkçesi/Kazak Türkçesindeki bir sözcüğün kavram alanını, Kazak Türkçesi/Türkiye Türkçesinde hiçbir sözcüğün kavram alanı kabul edilebilir bir şekilde örtmeyebilir. Bur durumda "bire hiç" eşdeğerlik söz konusudur. Söz gelişi, Türkiye Türkçesindeki *fincan* sözcüğünün Kazak Türkçesinde eşdeğeri yoktur; Kazak Türkçesindeki şolpı (altın ya da gümüş süslemeli bir tür şaç bağı) sözcüğünün Türkiye Türkçesinde eşdeğeri yoktur. Bu tür sözcükler genellikle, her lehçenin kendisine ait, kendisine has kültürünü yansıtan sözcüklerdir.

Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi sözvarlığınındaki sözcüklerin kavram alanlarının "bire bir", "bire çok" ve "bire hiç" örtüşmesi dikkate alınarak yapılan incelemede her iki dilde sözcük kavram alanlarının en çok "bire bir" oranda örtüşebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

BÖLÜM VI

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca veri toplama araçları tanıtılmış ve veri çözümleme teknikleri, veri analiz yöntemleri tanıtılmıştır.

6.1. Araştırma Modeli

Çalışmada veri toplama aracı olarak nitel araştırma yöntemlerinden biri, *doküman incelemesi* yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 187). Doküman incelemesi belli başlı beş aşamada yapılabilir:

1. Dokümanlara ulaşma
2. Özgünlüğü (orijinallik) kontrol etme
3. Dokümanları anlama
4. Veriyi analiz etme
    a) Analize konu olan veriden örneklem seçme
    b) Kategorileri geliştirme
    c) Analiz birimini saptama
    d) Sayısallaştırma
5. Veriyi kullanma (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 193).

Bu çalışma için sözü edilen aşamaların nasıl gerçekleştirildiği şöyle izlenebilir: İlk olarak iki lehçedeki sözcüklerin incelenmesi için Türkçe Sözlük, Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü ve Kazak Türkçesi Açıklamalı

Sözlüğü'ne ulaşılmıştır. Adı geçen sözlüklerin özgünlüğü onaylandıktan sonra Kazak Türkçesi sözlüğünde geçen sözcükler Türkçe Sözlük'teki karşılıklarıyla mukayese edilmiştir. Karşılaştırma sırasında yazılışları aynı, fakat anlamları farklı olan sözcükler çıkartılmıştır. Bu sözcüklerin anlamları açıklanmış ve bunlardan bir liste oluşturulmuştur. Son olarak da iki lehçe arasındaki yalancı eşdeğerlik gösteren sözcük oranları hesaplanmış ve böylece elde edilen bulguların sayısallaştırılması sağlanmıştır.

6.2. Verilerin Elde Edilmesi

Çalışmanın verileri Türkçe ve Kazakça sözlüklerden belge tarama yoluyla elde edilmiştir. Çalışmada "*Türkçe Sözlük*", "*Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü*" ve "*Kazak Türkçesi Açıklamalı Sözlüğü*" incelenmiştir. Taranan Türkçe Kazakça sözlüklerde 32 bin sözcük yer almakta ve bu sözcüklerden 287'si yalancı eşdeğerlik göstermektedir.

6.3. Verilerin Değerlendirilmesi

Çalışmada sözlüklerin taranmasıyla elde edilen veriler yalancı eşdeğerlik sınıflama yoluyla değerlendirilmiştir.

BÖLÜM VII

BULGULAR

7.1. Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi Arasındaki Yalancı Eşdeğerliklerin Saptanması

Bu bölümde yalancı eş değer sözcükler anlam açısından tam yalancı eşdeğerlikler ve kısmî yalancı eşdeğerlikler olmak üzere iki aşamada ele alınır.

7.1.1. Tam Yalancı Eşdeğerlikler

İki lehçe arasındaki anlam alanları tamamen farklılaşan ya da hiç örtüşmeyen tam yalancı eşdeğerlikler kendi aralarında eş sesli sözcüklerden oluşan tam yalancı eş değerler ve ses değişimi yoluyla oluşan tam yalancı eş değerler olarak iki gruba ayrılmıştır.

7.1.1.1. Eş Sesli Sözcüklerden Oluşan Tam Yalancı Eş değerler

1. **TTü. *ada*/Kaz: *ada***

TTü: ada (TDK/TS, 23)

1. Deniz veya göl suları ile çevrilmiş küçük kara parçası, cezire: "*İnziva yerim bazen limanda bir şileptir, bazen bir ada."*-R. H. Karay. 2. Tali yoldan ana yola güvenli çıkışı sağlamak için tali yolun sağ tarafına yapılan, çizgilerle ayrılmış bölüm. 3. Kavşaklarda trafiği düzenleyici, yönlendirici veya ayırıcı olmak üzere bordürle sınırlandırılmış veya yer çizgileriyle belirlenmiş alan. 4. Çevresi yollarla belirlenmiş olan arsa ve böyle bir arsayı kaplayan yapılar topluluğu. **ada gibi** pek büyük (gemi).

Kaz: ada (KZ-TR S., 26)

Mahrum, yoksun *ada boluw* – bitmek, tükenmek

2. **TTü: *ait*/Kaz: *ait***

TTü: ait (TDK/TS, 58)

1. İlgilendiren, ilişkin, ilişik, ilgili. **ait olmak** 1. birinin olmak: *"Burasını, kendisine ait olsa da bu kadar canla başla çevirmeye uğraşmazdı."* –K. Tahir. 2. birine düşmek.

Kaz: ait (KZ-TR S., 32)

1. Bayram: *Qurban Ait-Kurban Bayramı.* 2. Demek, söylemek: *Ötirik ait-yalan söyle.*

3. **TTü: *ayla*/Kaz: *ayla***

TTü: ayla (TDK/TR, 206)

1. Hale. 2. Bazı kutsal kişilerin başı etrafında gösterilen ışık çevresi.

Kaz: ayla (KZ-TR S., 30)

1. Hile, taktik. 2. Çare, çözüm.

4. **TTü: *aynı*/Kaz: aynı**

TTü: aynı (TDK/TS, 207)

1. Benzer: *"Aynı hatayı senin de yapmana yol açmak istemiyorum."* –İ.O.Anar. 2. Başkası değil, yine o. 3. Aralarında ayrım olmayan: *"Yirmi sene hep aynı renkler içinde dönüp dolaştık.*" –B. R. Eyuboğlu. 4. Eski durumunda kalmış, değişmemiş.

Kaz: aynı (KZ-TR S., 32)

1. Sözünden caymak, vaadinde durmamak, vazgeçmek. 2. Tadı bozulmak.

5. TTü: *aza*/Kaz: *aza*

TTü: aza (TDK/TS, 213)

1. Üye: *"Komşu gencine yüz vermemiş, çocuklu bir mahkeme azasıyla evlenmişti."* –R.N. Güntekin. 2. Vücut parçası, organ: *"Bu vücut, bütün azası kırılmış, birbiri üstüne yığılmış bir külçe hâlinde."* –Y.K. Karaosmanoğlu.

Kaz: aza (KZ-TR S., 27)

1. Cenaze evine yapılan maddî yardım. 2. Yas, matem.

6. TTü: *azar*/Kaz: *azar*

TTü: azar (TDK, TS, 2014)

1. Paylama.

Kaz: azar (KZ-TR S., 28)

1. Eziyet, işkence, zorluk. 2. Zar zor, zorla, güçlükle.

7. TTü: *badana*/Kaz: *badana*

TTü: badana (TDK, TS, 223)

1. Duvarları boyamak için kullanılan sulandırılmış kireç veya boya: *"Bu kahvelerin çoğu beyaz badana duvarlıdır."* –S. Birsel.

Kaz: badana (KZ-TR S., 72)

1. Savaşçıların giydiği çelik zırh. 2. Soğan.

8. TTü: *balama*/Kaz: *balama*

TTü: balama (TDK, TS, 242)

1. Orta oyununda Rum tipi. 2. Karagöz, matiz ve külhanbeyi tipleri tarafından yabancı ülkelerin tiplerine seslenirken kullanılan söz.

Kaz: balama (KZ-TR S., 76)

1. Alternatif, şık, seçenek.

9. TTü: *baldır*/Kaz: *baldır*

TTü: baldır (TDK, TS, 242)

1. Bacağın dizden ayak bileğine kadar olan bölümü, incik: *"Dizlerinde, baldırlarında sızı kalmadı."* –Ö. Seyfettin. 2. Bu bölümün yumuşak ve şişkin olan arka tarafı.

Kaz: baldır (KZ-TR S., 77)

1. Su yosunu

10. TTü: *bank*/Kaz: *bank*

TTü: bank (TDK, TS, 250)

1. Çoğunlukla parklarda ve bahçelerde oturulacak sıra.

Kaz: bank (KZ-TR S., 78)

1. Banka: *bank esebi-banka hesabı*

11. TTü: *banka*/Kaz: *banka*

TTü: banka (TDK, TS, 250)

1. Faizle para alıp veren, kredi, iskonto, kambiyo, işlemleri yapılan, kasalarında para, değerli belge, eşya saklayan ve ticaret, sanayi, ekonomi alanlarında çeşitli etkinliklerde bulunan kuruluş. 2. Bankacılık işleminin yapıldığı yapı.

Kaz: banka (KZ-TR S., 78)

1. Kavanoz

12. TTü: *banket*/Kaz: *banket*

TTü: banket (TDK, TS, 251)

1. Şehirler arası yolların iki tarafında yayaların yürümesine ve taşıtların trafiği aksatmadan durabilmesine yarayan çakıl veya toprak yol. 2. Yamaçtan kayan toprağı yerinde tutmak ve böylece ekilmeye elverişli yer kazanmak için türlü yollarla yapılan dar basamak.

Kaz: banket (KZ-TR S., 78)

1. Ziyafet, şölen.

13. TTü: *bant*/Kaz: *bant*

TTü: bant (TDK, TS, 252)

1. Yapılış özelliğine göre sarma, yapıştırma vb. işlerde kullanılan düz, ensiz, yassı bağ, şerit, izole bant. 2. Yara üzerine yapıştırılan özel olarak hazırlanmış ilaçlı küçük şerit. 3. Ses alma aygıtlarında seslerin kaydı için kullanılan manyetik oksitli plastik veya selüloz şerit.

Kaz: bant (KZ-TR S., 78)

1. Kurdele.

14. TTü: *basım*/Kaz: *basım*

TTü: basım (TDK, TS, 258)

1. Basımcılık. 2. Bası işi, tipografi: *Kitabın basımına başlandı.*

Kaz: basım (KZ-TR, S., 81)

1. Bol, çok. 2. Üstün, güçlü, sağlam.

15. TTü: *bastı*/Kaz: *bastı*

TTü: bastı (TDK, TS, 262)

1. Kıyma ile pişirilmiş sebze: *Kabak bastısı. Patlıcan bastısı.*

Kaz: bastı (KZ-TR S., 81)

1. Önemli, mühim, ehemmiyetli.

16. TTü: *batıl*/Kaz: *batıl*

TTü: batıl (TDK, TS, 282)

1. İnançlar bakımından gerçek olmayan. 2. Çürük, temelsiz, asılsız. 3. Boş, beyhude. 4. Geçersiz: "Bütün kıymet hükümlerinin batıl ve bütün ölçülerin bozuk olduğunu ispat yolunda birbiriyle müsabaka eden muharrir ve mütefekkirlerin adedi; o devirde, sayılmayacak kadar çoktu." –Y.K. Karaosmanoğlu.

Kaz: batıl (KZ-TR S., 82)

1. Cesur, yürekli.

17. TTü: *bayağı*/Kaz: *bayağı*

TTü: bayağı (TDK, TS, 285)

1. Aşağılık, pespaye: *"Bütün hareketleri adi, kaba, be bayağı idi."* –Ö. Seyfettin. 2. Basit, adi, amiyane, banal: *"Kardeşimi birdenbire çok bayağı buldum."* –P. Safa. 3. Herhangi bir özelliği olmayan, sıradan, alelade. 4. Hemen hemen, âdeta: *Bayağı kanacak gibi oldum.* 5. Gerçekten: *"Bayağı, çocuk gibi sevinirim limonun yarısının durduğuna."* –S. F. Abasıyanık. 6. Oldukça, epey: *"Hayır işlemeden geçen günü heder olmuş addederek bayağı canı sıkıldı."* –E.E. Talu.

Kaz: bayağı (KZ-TR, S., 83)

1. Çok önceki

18. TTü: *bayan*/Kaz: *bayan*

TTü: bayan (TDK, TS, 285)

1. Kadınların ad veya soyadlarının önüne getirilen saygı sözü: Bayan İnci. 2. Kadın: Bir bayan geldi. 3. Eş, karı: "Süleyman Bolluk da bayanın sımsıkı

koluna girmişti.” –H.E. Adıvar. 4. Kadınlara bir seslenme sözü: Bayan! Kimi aradınız?

Kaz: bayan (KZ-TR, S., 83)

(I) 1. Durağan, sabit, değişmez. 2. Anlatma, nakletme, rivayet: bayan etüw – anlatmak. 3. Belirgin, açık, alenî.

(II) Akordeon.

19. TTü: *baylan*/Kaz: *baylan*

TTü: baylan (TDK, TS, 287)

1. Zarif, çekici: “O akşam, sesi baylan, hayli edalı bir hanıma dediğim gibi…” – A. İlhan. 2. Zengin.

Kaz: baylan- (KZ-TR S., 73)

1. Bağlanmak, düğümlenmek.

20. TTü: *baz*/Kaz: *baz*

TTü: baz (TDK, TS, 289)

1. Temel: *Bazı fiyat*. 2. Bir asitle birleştiğinde bir tuz oluşturan madde.

Kaz: baz (KZ-TR S., 72)

1. Hayvanlar için yapılan büyük ahır.

21. TTü: *bedel*/Kaz: *bedel*

TTü: bedel (TDK, TS, 292)

1. Değer, fiyat, kıymet. 2. Bir şeyin yerini tutabilen karşılık: *“Buna bedel içinde mumlar, mumlar yanan bir karanlık var.”* –A. Gündüz. 3. Başkasının adına ve onun parası ile hacca giden kimse. 4. Eşit, denk: *“Emsalini göremeyeceğiniz bir saadetle beş on dakika yaşarsınız ki bütün bir hayata bedeldir.”* –R.H. Karay. 5. Askerlik yapmamak veya yapılacak süreyi kısaltmak isteyenlerin devlete ödedikleri para: *“Efrattan bedel alınıp alınmayacağına dair merkezden emir gelmişti.”* –Y.K. Karaosmanoğlu. 6. Bir ücret karşılığında çalışan kimse.

Kaz: bedel (KZ-TR S., 84)

1. İtibar, otorite, nüfuz. 2. Şan, şöhret, ün: *bedeli artuw – şanı, şöhreti artmak.*

22. TTü: *bedelsiz*/Kaz: *bedelsiz*

TTü: bedelsiz (TDK, TS, 292)

1. Bedeli olmayan, bedel ödenilmeyen. 2. Çok değerli: *"İstanbul'un bu bedelsiz, ince ve kendini çok ağır satan güzellerini de düşündüm."* –H.E. Adıvar.

Kaz: bedelsiz (KZ-TR S., 84)

1. Değersiz, itibarsız.

23. TTü: *besin*/Kaz: *besin*

TTü: besin (TDK, TS, 314)

1. Yenilebilir, beslenmeye elverişli her tür madde, azık, gıda. 2. Yaşamak, varlığını sürdürmek için gerekli şey.

Kaz: besin (Kaz S., 128)

1. Öğleden sonraki vakit. 2. Öğle namazı.

24. TTü: *bıldır*/Kaz: *bıldır*

TTü: bıldır (TDK, TS, 328)

1. Geçen yıl, bir yıl önce: *"Bıldırdan beri tembel, ağır gölgelerin sessizce dolaştığı yolları aceleci şekiller doldurmuş."* – R. H. Karay.

Kaz: bıldır (KZ-TR S., 102)

1. Yeni yeni konuşmakta olan çocuğun anlamsız sözleri. 2. Eveleyip geveleme.

25. TTü: *bile*/Kaz: *bile*

TTü: bile (TDK, TS, 335)

1. Da, de, dahi: *"Dayak yemedim, azar bile işitmedim."* –A. Kutlu. 2. Birlikte: *"Yarın olsun, hayır bile gelsin."* –O. Kemal. 3. Üstelik: *"Türkü çağırmak şöyle dursun, konuşamıyorduk bile."* –A. Erhat.

Kaz: bile- (KZ-TR S., 89)

1. Dans etmek. 2. İdare etmek, yönetmek, hükmetmek.

26. TTü: *bitik*/Kaz: *bitik*

TTü: bitik (TDK, TS, 362)

1. Yorgunluk veya hastalıktan gücü kalmamış: “Yaşlı ve yaşlı kadını, bitik bir hâlde kulübenin köşesinde biraz kımıldanarak buyur etti.” –Halikarnas Balıkçısı. 2. Kötü, fena: “Hoşa gitmeyen cilvelere kalkarlarsa hâlimiz bitiktir.” –H. Taner. 3. Yapışık, dolaşık, ekli.

Kaz: bitik (KZ-TR S., 105)

1. Gür, sık: *byıl biday bitik şıqtı – bu yıl buğday gür çıktı.*

27. TTü: *bitim*/Kaz: *bitim*

TTü: bitim (TDK, TS, 362)

1. Bitme işi. 2. Son, nihayet, münteha.

Kaz: bitim (KZ-TR S., 105)

1. Uzlaşma, anlaşma. 2. Vücut yapısı, fizik, insanın tabiî yapısı.

28. TTü: *bol*/Kaz: *bol*

TTü: bol (TDK, TS, 352)

(I) 1. İçine girecek şeyin boyutlarından daha büyük veya geniş olan, **dar** karşıtı: *“Bol zamanıma yetişti de ben onu böyle şımarık büyüttüm.”* –P. Safa. 2. Nicelik bakımından olağandan veya alışılandan çok, **kıt** karşıtı: *“Demek ki zeytinin bol ve ucuz olduğu bir yerdeymiş.”* –D. Felek.

(II) Özel bir cam içinde likör, şarap, meyve ve maden suyu karıştırılarak hazırlanan içki.

Kaz: bol (KZ-TR S., 91)

(I) Olmak: *oqiğa bolğan jer – olayın olduğu yer.* 2. Bitmek, sona ermek: *tamağın işip boldı – yemeğini yiyip bitirdi.* 3. Beraber olmak, birlikte olmak: *bugin sizdin kasıñızda bolamın – bugün sizin yanınızda olacağım.* 4. Gerçekleşmek: *boları boldı – olanı oldu.*

(II) Hadi, tez, çabuk: *Bol, aytıñdar kim urladı? – Çabuk, söyleyin kim çaldı?*

29. TTü: *bor*/Kaz: *bor*

TTü: bor (TDK, TS, 377)

1. İşlenmemiş, taşlık, sert, ekilmemiş (toprak), borak.

Kaz: bor (KZ-TR S., 92)

1. Tebeşir.

30. TTü: *bostan*/Kaz: *bostan*

TTü: bostan (TDK, TR, 381)

1. Sebze bahçesi: “Babası küçük bostanda yere eğilmiş, salatalıkları koparıyor.” –P. Safa. 2. Kavun, karpuz tarlası. 3. Kavun ve karpuza verilen ortak ad.

Kaz: bostan (KZ-TR S., 93)

(I) Budak, dal.

(II) Serbest, hür.

31. TTü: *bul*/Kaz: *bul*

TTü: bul (TDK, TS, 407)

1. Yalnız iki geniş yüzü testere ile düzeltilmiş tahta.

Kaz: bul (KZ-TR S., 97)

(I) 1. Kumaş. 2. Para, akça.

(II) Bu.

32. TTü: *bula*/Kaz: *bula*

TTü: bula (TDK, TS, 407)

1. Yenge, amca ve dayı karısı.

Kaz: bula (KZ-TR S., 97)

1. Rahat, serbest büyüyen.

33. TTü: burma/Kaz: burma

TTü: burma (TDK, TS, 415)

1. Burmak işi: *“Ani bir diş ağrısı gibi, manevi bir sancı ruhumu burmaya başladı.”* –H.C. Yalçın. 2. Sarığıburma. 3. Burularak yapılan altın bilezik. 4. Burulmuş, burularak yapılmış, kıvrılmış: *“Yoksa ben hiç de aptal, tutsak ruhlu, herhangi maskara herifin burma bıyıklarına hayran olan dişilerden değilim.”* –H.E. Adıvar. 5. Hadım etme, iğdiş etme. 6. Musluk. 7. Eğrilmek için bükülmüş yün. 8. Yaşken burularak kurutulan ot*: “Arabacılık, sararsın burmayı, çalarsın kamçıyı, haylarsın hayvanı geçer gidersin.”* –A. Rasim. 9. Kuru incir.

Kaz: burma (KZ-TR S., 99)

1. Dönemeç, viraj.

34. TTü: *buz*/Kaz: *buz*

TTü: buz (TDK, TS, 420)

1. Donarak katı duruma gelmiş su: *"Hep kar yağmıştı, her yer buzdu."* –T. Dursun. 2. Çok soğuk bir etki uyandıran (şey veya kimse): *Bu romanın neresini beğendiniz? Buz!*

Kaz: buz- (KZ-TR S., 96)

1. Bozmak. 2. Tahrip etmek, kullanılmaz hâle getirmek. 3. Parçalamak, bölmek: *etti on eki jilikke böldi – eti on iki parçaya ayırdı*. 4. Ayartmak, yoldan çıkarmak, baştan çıkarmak.

35. TTü: *dal*/Kaz: *dal*

TTü: dal(TDK, TS, 582)

(I) 1. Ağacın gövdesinden ayrılan kollardan her biri: *"Cılız dallar, yeşili fersiz, tırnak kadar yapraklar!"* –T. Buğra. 2. Branş. 3. Bir bilim alanının içinde yer alan ana bilim dalında alt alanı. 4. Canlıların bölümlenmesinde, sınıfların bir araya gelmesiyle oluşan birlik, şube.

(II) 1. Arka sırt. 2. Kol. 3. Omuz: *"Belikler dalına dökülür gelir / İnce bel üstüne sal ala gözlüm"* – Halk türküsü. 4. Boyun, ense.

(III) Çıplak, yalın: Dalkılıç, Daltaban.

Kaz: dal (KZ-TR S., 118)

1. Şaşkın: *dal boluw – şaşkına dönmek.*

36. TTü: *dalan*/Kaz: *dalan*

TTü: dalan (TDK, TS, 583)

1. Lobi. 2. Biçim, şekil.

Kaz: dalan (KZ-TR S., 118)

1. Kalın dokunan beyaz kumaş.

37. TTü: *dara*/Kaz: *dara*

TTü: dara (TDK, TS, 594)

1. Kabıyla birlikte tartılan nesnenin kabının ağırlığı. 2. Terazide dengeyi sağlamak için hafif gelen kefeye ağırlık olarak konulan taş, demir, çivi vb., abra. 3. İçinde yük taşınan aracın boş durumdaki ağırlığı.

Kaz: dara (KZ-TR S., 119)

1. Yalnız, sadece. 2. Tek, tek başına. 3. Başkasından farklı, benzersiz, eşsiz: *Abay dara şıqqan aqın – Abay eşsiz bir şairdir.*

38. TTü: *darı*/Kaz: *darı*

TTü: darı (TDK, TS, 596)

1. Buğdaygillerden, kuraklığa dayanıklı bir bitki, akdarı. 2. Bu bitkinin buğday yerine besin olarak kullanılan tohumu. 3. Mısır.

Kaz: darı- (KZ-TR S., 119)

1. (kesici alet veya kurşun) Yaralamak. 2. (İlâç) Tesir etmek, iyi gelmek: *menin awruwıma därigerdiñ emi darıdı – benim hastalığıma doktorun verdiği ilâç iyi geldi.* 3. Doğuştan kabiliyetli olmak: *oğan añşılıq darığan – avcılık onun içine işlemiş, ruhunda var.*

39. TTü: *data*/Kaz: *data*

TTü: data (TDK, TS,)

1. Veri. 2. Aslında kendileri ekonomik olmayan ancak ekonomi dünyasını dışarıdan kuşatan veya çerçeveleyen, nüfus, teknik bilgi, hukuk düzeni ve yönetim biçimi öğelerinden her biri.

Kaz: data (KZ-TR S., 120)

1. Tarih, takvim.

40. TTü: *deme*/Kaz: *deme*

TTü: deme (TDK, TS, 618)

1. Demek işi: "Çoğumuz hâlâ yazarım demeye çekiniriz." –A. Ağaoğlu. 2. Anlam: Bu söz ne demeye gelir? 3. Halk edebiyatında şiir. 4. Genellikle Alevi şairlerin tarikatlarıyla ilgili konuları işleyen şiirlerine, kendilerince verilen ad. 5. Ağıt. 6. Atasözü… demeye getirmek doğrudan söylemeyip

dolaysıyla anlatmak: “Hadi, sedirin önünde tepsiyi elimden sen al, demeye getiriyormuş.” –A. Ağaoğlu.

Kaz: deme- (KZ-TR S., 124)

1. Yardım etmek, desteklemek.

41. TTü: *depo*/Kaz: *depo*

TTü: depo (TDK, TS, 632)

1. Korunmak, saklanmak veya gerektiğinde kullanılmak için bir şeyin konulduğu yer, ardiye*: “Kıyıda kapıları, kepenkleri kapalı, birkaç ev ve depo sıralanıyordu.”* –Halikarnas Balıkçısı. 2. Bir malın toptan satıldığı ve çokça bulunduğu yer: *“Ben depoya güzel bir portatif eczane ısmarlayacağım.”* –M. Yesari. 3. Ordu mallarının saklandığı, bakımlarının yapıldığı yer, debboy: *“Gelibolu civarında Akbaş mevkisinde bir cephane deposu vardı.”* –Atatürk.

Kaz: depo (KZ-TR S., 124)

1. Vagonların durduğu ve tamir edildiği yer.

42. TTü: *dil*/Kaz: *dil*

TTü: dil (TDK, TS, 662)

(I) 1. Ağız boşluğunda, tatmaya, yutkunmaya, sesleri boğumlamaya yarayan etli, uzun, hareketli organ, tat alma organı: *“Ağzını dolduran kocaman dil, kelimelere yer bırakmıyor ki…”* –Y.Z. Ortaç. 2. Birçok aletin uzun, yassı ve çoğu hareketli bölümleri: *Terazi dili*. 3. Büyükbaş hayvanların haşlanıp pişirildikten sonra yenebilen dili: *“Birkaç dilim ekmek, ince bir iki dilim peynir veya dil, bazen de haşlanmış bir sebze yemeği.”* –S. F. Abasıyanık. 4. Ayakkabı bağlarının ayağı rahatsız etmemesini sağlayan ve bağ altına rastlayan saya parçası. 5. Kıstak. 6. Makaraların ve bastikaların içine yerleştirilmiş olan, üzerinden geçirilen halatı istenilen yöne çevirmeye yarayan, çevresi oluklu, küçük döner tekerlek: *İki dilli makara*. 7. Bazı üflemeli çalgılarda titreşerek ses çıkaran ince metal yaprak. 8. Anahtar.

(II) 1. İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban: *"Dilinden Anadolulu olduğu ancak belli oluyordu."* –S. F. Abasıyanık. 2. Bir çağa, bir gruba, bir yazara, özgü söz dağarcığı ve söz dizimi: *"Halk dilinin günebakan ismini verdiği bu çiçek, güneşe âşıktır."* –H. S. Tanrıöver. 3. Belli mesleklere özgü dil: *Hukuk dili*. 4. Düşünce ve duyguları bildirmeye yarayan herhangi bir anlatım aracı: *Müzik dili. Yazı dili. "Hiçbir zaman onların arasına katılabilecek bir dil bulamadım.*" –R. Mağden. 5. Sorguya çekilmek için yakalanan tutsak.

Kaz: dil (KZ-TR S., 132)

1. Gönül, yürek. 2. Mantalite, mantık.

43. TTü: *doğa*/Kaz: *doğa*

TTü: doğa (TDK, TS, 688)

1. Kendi kuralları çerçevesinde sürekli gelişen, değişen canlı ve cansız varlıkların hepsi, tabiat, natür: "En çok yurdumdan söz ettim / Doğayla, insanla içli dışlı" –C. Külebi. 2. İnsan eliyle büyük değişikliğe uğramamış, doğal yapısını koruyan çevre, tabiat. 3. Bir kimsenin eğilimlerinin içgüdülerinin hepsi, huy.

Kaz: doğa (KZ-TR S., 128)

1. At boyunduruğu

44. TTü: *doğal*/Kaz: *doğal*

TTü: doğal (TDK, TS, 688)

1. Doğada olan, doğada bulunan: "*Doğal güzellikler artık eskisi gibi turist çekmiyor."* –N. Cumalı. 2. Doğada rastlandığı gibi, doğaya uygun olan, doğa güçlerine, kurallarına uyan, tabii, natürel. 3. Kendiliğinden olan, insan eliyle yapılmamış, **yapay** karşıtı. *Doğal liman. Doğal sınır*. 4. Yapmacık olmayan: *"Hamileymiş diye yineliyor oldukça doğal bir tavırla."* –A. Ümit. 5. Olağan, alışılmış, her zamanki gibi olan, beklenildiği gibi: *"Ercan o denli doğaldı ki giderek şaşırtıcı olmaktan çıktı."* –R. Mağden. 6. Sağduyuya, mantığa, olağan

düzene uygun olan: *"Bu durumun eski sevgilinin onurunun kırması doğal."* – A. Kutlu

Kaz: doğal (KZ-TR S., 128)

1. Sivri olmayan, küt. 2. Kaba saba.

45. TTü: *dombay*/Kaz: *dombay*

TTü: dombay (TDK, TS, 702)

1. Manda, su sığırı.

Kaz: dombay (KZ-TR S., 128)

1. Yabani eşek. 2. Proje, taslak, plân.

46. TTü: *doz*/Kaz: *doz*

TTü: doz (TDK, TS, 709)

1. Bir ilacın bir defada veya bir günde alınması gereken miktarı, dozaj: "Ruhsal gerilimlerimiz varsa düşük dozla Diazem falan alın, hiç değilse…" –Ç. Altan. 2. Bir maddenin bir birleşiğe, bir karışıma giren veya girmesi gereken belli miktarı, düze, dozaj. 3. Genellikle bir davranış, bir konuşma vb.nde yeterli görülen ölçü, dozaj: "Çok ölçülü konuşur ve onun etrafındaki lakırtıları muayyen bir dozu geçmezdi." –R.N. Güntekin.

Kaz: doz (KZ-TR S., 128)

1. Sinir, öfke.

47. TTü: *ege*/Kaz: *ege*

TTü: ege (TDK, TS, 759)

1. Veli

Kaz: ege (KZ-TR S., 135

(I) Sahip, iye, malik.

(II) Eğelemek, bilemek.

48. TTü: *emen*/Kaz: *emen*

TTü: emen (TDK, TS, 794)

1. Bağ çubuğu, ağaç veya sebze dikmek için açılan çukur.

Kaz: emen (KZ-TR S., 139)

1. Meşe ağacı.

49. TTü: *erik*/Kaz: *erik*

TTü: erik (TDK, TS, 807)

1. Gülgillerden, beyaz çiçekli bir ağaç. 2. Bu ağacın kabuğu ince, çeşitli renklerde, mayhoş veya tatlı, eti sulu , tek ve çekirdekli yemişi.

Kaz: erik (KZ-TR S., 144)

1. Erk, irade, iktidar, istem. 2. Hak, hukuk: *erkine jiberuw – başı boş bırakmak.*

50. TTü: *es*/Kaz: *es*

TTü: es (TDK, TS, 814)

1. Notada duraklama zamanı ve bunu gösteren işaretin adı: Dörtlük es. Sekizlik es.

Kaz: es (KZ-TR S., 144)

1. Akıl, us, hafıza: *eske tüsirüw – aklına getirmek.*

51. TTü: *eser*/Kaz: *eser*

TTü: eser (TDK, TS, 815)

1. Emek sonucu ortaya konan ürün, yapıt: “Boğaziçi doğrudan doğruya Türklerin eseridir.” –Y. K. Beyatlı. 2. Yayın, kitap, yapıt: “Bütün özlediğim eserlerle bir kütüphane yapabilsem artık yapılacak bir iş kalmayacak.” –H. Z. Uşakıgil. 3. İz, işaret, im: “Yüzünde biraz önceki elemden, kızgınlıktan, çaresizlikten eser yoktu.” –A. Kulin. 4. Soyut kavramlarda belirti: “Acaba,bir yolunu bulup bir talih eseri olarak gidemez miydik?” –A. Erhat.

Kaz: eser (KZ-TR S., 145)

1. Bazı davranışları delice olan, kaçık.

52. TTü: *esik*/Kaz: *esik*

TTü: esik (TDK, TS, 815)

1. Çukur yer.

Kaz: esik (KZ-TR S., 146)

1. Kapı.

53. TTü: *eş*/ Kaz: *eş*

TTü: eş (TDK, TS, 821)

1. Birbirinin aynı olan veya birbirine çok benzeyen iki şeyden her biri, benzeri: *"Çorabın öbür eşini yerden almak için sol ayağını uzatıyordun."* –Ö. Seyfettin. 2. Karı kocadan her biri, hayat arkadaşı, refik, refika: "*Kadın diye eşini bellemiş, dürüst, aile babası bir adamdır."* –Z. Selimoğlu. 3. Birlikte yaşayan dişi ve erkek hayvandan her biri: *Güvercin eşini arıyor*. 4. İkişer kişilik gruplarla oynayan oyunlarda, ortak oynanan iki kişiden her birinin öbürüne göre durumu, partner: *Briçte kuvvetli bir eş seçti*. 5. Kuma, ortak. 6. Arkadaş. 7. Döl eşi.

Kaz: eş (KZ-TR S., 147)

1. Zerre kadar, hiç: *eşten keş jaksı – geç olsun güç olmasın.* 2. Hiçbir zaman, hiçbir: *eş bolmasa – hiç olmazsa, en azından.*

54. TTü: *etene*/Kaz: *etene*

TTü: etene (TDK, TS, 829)

1. Döl eşi. 2. Meyve yaprağında yumurtacıkların bağlı olduğu bölüm.

Kaz: etene (KZ-TR S., 146)

1. Çok yakın, etle tırnak gibi olan: biz etene adambız – biz etle tırnak gibiyiz.

55. TTü: *etik*/Kaz: *etik*

TTü: etik (TDK, TS, 829)

1. Töre bilimi. 2. Çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü. 3. Etik bilimi. 4. Ahlaki, ahlakla ilgili.

Kaz: etik (KZ-TR S., 146)

1. Çizme.

56. TTü: *ezgi*/Kaz: *ezgi*

TTü: ezgi (TDK, TS, 843)

1. Belli bir kurallara göre düzenlenmiş, kulağa hoş gelen ses dizisi, haz, nağme, melodi: "Pir Sultan ağzından bir ezgi okuyup tüm yürekleri kendine bağladı."

–K. Bilbaşar. 2. Bir müzik parçasında baştan sona kadar belirli yerlerde tekrarlanan ses dizisi. 3. Kulağa hoş gelen ses veya söz dizisi. 4. Gidiş, yol, tarz, tempo: Bundan böyle aynı ezgide sürüp gidemez. 5. Sıkıntı, üzüntü.

Kaz: ezgi (KZ-TR S., 136)

1. Baskı, sömürgecilik.

57. TTü: *halat*/Kaz: *halat*

TTü: halat (TDK, TS, 1031)

1. Pamuk, kenevir, Hindistan cevizi gibi bitkisel liflerin veya çelik tellerin sarılmasıyla oluşan kolların bir arada bükülmesiyle elde edilen kalın ip.

Kaz: halat (KZ-TR S., 609)

1. Önlük, bornoz, entari, ropdöşambr.

58. TTü: *hor*/Kaz: *hor*

TTü: hor (TDK, TS, 1109)

1. Değersiz, önemi olmayan, aşağı: *hor bakmak – değersiz saymak, değer vermemek.*

Kaz: hor (KZ-TR S., 611)

(I) 1. Tek veya çok sesli olarak yazılmış bir müzik eserini uygulamak için bir araya gelen topluluk, koro. 2. Böyle bir topluluğun söylediği şarkı.

(II) Cennette yaşadığına inanılan çok güzel kız, hûrî.

59. TTü: *ile*/Kaz: *ile*

TTü: ile (TDK, TS, 1171)

1. Kelimenin sonuna geldiğinde birliktelik, beraberlik, araç, neden veya durum anlatan cümleler yapmaya yarayan bir söz: *"Çabuk bir süvari ile bana haber gönderiniz."* –Ö. Seyfettin. 2. Bazı soyut adlara getirildiğinde "… olarak, … bir biçimde" anlamında durum zarfları oluşturan bir söz: *Merhametle ona bakıyordu.* 3. Cümle içinde aynı görevde bulunan iki öğeyi birbirine bağlamaya yarayan bir söz: *Annesi ile babası geldiler. Leylâ ile Mecnun. Gelmeleri ile gitmeleri bir oldu.*

Kaz. ile (KZ-TR S., 670)

1. Peşi sıra, çabuk, hemen, anında, tez.

60. TTü*: ilmek*/Kaz: *ilmek*

TTü: ilmek (TDK, TS, 1179)

(I) Çözülmesi kolay düğüm, eğreti düğüm ilmik: *"Kazak ördüm ağladım / İlmek ilmek bağladım"* –Halk türküsü.

(II) 1. Hafif bir düğüm yaparak bağlamak. 2. Halı dokurken düğümleri bağlamak.

(III) Değmek, dokunmak.

Kaz: ilmek (KZ-TR S., 670)

1. Çengel; aşkı. 2. Mandal, sürgü.

61. TTü: *is*/Kaz: *is*

TTü: is (TDK, TS, 1206)

1. Dumanın değdiği yerde bıraktığı kara leke: *"Uzandı, is çıkarmaya başlayan fitili kesti."* –M. Ş. Esendal. 2. Yakıtın tam yanmamasından oluşan, dumanla yükselen kömürleşmiş tanecikler. 3. Sürme.

Kaz: is (KZ-TR S., 672)

1. İş, uğraş, çalışma. 2. Dava: *is jüzinde – sözde değil (çalışarak).*

62. TTü: *iş/*Kaz: *iş*

TTü: iş (TDK, TS, 1219)

1. Bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma: *"İş bittikten sonra denize karşı sigara içilir."* –S. F. Abasıyanık. 2. Bir değer yaratan emek. 3. Birinden istenen hizmet veya birine verilen görev: *"Şimdi Mısır'a memuru olduğum bankanın bir işi için geldim."* –Ö. Seyfettin. 4. Sanayi, ticaret, tarım, maliye vb. alanlara ilişkin ekonomik etkinliklerin bütünü: *İşler durgun*. 5. Kamu yararına yapılan işler: *Güvenlik işleri*. 6. Herhangi bir yere düzen verici, günlük yaşayışı sağlayıcı her türlü çalışma: *Bu evin işi çok*. 7. Geçim sağlamak için herhangi bir alanda yapılan çalışma, meslek: *"Sonunda bir iş buldum."* –S. F. Abasıyanık. 8. Ticari anlaşma, alışveriş. 9. Herhangi bir maksatla kurulan düzen: *"İşlerini bırakmışlar, dükkânlarını kapamışlar, akın akın şehri terk edip gidiyorlardı."*

–Y. K. Karaosmanoğlu. 10. Bazı deyimlerde "yarar, çıkar" anlamında kullanılan bir söz: *O işini bilir. Bu, benim işime gelmez*. 11. Yapılan şey, davranış: *Yoksullara yardım etmekle çok iyi bir iş yaptım*. 12. Nakış, örgü, makrome gibi elde yapılan şey: *"Komşu kadın elindeki işini dizine bırakıp geline döndü."* –M. Ş. Esendal. 13. Emek, işçilik, ustalık: *Bu örtü, işi ağır bir örtüdür*. 14. İşlem: *İşimi görmediler*. 15. Bir kimseye özgü olan görüş, anlayış: *Bu, bir zevk işidir*. 16. Yetenek: *"Demek bende daha iş varmış ki ilin öğretmeni seçtiler.*" –M. İzgü. 17. Sorun, konu, mesele, maslahat: *"Etrafın gülüşmeleri arasında iş anlaşıldı."* –H. C. Yalçın. 18. Gizli neden veya maksat: *"Çoktandır köylünün şurada burada yayıp gezeceği ehemmiyetli bir iş, bir keramet gösterememişti."* –R. H. Karay. 19. Bir kuvvetin uygulanma noktasını hareket ettirirken harcadığı güç: *Erg, jul, kilogrammetre, vatsaat, kilovatsaat iş ve enerji birimleridir.*

Kaz: iş (KZ-TR S., 672)

1. İç, karın. 2. Birşeyin içi, iç tarafı.

63. TTü: *jel*/Kaz: *jel*

TTü: jel (TDK, TS, 1244)

1. Tedavi amacıyla kullanılan jöle yapısında bir krem türü.

Kaz. jel (KZ-TR S., 173)

1. Yel, rüzgâr: *samal jel –serinletici rüzgâr.*

64. TTü: *jet*/Kaz: *jet*

TTü: jet (TDK, TS, 1245)

1. Tepkili motorlarla çalışan, özel cihazların çıkardığı gazla basınç sağlanan, hızı çok olan uçak, tepkili uçak.

Kaz: jet- (KZ-TR S., 176)

1. Varmak, ulaşmak, erişmek: *üyine jetti – evine ulaştı*. 2. Amacına ulaşmak: *armanına jetuw – muradına ermek*. 3. Yetmek, kâfi gelmek: *tamaq bārimizge de jetedi – yemek hepimize de yeter.*

65. TTü: *jön*/Kaz: *jön*

TTü: jön (TDK, TS, 1246)

1. Genç. 2. Önemli rollerde oynayan genç erkek oyuncu, jönprömiye.

Kaz: jön (KZ-TR S., 183)

(I) Yön, istikamet: *jön siltew – yön göstermek.*

(II) Vaziyet, hâl, durum.

(III) Doğru, haklı: *jön söz – doğru söz.*

66. TTü: *kaba*/Kaz: *kaba*

TTü: kaba (TDK, TS, 1247)

1. Özensiz, gelişigüzel yapılmış, zevksiz, sakil, ince karşıtı: *"Cebinden kaba fil dışı saplı bir de çakı çıkardı."* –Ö. Seyfettin. 2. Taneleri iri: *Kaba çakıl*. 3. Terbiyesiz, görgüsü kıt, nezaketsiz (kimse): *"Kaba, hantal, şivesiz bir sürü adamlar kafesinin önüne toplanırlar."* –R. H. Karay. 4. Hafif olduğu hâlde kalın veya hacimli: *"Kaba bir yün döşekle temiz bir şilte, yastık yorgan buldum."* –H. R. Gürpınar. 5. Terbiyeye, inceliğe aykırı, çirkin, kötü: *"Çocuklardan biri ağzından çok fena, çok kaba bir şey kaçırdı.*" –O. C. Kaygılı.

Kaz: kaba (KZ-TR S., 217)

1. Acısı az olan bir tür soğan.

67. TTü: *kabak*/Kaz: *kabak*

TTü: kabak (TDK,TS, 1248)

1. Kabakgillerden, sürüngen gövdeli, sarı çiçekli, birçok türü olan bir bitki. 2 Bu bitkinin türlerine göre yemeği ve tatlısı yapılan ürünü. 3 Esrarkeşlerin kullandığı bir tür nargile. 4. Kabak kemane: *"Siperin içinde birkaç nefer ayakta ileriye bakıyor, öbürleri aşağı oturmuş konuşuyorlar, gülüyorlar, türkü söylüyorlar, kabak çalıyorlar."* –Ö. Seyfettin. 5. Ham, tatsız (kavun, karpuz). 6. Tüysüz, dazlak: *"Kaba kabak gibi tıraşlı!"* –H. E. Adıvar. 7. Dişleri aşınarak yüzeyi düşlenmiş olan (taşıt lastiği). 8. Bilgisiz, görgüsüz, kaba. 9. Kısa boynuzlu hayvan.

Kaz: kabak (KZ-TR S., 217)

1. Alkollü içki satılan yer, meyhane.

68. TTü: *kek*/Kaz: *kek*

TTü: kek (TDK, TS, 1379)

1. Ana maddeleri yumurta, un ve şeker olan, içerisine kuru üzüm, kakao, fındık vb. konularak fırında pişirilen tatlı çörek. 2. Aptal, bön, kolay aldatılabilen (kimse).

Kaz: kek (KZ-TR S, 224)

1. Kin, öç, intikam. 2. Ar, namus, şeref.

69. TTü: *kele*/Kaz: *kele*

TTü: kele (TDK, TS, 1380)

1. Boğa, tosun.

Kaz: kele (KZ-TR S, 225)

1. Deve sürüsü.

70. TTü: *keme*/Kaz: *keme*

TTü: keme (TDK, TS, 1383)

1. Büyük sıçan. 2. Domalan.

Kaz: keme (KZ-TR S, 227)

1. Gemi: *soğıs kemesi – savaş gemisi*.

71. TTü: *kenet*/Kaz: *kenet*

TTü: kenet (TDK, TS, 1390)

1. İki sert cismi birbirine bağlamaya yarayan, iki ucu sivri ve kıvrık metal parça.

Kaz: kenet (KZ-TR S, 229)

1. Anîden, ansızın, birdenbire.

72. TTü: *kere*/Kaz: *kere*

TTü: kere (TDK, TS, 1393)

1. Kez, yol, defa, sefer: *"Bir kere düştün mü ne arayan olur ne soran!"* –B. Felek.

Kaz: kere (KZ-TR S, 231)

1. Bir karışın uzunluğu: kere qulaş – insanın açılmış iki kolu arasındaki mesafe, kulaç.

73. TTü: *kerim*/Kaz: *kerim*

1. Soylu. 2. Eli açık, cömert. 3. Allah'ın adlarından biri.

Kaz: kerim (KZ-TR S, 232)

1. Süslü, süsü seven. 2. Şahane, mükemmel, çok güzel.

74. TTü: *kese*/Kaz: *kese*

TTü: kese (TDK, TS, 1395)

(I) 1. Cepte taşınan, içine para, tütün vb. konulan, kumaştan veya örgüden küçük torba: *"Çıkarken elini göğsüne sokup bir kese çıkardı, keseden alabildiği kadar para alıp delikten attı."* –F. Otyam. 2. Bu küçük torba miktarında olan: *Üç kese tütün*. 3. Bazı şeylerin üzerine geçirilen, kumaştan çanta biçiminde kap: *Kur'an kesesi.* 4. Yıkanırken kir çıkartmak için ele geçirilen, vücudu ovmaya yarayan, bürümcükten, cep biçiminde bez. 5. Bir kimsenin mal varlığı: *"Bu sadeleşme, vücut ve keseye daha elverişli idi."* –F. R. Atay. 6. Organizmanın bazı boşlukları. 7. Su bitkilerinde içi hava ile dolu olan ve bitkinin suda yüzer durumda kalmasını sağlayan şişkinlik. 8. Beş yüz kuruşluk para birimi.

(II) Kısa, kestirme (yol)

Kaz: kese (KZ-TR S, 233)

1. Çay içmek için kullanılan kâse.

75. TTü: *kesir*/Kaz: *kesir*

TTü: kesir (TDK, TS, 1398)

1. Bir birimin bölündüğü eşit parçalardan birini veya birkaçını anlatan sayı: *Yarım, üçte bir, yüzde üç birer kesirdir.*

Kaz: kesir (KZ-TR S, 234)

1. Zarar, ziyan. 2. İnatçı, aksi.

76. TTü*: keş*/Kaz: *keş*

TTü: keş (TDK, TS, 1401)

(I) 1. Yağı alınmış sütten veya yoğurttan yapılan peynir. 2. Kış için kurutulan yağsız, tuzsuz yoğurt.

(II) 1. Ayyaş. 2. Esrarkeş.

(III) Aptal.

Kaz: keş (KZ-TR S, 234)

(I) Günün karanlık olmaya başladığı vakti, akşam: *keş jarıq – iyi akşamlar.*

(II) Kararlaştırılan, beklenen veya alışılan zamandan sonra, geç: *keş qaluw – geç kalmak.*

77. TTü: *keşke*/Kaz: *keşke*

TTü: keşke (TDK, TS, 1402)

1. Dilek anlatan cümlelerin başına getirilerek "ne olurdu" anlamında özlem veya pişmanlık bildiren bir söz, bari, keşki: *"Keşke vazifesi oralarında olsaydı."* – F. R. Atay.

Kaz: keşke (KZ-TR S, 235)

1. Akşam, akşamleyin.

78. TTü: *kez*/Kaz: *kez*

TTü: kez (TDK, TS, 1405)

1. Bazı sayı sıfatlarıyla birlikte kullanılarak bir olayın ve olgunun her bir tekrarlanışını bildiren söz, defa, kere, sefer: *İki kez İstanbul'a gittim.*

Kaz: kez (KZ-TR S, 222)

(I) Zaman, süre, vakit: *bir kezderde – bir zamanlarda*.

(II) 71,12 cm.ye eşit ölçü birimi, arşın.

(III) 1. Okun ipe geldiği yer, gez. 2. Çift hörgüçlü devenin hörgüçleri arasındaki oyuk yer.

79. TTü: *kil*/Kaz: *kil*

TTü: kil (TDK, TS, 1439)

1. Islandığı zaman kolayca biçimlendirilebilen yumuşak ve yağlı toprak.

Kaz: kil (KZ-TR S, 262)

1. Yalnızca, sadece: *kil jastar jinaldı – sadece gençler toplandı*.

80. TTü: *kişi*/Kaz: *kişi*

TTü: kişi (TDK, TS, 1448)

1. Kadın veya erkeğe verilen genel ad, şahıs, zat, nefer*: "Sınıfta sürekli olarak numarası yaramazlar listesinin başına yazılan kişi bendim."* –A. Kutlu. 2. Çekimli fiillerde ve zamirlerde konuşan, dinleyen, sözü edilen varlık, şahıs: *Ben (tekil kişi), biz (çoğul kişi).* 3. Oyun, roman, hikâye vb.nde yer alan kimse. 4. Eş, koca. 5. Erkek.

Kaz: kişi (KZ-TR S, 265)

1. Küçük. 1. Ailenin en küçüğü, sonuncu. 3. Derecesi, kademesi düşük olan.

81. TTü: *kit*/Kaz: *kit*

TTü: kit (TDK, TS, 1450)

1. Macun

Kaz: kit (KZ-TR S, 237)

1. Balina.

82. TTü: *kök*/Kaz: *kök*

TTü: kök (TDK, TS, 1495)

(I) 1. Bitkileri toprağa bağlayan ve onların, topraktaki besi maddelerini emmesine yarayan klorofilsiz bölüm. 2. Süsende olduğu gibi yer üstüne sap çıkaran çok yıllık yer altı gövdesi. 3. Bazı şeylerde dip bölüm. 4. Sapıyla çıkarılan bitkilerde tane: *Üç kök maydanoz*. 5. Dip, temel, esas: *"Ta gölden başlayan tipi ve fırtına Şebben'in sıcak evini kökünden sarsıyordu."* –H. E. Adıvar. 6. Kaynak, köken*: "Ölenle, son zamanları gevşeyen, azalan fakat kökleri mazinin sağlamdığı içinde kalan eski bir aşınalığım vardı."* –A. Ş. Hisar. 7. Bir kimseyi bir yere bağlayan manevi temel güçlerin bütünü. 8. Kelimenin her türlü ek çıkarıldıktan sonra kalan anlamlı bölümü: *Yaptırmak kelimesinde kök, yap- bölümüdür*. 9. Olağan şartlarda çevresinden yalıtılamayan ancak birçok tepkimede nitelik değiştirmeden geçebilen atom kümesi. 10. Denklemde bilinmeyenin yerine konulduğunda uygun düşen veya birleşik değer.

(II) 1. Sazı kurmaya yarayan burgu. 2. Sap.

Kaz: kök (KZ-TR S, 243)

(I) Gökyüzü, gök, sema.

(II) Çadırın ağaçlarını birbirine bağlayan kayış.

(III) 1. Mavi. 2. Yeşil, çimen. 3. Sebze, meyve.

83. TTü: *köpek*/Kaz: *köpek*

TTü: köpek (TDK, TS, 1498)

1. Köpekgillerden, boy ve biçim bakımından pek çok cinsi olan, çok iyi bir koku alan, sadık, bekçilik ve avcılık gibi işler için beslenen memeli hayvan: *"Onun vaktiyle pek sevdiği küçük, sırtı siyah ve göğsü beyaz, oynak bir köpeği varmış."* –A. Ş. Hisar. 2. Aşağılık niyetlerle yaltaklanan veya davranışları kötü olan kimse için kullanılan bir sövgü sözü: *"Ben bu ite çattığıma bin pişman oldum. Bu köpekten de aşağı köpeğe uyma."* –Y. Kemal.

Kaz: köpek (KZ-TR S, 250)

1. Cüce, bücür, küçük: *köpek it – küçük köpek.*

84. TTü: *körpe*/Kaz: *körpe*

TTü: körpe (TDK, TS, 1503)

1. Dalından, yeni koparılmış, tazeliği üstünde, daha büyümemiş (bitki), **kart** karşıtı: *Körpe fidan*. 2. Çok genç (kimse): *"Köşedeki masada körpe, ötekinde olgun birer hoş kadın…"* –R. H. Karay. 3. Yavruluktan henüz çıkmış (hayvan): *"Kaplan ve yılan, körpe ceylan hayaliyle gözlerini kapadılar."* –H. E. Adıvar. 4. Henüz bozulmamış, yıpranmamış: "*Körpe ruhlar üzerinde heykeltıraş gibi çalışmayı severim."* –N. F. Kısakürek.

Kaz: körpe (KZ-TR S, 250)

1. Yorgan, battaniye.

85. TTü: *körpelik*/Kaz: *körpelik*

TTü: körpelik (TDK, TS, 1503)

1. Körpe olma durumu, tazelik, taravet: *"O zaman yüzünün çocuklara mahsus körpeliği masuniyetle birleşmişti."* –P. Safa.

Kaz: körpelik (KZ-TR S, 250)

1. Yorganlık.

86. TTü: *köstek*/Kaz: *köstek*

TTü: köstek (TDK, TS, 1505)

1. Saat, kılıç, anahtar vb.nin ucuna takılan zincir: *"Koltuklara kurulur, altın kösteklerini parmakları ile çevirir."* –S. F. Abasıyanık. 2. Koşulan atların tepmesini önlemek için kuskun kayışına eklenen kayış. 3. Balık iğnesini oltaya bağlayan, bir iki karış uzunluğunda kıl veya misina parçası. 4. Engel.

Kaz: köstek (KZ-TR S, 251)

1. Kalın ağaç parçası, kalın sopa.

87. TTü: *köşe*/Kaz: *köşe*

TTü: köşe (TDK, TS, 1505)

1. Birbirini kesen iki çizginin, iki düzlemin oluşturduğu açı, zaviye: *Kutunun sivri köşesi.* 2. İki duvarın birleştirdiği girintili veya çıkıntılı yer: *"Seniha Hanım parmağını odanın köşesine uzattı."* –P. Safa.
2. 3.İki sokağın veya caddenin kesiştiği yer, büküç: "*Türk kadınları alacalı bir ipek kumaş gibi köşeye birikmişlerdi."* –Ö. Seyfettin. 4.Bölüm, yer veya yan: *"Burgaz'ın sokaklarında her köşeden Türkçe işitiliyor."* –Y. K. Beyatlı. 5. Kuytu, tenha veya ücra yer. 6. Kimsenin kolay kolay uğramadığı yer: *"İlk adımda otel, han, kahve köşeleri bulmak ihtiyacı baş göstererek."* –R. H. Karay. 7. Futbol alanını oluşturan yan ve kale çizgilerinin kesişme noktalarından her biri, korner.

Kaz: köşe (KZ-TR S, 252)

1. Sokak.

88. TTü: *kötek*/Kaz: *kötek*

TTü: kötek (TDK, TS, 1507)

(I) 1. Baston, sopa. 2. Sopayla atılan dayak, patak.

(II) Gölge balığı.

Kaz: kötek (KZ-TR S, 313)

1. Eyvah! Aman!

89. TTü: *köz*/Kaz: *köz*

TTü: köz (TDK, TS, 1510)

1. Küçük kor parçası.

Kaz: köz (KZ-TR S, 242)

1. Göz. 2. Delik, boşluk, iğnenin gözü. 3. Kaynak, menba. 4. Bizzat, şahsen, kendi. 5. Hatıra, miras, yadigâr. 6. Akıl, hafıza, şuur: *közin aşuw – aydınlanmak, öğrenmek.*

90. TTü: *künde*/Kaz: *künde*

TTü: künde (TDK, TS, 1560)

1. Güreşçinin, hasmını altına alıp bir elini önden, ötekini arkadan geçirerek ellerini kilitlemesi. 2. Düzen, tuzak, oyun, hile. 3. Suçluların ayağına bağlanan demir halka, köstek.

Kaz: künde (KZ-TR S., 259)

1. Her gün, günde: *Ol bizge künde kelip turadı – O, bize her gün gelir.*

91. TTü: *küre*/Kaz: *küre*

TTü: küre (TDK, TS, 1561)

(I) 1. Bütün noktaları merkezden aynı uzaklıkta bulunan bir yüzeyle sınırlı cisim. 2. Yeryüzü, dünya: *"Ben de yıldızlar gibi, küre gibi, ben de yalnız ve herkese uzaktım."* –Y. K. Karaosmanoğlu.

(II) Madenci ocağı, maden fırını.

Kaz: küre (KZ-TR S., 260)

1. Temel, önemli, esas, başlıca.

92. TTü: *küs*/Kaz: *küs*

TTü: küs (TDK, TS, 1563)

1. Küsmüş, dargın: Bu sınıfta küs çocuklar var.

Kaz: küs (KZ-TR S., 261)

1. İnsan vücudunda uzun zaman birikmiş kir tabakası. 2. Nasır.

93. TTü: *lift*/Kaz: *lift*

TTü: lift (TDK, TS, 1586)

1. Teniste topa arkadan öne veya yukarıdan aşağıya doğru vurma.

Kaz: lift (KZ-TR S., 359)

1. Asansör.

94. TTü: *mala*/Kaz: *mala*

TTü: mala (TDK, TS, 1614)

1. Harç alıp sürmeye yarayan, çoğu üçgen biçiminde, yassı, demirden, üstten tahta saplı sıvama aracı.

Kaz: mala (KZ-TR S., 365)

1. Tırmık

95. TTü: *mama*/Kaz: *mama*

TTü: mama (TDK, TS, 1617)

1. Bebek için hazırlanan yiyeceklerin genel adı: *"Babam Ayşe'ye mama yaptı, ana"* –A. Gündüz.

Kaz: mama (KZ-TR S., 366)

(I) At bağlanan direk.

(II) Meme.

(III) Ana, anne.

96. TTü: *mana*/Kaz: *mana*

TTü: mana (TDK, TS, 1618)

1. Anlam: "*Ne Hak buyruğun tutarsın ne kul sözün işitirsin / Hiç bilmezesin mana nedir, ne dilde çağırmak gerek"* –Yunus Emre.

Kaz: mana (KZ-TR S., 366)

1. Biraz önce, az önce.

97. TTü: *masa*/Kaz: *masa*

TTü: masa (TDK, TS, 1630)

1. Ayaklar veya bir destek üzerine oturulmuş tabladan oluşan mobilya: *"Arkasındaki masada biri gözlüklü iki adam vardı."* –Y. Atılgan. 2. Bu mobilya etrafından oturulanların tümü. 3. Dairelerde, kurumlarda belli konularla ilgili işlerin görüldüğü bölüm: Kaçakçılık masası. Kıbrıs masası. 4. Düz duruşlu yer, düzlek yapı. 5. İç içe geçme ayaklarıyla yükseldiği ayarlanabilen masa biçiminde atlama aracı.

Kaz: masa (KZ-TR S., 369)

1. Sivrisinek: *masa talaw –sivrisinek ısırmak, dalamak.*

98. TTü: *masat*/Kaz: *masat*

TTü: masat (TDK, TS, 1631)

1. Bıçak bilemeye yarayan çelikten, çubuk biçiminde araç: *Kasap masadı. Aşçı masadı.*

Kaz: masat (KZ-TR S., 369)

1. Sevinç, kıvanç, keyif.

99. TTü: *mesel*/Kaz: *mesel*

TTü: mesel (TDK, TS, 1661)

1. Örnek alınacak söz: *"Büyükannemin sık sık kullandığı bir mesel belleğimde beliriyor."* –H. Taner. 2. Atasözü. 3. Eğitici hikâye veya masal.

Kaz: mesel (KZ-TR S., 378)

1. Arzu, gönül, niyet, dilek.

100. TTü: *mine*/Kaz: *mine*

TTü: mine (TDK, TS, 1689)

1. Metal eşya üzerine vurulan renkli cam katmanı. 2. Saat kadranı. 3. Dişlerin taç kısmını kaplayan beyaz ve sert doku. 4. İnce ve parlak nakış.

Kaz: mine (KZ-TR S., 393)

1. İşte, işbu.

101. TTü: *mizan*/Kaz: *mizan*

TTü: mizan (TDK, TS, 1692)

1. Terazi. 2. Tartı, ölçü aleti. 3. Ölçü. 4. Sağlama. 5. Bir tüccarın, ticari durumunu, işinin genel sonucunu gösteren, belirli zamanlarda yaptığı hesap özeti.

Kaz: mizan (KZ-TR S., 380)

1. Nizam, kanun, yasa.

102. TTü: *mola*/Kaz: *mola*

TTü: mola (TDK, TS, 1694)

1. Yorgunluğu gidermek için duraklama: *Köye gidinceye kadar iki yerde mola verdik.* 2. Ara verme. 3. Koyuverme: *Halatı, mola ettiler.* 4. Voleybol ve basketbolda takımların oyun içinde taktik alışverişleri yapmak için aldıkları dinlenme.

Kaz: mola (KZ-TR S., 382)

1. Mezar

103. TTü: *mor*/Kaz: *mor*

TTü: mor (TDK, TS, 1696)

1. Kırmızı ile mavinin karışmasından oluşan renk, menekşe renginin kırmızıyla çalanı. 2. Bu renkte olan: *"Piyanonun solmuş ve eprimiş mor kadifeden şamdanlıkları vardı."* –A. Kulin.

Kaz: mor (KZ-TR S., 384)

(I) Köz

(II) İş, kurum.

104. TTü: *muhit*/Kaz: *muhit*

TTü: muhit (TDK, TS, 1706)

1. Çevre, yöre, etraf: *"Geniş enginlere, bitmez ufuklara alışan korsanı bu dar muhit sıkıyordu."* –N. Hikmet. 2. Bir kimsenin sürekli ilişkide bulunduğu insanlar topluluğu, çevre: "Büyük bir sevinç içimde olan Mevlâna, artık onu muhitine bağlayabilmek için bir çare düşünmüştü." –A. H. Çelebi.

Kaz: muhit (KZ-TR S., 388)

1. Okyanus.

105. TTü: *muş*/Kaz: *muş*

TTü: muş (TDK, TS, 1714)

1. Altı düz, küçük gezinti vapuru: *"Ertuğrul yatına bir muş yaklaştı. O muştan redingotlu asker üniformalı birçok paşalar çıktılar."* –Y. K. Beyatlı.

Kaz: muş (KZ-TR S., 388)

1. Yumruk: *Muş körsetüw – yumruk göstermek.*

106. TTü: *murt*/Kaz: *murt*

TTü: murt (TDK, TS, 1712)

1. Mersin ağacının yazın olgunlaşan, bezeyle büyüklüğünde, morumsu siyah, çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılan meyvesi.

Kaz: murt (KZ-TR S., 388)

1. Bıyık: *murt koyuw – bıyık bırakmak.*

107. TTü: *muz*/Kaz: *muz*

TTü: muz (TDK, TS, 1918)

1. Muzgillerden, sıcak bölgelerde yetişen, bir çenekli, çok yıllık bir bitki. 2. Bu bitkinin kendine özgü hoş kokulu, tatlı, besleyici, kalın kabuklu, uzun meyvesi.

Kaz: muz (KZ-TR S., 385)

1. Buz: *Muz bop qatuw – buzlanmak, donmak.*

108. TTü: *nar*/Kaz: *nar*

TTü: nar (TDK, TS, 1751)

1. Nargillerden, yaprakları karşılıklı, çiçekleri büyük, koyu kırmızı renkte, küçük bir ağaç. 2. Bu ağacın kırmızımtırak sarı sert bir kabukla örtülü, içinde çok sayıda kırmızımtırak, sulu taneler bulunduran yuvarlak yemişi.

Kaz: nar (KZ-TR S., 397)

(I) 1. Tek hörgüçlü deve. 2. İri, büyük, kocaman. 3. Güçlü, kuvvetli.

(II) Ranza.

109. TTü: *nas*/Kaz: *nas*

TTü: nas (TDK, TS, 1752)

1. Açıklık, açık ve kesin yargı. 2. Dogma.

Kaz: nas (KZ-TR S., 397)

1. Pis, kirli.

110. TTü: *nasır*/Kaz: *nasır*

TTü: nasır (TDK, TS, 1753)

1. En çok el ve ayağın sürekli sürtünmelere uğrayan noktalarında üst derinin kalınlaşması ve sertleşmesiyle oluşmuş deri: *"Ellerinde nasır, yüzlerinde nur / Yarına ümitle yürüyenlere / Bir selam uçuralım"* –O. V. Kanık.

Kaz: nasır (KZ-TR S., 398)

1. Büyük bir olay hâline dönüşmek, zorlaşmak.

111. TTü: *nesep*/Kaz: *nesep*

TTü: nesep (TDK, TS, 1765)

1. Soy, baba soyu.

Kaz: nesep (KZ-TR S., 402)

1. İdrar.

112. TTü: *neşe*/Kaz: *neşe*

TTü: neşe (TDK, TS, 1766)

1. Mutlu olmaktan doğan ve dışa vurulan sevinç, şetaret*: "Zaferin bütün neşesi bu ihtiyarda idi."* –F. R. Atay. 2. Hafif sarhoşluk, çakırkeyif olma.

Kaz: neşe (KZ-TR S., 402)

1. Kaç: *Qızıñız neşede? – Kızınız kaç yaşında?*

113. TTü: *niyaz*/Kaz: *niyaz*

TTü: niyaz (TDK, TS, 1776)

1. Yalvarma, yakarma: *"Şeyh, sonu gelmez bir ibadet ve niyaz hâlinde, gözleri kapalı, okuyor, üflüyordu."* –R. H. Karay.

Kaz: niyaz (KZ-TR S., 402)

1. Sadaka, hayır.

114. TTü: *nükte*/Kaz: *nükte*

TTü: nükte (TDK, TS, 1783)

1. İnce anlamlı, düşündürücü ve şakalı söz, espri: *"Hoş konuşur, nükteleri kahvelere intikal etmiştir, kıyafeti ve tavrı zayıftır."* – H.E. Adıvar. 2. Yazıda, resimde, sözde ve davranışta ince, derin anlam, espri: Bu fıkradaki nükteyi anlayamadım.

Kaz: nükte (KZ-TR S., 403)

1. Nokta: *bir nüktege tesilip qarauw – bit noktaya gözleri takılmak. 2. Küçük leke, nokta.*

115. TTü: *oba*/Kaz: *oba*

TTü: oba (TDK, TS, 1785)

1. Göçebelerin konak yeri: *"Yarın daha gün ışımadan kovduracağım onları obadan."* –Y. Kemal. 2. Bu yerde konaklayan göçebe halk veya aile: *"Dayısı, amcası dâhil, obadan, oymaktan kimse dünür gitmeye gönüllü değildir."* –T. Buğra. 3. Genellikle bölmeli göçebe çadırı.

Kaz: oba (KZ-TR S., 405)

(I) Kurgan, höyük.

(II) Veba.

116. TTü: *oda*/Kaz: *oda*

TTü: oda (TDK, TS, 1787)

1. Evin veya herhangi bir yapının oturma, çalışma, yatma gibi işlere yarayan, banyo, salon, giriş vb. dışında kalan, bir veya birden fazla çıkışı olan bölmesi, göz: *"Her odanın ziyareti bir saat sürmüştü."* –A. Haşim. 2. Serbest meslek adamlarını içinde toplayan resmî birlik: *Sanayi odası. Ticaret odası*. 3. Yeniçeri kışlası.

Kaz: oda (KZ-TR S., 405)

1. Kaside, methiye, övgü.

117. TTü: *olay*/Kaz: *olay*

TTü: olay (TDK, TS, 1796)

1. Ortaya çıkan, oluşan durum, ilgi çeken veya çekebilecek nitelikte olan her türlü iş, hadise, vaka: *"O olaydan sonra bir daha yalnız kalmamıştık onunla."* –N. Cumalı. 2. Önemli tarihsel olgu, fenomen: *Nötron bombası günümüzün olayıdır.*

Kaz: olay (KZ-TR S., 411)

1. Öyle, onun gibi: *Olay bolsa – öyle ise*

118. TTü: *oral*/Kaz: *oral*

TTü: oral (TDK, TS, 1808)

1. Ağızcıl. 2. Sözlü. 3. Ağız yoluyla. 4. Söze dayanan.

Kaz: oral- (KZ-TR S., 415)

(I) Geri dönmek, dönmek, avdet etmek: *Otanına oraluw – Vatanına dönmek.*

(II) Sarılmak, dolanmak.

119. TTü: *ot*/Kaz: *ot*

TTü: ot (TDK, TS, 1820)

1. Toprak üstündeki bölümleri odunlaşmayıp yumuşak kalan, ilkbaharda bitip bir iki mevsim sonra kuruyan küçük bitkiler: *"Etrafımızda uzun otlar, yalçın kayalar vardı."* –A. Gündüz. 2. Bu bitkilerle yapılmış veya bu bitkilerle doldurulmuş: *"Ranzalardan birinin üst yatağında bir ot şilte üzerinde, soyunmadan uzanan ve iki eli ensesinin altında düşünen ben."* –N. F. Kısakürek. 3. Zehir. 4. İlaç. 5. Esrar.

Kaz: ot (KZ-TR S., 419)

1. Od, ateş. 2. Güç, kuvvet, cesaret.

120. TTü: *oy*/Kaz: *oy*

TTü: oy (TSK, TS, 1826)

1. Bir toplantıya katılanların, bir sorunla ilgili birkaç seçenekten birini tercih etmesi, rey. 2. Bu tercihi belirten işaret, söz veya yazı. 3. Seçimlerde kişinin herhangi bir aday veya partiye yaptığı tercih.

Kaz: oy (KZ-TR S., 406)

(I) 1. Düşünce, fikir. 2. Akıl, şuur, hafıza.

(II) 1. Çukur yer. 2. Şehir.

121. TTü: *oya*/Kaz: *oya*

TTü: oya (TDK, TS, 1827)

1. Genellikle ipek ibrişim kullanarak iğne, mekik, tığ veya firkete ile yapılan ince dantel: *"Dikişe, oyaya başladı, hanım hanımcık yaşıyordu, memnundu."* –R. H. Karay.

Kaz: oya (KZ-TR S., 421)

1. Buluğ, ergenlik: *Oyağa jetüw – Buluğa ermek*.

122. TTü: *ören*/Kaz: *ören*

TTü: ören (TDK, TS, 1857)

1. Kalıntı.

Kaz: ören (KZ-TR S., 431)

(I) Genç, yetişkin.

(II) Öncü, başarılı.

123. TTü: *öte*/Kaz: *öte*

TTü: öte (TDK, TS, 1862)

1. Konuşanın temel olarak aldığı bir şeyden daha uzak olan yer veya şey, mavera: *"Köşklerin biraz ötesinde köy kulübelerine benzer çatma evler görülürdü."* –R. E. Ünaydın. 2. Bir şeyin arkadan gelen bölümü: *İşin ötesi kolay*. 3. Bulunduran yere göre karşı yanda olan: *"Evimizin bir yanı bahçe, öte yanı sokaktı."* –M. Ş. Esendal. 4. Daha fazla, çok: *"Güzel olduğu pek iddia edilmezdi ama güzellikten de öte güçlü bir çekiciliği vardı."* –H. Taner. 5. Dış: *Sınır ötesi.*

Kaz: öte (KZ-TR S., 433)

1. Pek, çok, gayet.

124. TTü: *özen*/Kaz: *özen*

TTü: özen (TDK, TS, 1867)

1. Bir işin elden geldiğince iyi olmasına çabalarına, özenme, itina, ihtimam: *"Her konuya kibar bir ses ve bir iki sözcükle katılmak üzerindeydi."* –Ç. Altan.

Kaz: özen (KZ-TR S., 424)

1. Irmak, nehir.

125. TTü: *palas*/Kaz: *palas*

TTü: palas (TDK, TS, 1877)

(I) 1. Lüks otel: *"Tanınmaz, anonim bir insan olmanın zevkine vardığımız oteller, palaslar yoktu."* –A. Ş. Hisar. 2. Gösterişli yapı, saray. 3. Kolay, rahat: *Yarınki derslerin hepsi palas*. 4. Kolaylık gösteren, hoşa giden (nesne, kimse, yer).

(II) Keçi kılından dokunmuş kaba kilim, yaygı.

Kaz: palas (KZ-TR S., 436)

1. Halıfleks

126. TTü: *pasta*/Kaz: *pasta*

TTü: pasta (TDK, TS, 1883)

(I) İçine katılmış türlü maddelerle özel bir tat verilmiş, fırında veya başka bir yolla pişirilerek hazırlanmış bir tür hamur tatlısı.

(II) Giysilerde dikişli kıvrım.

(III) Otomobillerin gerçek renklerini ortaya çıkarmak veya parlatmak için kullanılan özel karışım.

Kaz: pasta (KZ-TR S., 439)

1. Diş macunu. 2. Krem halindeki gıda maddeleri (salça, krema vb.)

127. TTü: *patron*/Kaz: *patron*

TTü: patron (TDK, TS, 1901)

(I) 1. Bir ticaret veya sanayi kurumunun sahibi, başı, işvereni: *"Bizim gazetecilerin çoğu patronu hesabına suç yüklenir."* –B. Felek. 2. Bir kuruluşta, bir iş yerinde makam bakımından yetkili kimse. 3. Sözü geçen paralı kimse.

(II) Kumaşın biçilmesine yarayan, bir giysi örneğindeki parçaların biçimine göre kesilmiş kâğıt, kalıp.

Kaz: patron (KZ-TR S., 439)

1. Fişek, mermi. 2. Duy, lamba yuvası.

128. TTü: *payda*/Kaz: *payda*

TTü: payda (TDK, TS, 1902)

1. Bayağı kesirlerde birimin kaç eşit parçaya bölünmüş olduğunu gösteren sayı, mahreç: *½ kesrinin paydası 2 sayısıdır.*

Kaz: payda (KZ-TR S., 435)

1. Fayda, kâr, kazanç, gelir. 2. İnsan için faydalı her şey. 3. Yardım.

129. TTü: *pil*/Kaz: *pil*

TTü: pil (TDK, TS, 1924)

1. Kimyasal enerjiyi elektrik enerjisine çeviren araç, batarya.

Kaz: pil (KZ-TR S., 447)

1. Fil: *Pil süyegi – Fil kemiği.*

130. TTü: *rahmet*/Kaz: *rahmet*

TTü: rahmet (TDK, TS, 1961)

1. Bürünün suçunu bağışlama, yargılama, merhamet etme: *Allah rahmet eylesin.* 2. Yağmur: *"Kubbedeki açıktan rahmet yağar, güneş vurur."* –A. H. Tanpınar.

Kaz: rahmet (KZ-TR S., 450)

1. Teşekkür: *Rahmet aytuw – teşekkür etmek.*

131. TTü: *rampa*/Kaz: *rampa*

TTü: rampa (TDK, TS, 1963)

1. Bir arazinin, bir kara yolunun, bir demir yolu hattının yatay doğrultuya göre yokuş olan bölümü: *"Tren, rastgele bir yerlere gidiyor, rampalarda, küçük istasyonlarda saatlerce duruyordu."* –R. N. Güntekin. 2. Özellikle istasyonlarda, vagonlara eşya yüklemek veya boşaltmak için yapılan, ambarın

önünde bulunan set: *"Birimiz istasyon rampalarında yan gelirken birimiz yokuşlarda çabalar."* –A. N. Asya. 3. Bir vagonu raya sokmak veya raydan çıkarmak için kullanılan araç. 4. Füzelerin havaya fırlatılmak için üstüne yerleştirildikleri eğik destek. 5. Bir geminin bir başka gemiye, dubaya iskeleye veya sala değecek biçimde yanaşması. 6. İki ağacı veya takozları birbirine kenetlemek için kullanılan, uçları eğritilmiş ve sivriltilmiş demir çubuk.

Kaz: rampa (KZ-TR S., 450)

1. Ramp, sahne önü.

132. TTü: *ray*/Kaz: *ray*

TTü: ray (TDK, TS, 1967)

1. Tren, tramvay vb. taşıtlarda tekerleklerin üzerinde hareket ettiği demirden yol.

Kaz: ray (KZ-TR S., 450)

(I) 1. Tavır, davranış, niyet: *Ol rayınan qaytar emes – O, niyetinden vazgeçecek gibi değil.* 2. Durum, vaziyet.

(II) Dilek kipi, tasarlama kipi.

133. TTü: *ret*/Kaz: *ret*

TTü: ret (TDK, TS, 1977)

1. Uygun bulmama, geri çevirme, kabul etmeme: *"Dostundan ve ötekilerden kuvvetli bir ret bekliyordu."* –P. Safa. 2. Aile bireylerinden birinin sorumluluğunu üstünden alma, varlığını tanımama, aileden saymama: *Evlatlıktan ret.*

Kaz: ret (KZ-TR S., 452)

1. Düze sıra: *Retke keltirüw – düzene sokmak.* 2. Kere, defa, kez: *Bir ret – bir defa.* 3. Çare, yol: *retin tabuw – çaresini bulmak.* 4. Uygun zaman, sıra: *reti kelüw – uygun anı, sırası.*

134. TTü: *saba*/Kaz: *saba*

TTü: saba (TDK, TS, 1994)

(I) Sabah yeli.

(II) Klasik Türk müziğinde bir birleşik makam.

Kaz: saba (KZ-TR S., 457)

1. Kımız hazırlamak için kullanılan ve at derisinden yapılan kap. 2. Bir şeyin hacmi, büyüklüğü: *Özen sabasına tüsti – nehir normal seviyeye indi.*

135. TTü: *saban*/Kaz: *saban*

TTü: saban (TDK, TS, 1995)

1. Çift süren hayvanların koşulduğu demir uçlu tarım aracı: *"Bak çorak tarlasında sabanına dayanmış / Geniş alnı güneşle, bağrı ateşle yanmış"* – F.N. Çamlıbel.

Kaz: saban (KZ-TR S., 457)

1. Başağın taneleri alındıktan sonra geriye kalan kısmı, saman.

136. TTü: *sağım*/Kaz: *sağım*

TTü: sağım (TDK, TS, 2004)

1. Sağma işi. 2. Süt veren hayvan: *Onun epey sağımı var.*

Kaz: sağım (KZ-TR S., 458)

1. Serap, ılgım, yalgın. 2. Puslu, bulanık, pusarık.

137. TTü: *salma*/Kaz: *salma*

TTü: salma (TDK, TS, 2021)

1. Salmak işi. 2. Pirinçle pişirilen bir yemek türü: *Midye salması.* 3. Genellikle köylerde işlerin görülmesi için ihtiyar heyetinin kararıyla her evden toplanması gereken para. 4. Bazı yerel giysilerde kolun yeninden sarkan kumaş parçası. 5. Kuşların üretilmesine ayrılan oda. 6. Başıboş gezen (hayvan): *Salma sığır*. 7. Sürekli akan (su). 8. Osmanlı Devleti'nde kol gezen kolluk eri.

Kaz: salma (KZ-TR S., 463)

(I) Su yolu, evlek.

(II) Sürgü, sürme, mandal.

(III) Etli hamur çorbası

(IV) Kuyudan su çekmede kullanılan, ucuna ip bağlanmış makara, dolap.

138. TTü: *saltanat*/Kaz: *saltanat*

TTü: saltanat (TDK, TS, 2022)

1. Bir ülkede hükümdarın, padişahın, sultanın egemen olması: *"Bir medeniyetten öbürüne geçerken kaybolan şeylerin yanı başında gerçek saltanatlar da vardır."* –H. A. Yücel. 2. Bolluk ve zenginlik, gösterişli yaşayış. 3. Birinin bir işte, bir yerde bulunan kimseler üzerindeki egemenliği.

Kaz: saltanat (KZ-TR S., 464)

1. Şenlik, şölen.

139. TTü: *san*/Kaz: *san*

TTü: san (TDK, TS, 2024)

1. Bir kimsenin işi, mesleği veya toplum içindeki durumu ile ilgili olarak kullanılan ad, unvan, titr. 2. Ün. 3. Herhangi bir şeyi, neyse o yapan nitelik, **kip** karşıtı.

Kaz: san (KZ-TR S., 466)

1. Sayı, hesap. 2. Rakam, sayı: *jup san – çift sayı.* 3. Gazete ve dergilerde sayı. 4. On bini karşılayan sayı.

140. TTü: *sana*/Kaz: *sana*

TTü: sana (TDK, TS, 2024)

1. Sen zamirinin yönelme durumu eki almış biçimi.

Kaz: sana (KZ-TR S., 466)

(I) Şuur, bilinç: *sanası oyanuw – şuurlanmak, bilinçlenmek.*

(II) 1. Saymak, hesaplamak. 2. Saymak, farzetmek, hesaba katmak.

141. TTü: *sanat*/Kaz: *sanat*

TTü: sanat (TDK, TS, 2024)

1. Bir duygu, tasarı, güzellik vb.nin anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı veya bu anlatım sonucunda ortaya çıkan üstün yaratıcılık: *"Bir oyunun on beş gün sürmesi bir sanat hadisesi olduğunu gösterirdi."* –T. Buğra. 2. Belli bir uygarlığın veya topluluğun anlayış ve zevk ölçülerine uygun olarak

yaratılmış anlatım: *"İtiraf edelim ki dünkü halkımız henüz sanata karşı hazırlıklı olmadığı için çok büyük müşkülata maruz kalıyordu."* –A. H. Çelebi. 3. Bir şey yapmada gösterilen ustalık: *Konuşma sanatı*. 4. Bir meslekte uyulması gereken kuralların tümü: *Askerlik sanatı.* 5. Zanaat.

Kaz: sanat (KZ-TR S., 466)

1. Sıra, yer.

142. TTü: *sapa*/Kaz: *sapa*

TTü: sapa (TDK, TS, 2030)

1. Merkezden uzak, kıyıda köşede kalmış: *"Eskiden sapa semtlerde küçücük dükkânlar görünürdü."* –S. F. Abasıyanık. 2. Gidilen yol üzerinde olmayan, sapılarak varılan: *"Dar ve sapa yollardan hızla yürümeye çalışıyorduk."* –A. H. Tanpınar. 3. Düzgün olmayan, yolundan sapmış: *"Kimileri sert çıkışlarda, karşı koymalarda, sapa ilişkilerde çözüm arıyor."* –T. Uyar.

Kaz: sapa (KZ-TR S., 467)

1. Kalite, nitelik: *Sapa belgisi – kalite göstergesi*.

143. TTü: *saptama*/Kaz: *saptama*

TTü: saptama (TDK, TS, 2032)

1. Saptamak işi. 2. Serbest bir mıknatıslı iğnenin denge konumundayken gösterdiği doğrultudan geçen düşey düzlemle, bulunulan noktanın meridyen düzlemi arasındaki açı. 3. Bir ışının saydam bir biçmeden geçtikten sonra giriş doğrultusu arasında oluşturduğu acı. 4. Bazı kelimelerin kurallarına göre almaları gereken biçimlerden uzaklaşması durumu: *Ben-ge> bene yerine bana, sen-ge>sene yerine sana olması gibi.*

Kaz: saptama (KZ-TR S., 467)

1. Bir tür çizme.

144. TTü: *sara*/Kaz: *sara*

TTü: sara (TDK, TS, 2033)

1. Zaman zaman kendini kaybederek olduğu yere düşme, vücutta şiddetli çırpıntılar ve ağız köpürmesi ile ortaya çıkan bir sinir hastalığı, tutarık,

tutarak, tutarga, yilbik, epilepsi: *"Nefesi kulunca, sıtmaya, havaleye, saraya, çarpıntıya birebirmiş."* –H. R. Gülpınar.

Kaz: sara (KZ-TR S., 468)

1. Açık, net, aydın, belirgin: *Sara oy – açık düşünce.*

145. TTü: *saralı*/Kaz: *saralı*

TTü: saralı (TDK, TS, 2033)

1. Sara hastalığı olan kimse: *"Çocuklar beni görünce saldırırlardı: Sıska, deli, saralı sısa ... diye."* –S. F. Abasıyanık.

Kaz: saralı (KZ-TR S., 468)

1. İncelenmiş, tetkik edilmiş, seçilmiş.

146. TTü: *sarman*/Kaz: *sarman*

TTü: sarman (TDK, TS, 2039)

1. Azman, iri. 2. Sarı tüylü kedi.

Kaz: sarman (KZ-TR S., 469)

1. Bir cin adı.

147. TTü: *satı*/Kaz: *satı*

TTü: satı (TDK, TS, 2041)

1. Satma işi, satış. 2. Adanmış.

Kaz: satı (KZ-TR S., 471)

1. Merdiven, basamak: *Ağaş satı – ağaç merdiven.*

148. TTü: *satır*/Kaz: *satır*

TTü: satır (TDK, TS, 2042)

(I) Bir sayfa üzerinde yan yana gelen kelimelerden oluşan ve alt alta sıralanmış her bir dizi: "*İki dakika süren bu duygusuzluktan sonra bu üç dört satırın cehennemî manaları anlaşılmaya başladı."* –A. H. Müftüoğlu.

(II) Et kesmeye, kemik kırmaya yarayan ağır ve enli bir bıçak türü.

Kaz: satır (KZ-TR S., 472)

1. Hatırlı, gürültü, çatırtı.

149. TTü: *say*/Kaz: *say*

TTü: say (TDK, TS, 2046)

(I) Düz, ince, yassı taş: *"Yağmur yağar da ışılaşır sayları / Eli göçmüş de bozulaşır daylağı"* –Halk türküsü.

(II) 1. Çalışma, emek. 2. Hac ibadeti sırasında Safa ile Merve tepeleri arasında gidip gelme.

Kaz: say (KZ-TR S., 459)

(I) 1. Vadi. 2. Kazak Türklerinin başlarına giydiği başlıkları oluşturan parçalar.

(II) 1. Uygun, lâyık, denk: *say kelüw – uygun gelmek.* 2. Hazır.

150. TTü: *saya*/Kaz: *saya*

TTü: saya (TDK, TS, 2046)

1. Ayakkabının yumuşak olan üst bölümü. 2. Gebe koyunların karnındaki yavru yüz günlük olduğunda çobanların yaptığı tören. 3. Yayla ve kırlarda hayvanlar için yapılan üstü samanla örtülü yer. 4. Kadın giysisi. 5. İş önlüğü: *"Sırtına giymiş sıkma sarayı / Yedeğine almış ağca mayayı"* –Halk türküsü.

Kaz: saya (KZ-TR S., 473)

1. Gölgeli, serin yer. 2. Destek, dayanak, hami: *saya boluw – hami olmak.*

151. TTü: *sayın*/Kaz: *sayın*

TTü: sayın (TDK, TS, 2049)

1. Konuşma ve yazışmalarda saygı belirtisi olarak kişi adlarının önüne getirilen söz.

Kaz: sayın (KZ-TR S., 460)

1. Her: *jıl sayın – her yıl.*

152. TTü: *sayman*/Kaz: *sayman*

TTü: sayman (TDK, TS, 2050)

1. Bir kurum, kuruluş vb.nin hesap işleriyle uğraşan kimse, muhasebeci, muhasip.

Kaz: sayman (KZ-TR S., 460)

1. Araç, alet, malzeme, teçhizat.

153. TTü: *seri*/Kaz: *seri*

TTü: seri (TDK, TS, 2071)

(I) Herhangi bakımdan bir bütün oluşturan şeylerin tümü, dizi: *"Bu, seri hâlinde yazılmış bir yazı değildir."* –S. F. Abasıyanık.

(II) 1. Hızlı: *"Nazik ve oynak tavırlar, seri kelimelerle sözüne devam etti."* – R. N. Güntekin. 2. Hızlı bir biçimde: *Seri konuşuyor.*

Kaz: seri (KZ-TR S., 481)

1. Güzel giyinen, marifetli delikanlı. 2. Yiğit, mert delikanlı

154. TTü: *sıla*/Kaz: *sıla*

TTü: sıla (TDK, TS, 2095)

1. Bir süre ayrı kaldığı bir yere veya yakınlarına kavuşma. 2. Gurbetteki bir kimse için doğup büyüdüğü ve özlediği yer: *"Bakarım bakarım sılam görünmez / Ara yerde yıkılası dağlar var"* –Karacaoğlan.

Kaz: sıla (KZ-TR S., 501)

(I) Levrekgillerden, tatlı sularda yaşayan, eti beyaz ve lezzetli bir balık, sudak.

(II) 1. Bir yapının duvarlarına sıva vurmak, sıvamak. 2. Sıvazlamak, ovmak. 3. Bakmak, bakım yapmak.

155. TTü: *sındı*/Kaz: *sındı*

TTü: sındı (TDK, TS, 2095)

1. Makas.

Kaz: sındı (KZ-TR S., 504)

(I) Gibi, benzer.

(II) Zor, kritik, endişe verici.

156. TTü: *sıpa*/Kaz: *sıpa*

TTü: sıpa (TDK, TS, 2097)

1. Eşek yavrusu. 2. Çocuk için sevgi ve şefkat duygularıyla kullanılan bir söz: *"Sıpanın aklı karıştı."* –M. İzgü.

Kaz: sıpa (KZ-TR S., 504)

(I) İleri gelen, davranışlarıyla örnek olan kimse.

(II) Seki, peyke.

157. TTü: *sıra*/Kaz: *sıra*

TTü: sıra (TDK, TS, 2098)

1. Yan yana, art arda olan şey veya kimselerin tümü, dizi: *"Şehir etrafı şekercisinden tutun da berberine kadar iki sıra durup kendisini alkışladılar."* –S. F. Abasıyanık. 2. Bu biçimdeki topluluğun durumu: *Sırayı bozmayın*. 3. Belirli bir düzene ve niteliğe göre dizilme durumu: *Boy sırası. Yaş sırası.* 4. Bir şeye ayrılan, uygun görülen veya rastlayan zaman: *"Bu sırada yan odadan sesler gelmeye başlamıştı."* –İ. O. Anar. 5. Nöbet: *"Dalış sırası gene gelinceye dek o koca süngerden başka bir konudan söz etmedi."* –Halikarnas Balıkçısı. 6. Tahtadan oturak: *"Oturacak yerler tahta sıralardan olur."* –S. Birsel. 7. Dershane, meclis vb. yerlerde kullanılan ve oturup yazı yazacak biçimde yapılan mobilya. 8. Düzen: *Sıraya girmek. Sıraya dizilmek*. 9. **Ardı, arkası, önü** ve **yanı** kelimelerinden sonra gelerek tamlamalar kuran ve "ardından, arkasından, önünden, yanından, beraberinde" anlamlarında kullanılan bir söz: *Ardı sıra gelmek. Arkası sıra koşmak. Ardı sıra gitmek. Yanı sıra yürümek.*

Kaz: sıra (KZ-TR S., 505)

1. Bira.

158. TTü: *sırma*/Kaz: *sırma*

TTü: sırma (TDK, TS, 2101)

1. Altın yaldızlı veya yaldızsız ince gümüş tel: *"Açık gri etrafı iki parmak kalınlığında sarı sırma işlemeli, gayet zarif bir kumaş."* –R. H. Karay. 2. Bu telden yapılmış veya bu tel gibi olan: *"Altın yaldızlı ve siyah çiçekli aynalar duvarlara sırma kordonlarla asılıdır.*" –S. Birsel. 3. Rütbe gösteren şerit.

Kaz: sırma (KZ-TR S., 506)

(I) Kapitoneden dikilmiş dış giyim (palto vs.)

(II) Tipi, kar fırtınası.

(III) Fermuar: *Kürteniñ sırması – montun fermuarı.*

159. TTü: *söylem*/Kaz: *söylem*

TTü: söylem (TDK, TS, 2151)

1. Söyleyiş, söyleniş, sesletim, telaffuz. 2. Kalıplaşmış, klişeleşmiş söz, ifade. 3. Bir veya birçok cümleden oluşan, başı ve sonu olan bildiri, tez.

Kaz: söylem (KZ-TR S., 489)

1. Cümle, tümce: *söylem müşeleri – cümlenin öğeleri, unsurları.*

160. TTü: *sur*/Kaz: *sur*

TTü: sur (TDK, TS, 2173)

(I) Kale duvarı: *"Kıyamet kopar gibi bir velvele koptu, bütün ordu surların üstüne atıldı."* –Y.K. Beyaltı.

(II) Uğur, alın yazısı, talih.

Kaz: sur (KZ-TR S., 494)

(I) Çehre, yüz, sima.

(II) Boz, gri, kül ya da duman rengi.

161. TTü: *süre*/Kaz: *süre*

TTü: süre (TDK, TS, 2183)

1. Bir olayın başı ile sonu arasında geçen zaman parçası, zaman aralığı, zaman bölümü, müddet: *"Hükümdar gibi davrandığınız sürece hükümdar sayılırsınız."* –T. Oflazoğlu.

Kaz: süre (KZ-TR S., 498)

1. Kur'an-ı Kerim'in bölünmüş olduğu 114 bölümden her biri, sure. 2. Plân, taslak.

162. TTü: *süzek*/Kaz: *süzek*

TTü: süzek (TDK, TS, 2193)

1. Süzgeç. 2. Işığın önüne konulan, ince kumaş veya tülden yarı saydam yayındırıcı.

Kaz: süzek (KZ-TR S., 495)

1. Kara hamma, tifo.

163. TTü: *şal*/Kaz: *şal*

TTü: şal (TDK, TS, 2200)

1. Genellikle Hindistan'da dokunan, özel motifleri olan değerli bir yün kumaş: *"Genç kadın, yün şalını basına almışken çıkardı."* –R. Enis. 2. Kadınların omuzlarını örtmek için kullandıkları geniş atkı: *"Zil, şal ve gül. Bu bahçede raksın bütün hızı / Şevk akşamında Endülüs üç defa kırmızı."* –Y. K. Beyatlı.

Kaz: şal (KZ-TR S., 624)

(I) İhtiyar, yaşlı adam: *Şaldıñ jası seksende – İhtiyar seksen yaşında.*

(II) Ev bark, mal mülk.

164. TTü: şap (TDK, TS, 2203)

(I) 1. İstekle öperken çıkan ses: *Şap diye elinden öptü.* 2. Birden yere düşme veya çarpma sırasında çıkan ses.

(II) Alüminyum ve potasyum sülfatından oluşan, sıcak suda eriyen, tadı buruk, antiseptik bir madde: *"Tevekkeli dememişler: Kırkyıllık şap olur mu, şeker?"* –O.C. Kaygılı.

Kaz: şap (KZ-TR S., 628)

(I) Anîden yakalamak, tutmak.

(II) Dörtnala, dolu dizgin gitmek: *Atpen şabuw – atla dörtnala gitmek.*

(III) Keskin bir aletle kesmek, biçmek: *Ağaştı baltamen şabuw – Ağacı baltayla kesmek.*

165. TTü: *şelek*/Kaz: *şelek*

TTü: şelek (TDK, TS, 2214)

1. Sırtta taşınan yük. 2. Boynuzunun biri kırık hayvan.

Kaz: şelek (KZ-TR S., 636)

1. Kova.

166. TTü: *şen*/Kaz: *şen*

TTü: şen (TDK, TS, 2215)

1. Yaşamaktan mutlu olduğunu davranışlarıyla belli eden, sevinçli, neşeli: *"Hayatta daima şen insanlarla beraber olun, gamlı insanların gamı da size bulaşır."* –R. Enis. 2. Neşe veren, neşelendiren, eğlenceli. 3. Neşe belirtisi olan.

Kaz: şen (KZ-TR S., 637)

(I) 1. Bir şeyin etrafı, civarı, çevresi, dolayı.

(II) At arabasının tekerleğinin dışındaki demir çember.

(III) Rütbe, unvan.

167. TTü: *şer*/Kaz: *şer*

TTü: şer (TDK, TS, 2216)

1. Kötülük, fenalık: *"Abdülhak Hamit'in Kemal'e galebesi, şerrin hayra galebesi demektir."* –Y. K. Beyatlı. 2. Kötü, fena.

Kaz: şer (KZ-TR S., 637)

1. Hüzün, dert, hasret.

168. TTü: *şom*/Kaz: *şom*

TTü: şom (TDK, TS, 2230)

1. Uğursuz

Kaz: şom (KZ-TR S., 643)

(I) Devenin üzerine yük yüklemeden evvel, yükün devenin sırtını yaralamaması için konulan keçe, teğelti.

(II) Yığın, tepecik, tümsek.

169. TTü: *şort*/Kaz: *şort*

TTü: şort (TDK, TS, 2230)

1. Paçaları dizlerin yukarısında olan kısa pantolon: *"Kardeşinin sırtında kadife tulumu yerine askılı, eski, soluk, paçaları dizlerine kadar inen şortu var."* –A. Ağaoğlu.

Kaz: şort (KZ-TR S., 644)

1. Kat'iyen, kesin olarak, kesinlikle:

170. TTü: *şubat*/Kaz: *şubat*

TTü: şubat (TDK, TS, 2232)

1. Yılın ikinci ayı, gücük ay.

Kaz: şubat (KZ-TR S., 647)

1. Deve sütü, kımıran: *Şubat – äri suwsın, äri tamaq – Deve sütü hem içecek, hem yiyecek değerinde*dir.

171. TTü: *taba*/Kaz: *taba*

TTü: taba (TDK, TS, 2236)

1. Kuru tütün yaprağını andıran kızılımsı kahverengi, tütün rengi. 2. Bu renkte olan.

Kaz: taba (KZ-TR S., 509)

(I) İçinde ekmek pişirilen kap, tava: taba nan – tava ekmeği.

(II) Bir kimsenin başarısızlığına sevinerek bunu "oh olsun" şeklinde dışa vurma.

172. TTü: *tal*/Kaz: *tal*

TTü: tal (TDK, TS, 2254)

1. Kök, sap ve yaprak şeklinde farklılaşmamış bir bitkinin yaşama ve büyüme organı.

Kaz: tal (KZ-TR S., 514)

(I) Yaş dalları olan, ince yapraklı ağaç.

(II) Çok benzer, aynı cins nesnelerden her biri.

173. TTü: *tam*/Kaz: *tam*

TTü: tam (TDK, TS, 2256)

1. Eksiksiz, kesintisiz: *"Tam iki saat yalandan tamirle uğraştım."* –A. Gündüz. 2. Bütün, tüm. 3. En elverişli, en uygun. 4. Tıpkı: *Tam istediğim gibi davrandım.* 5. O sırada, o anda: *Tam mağazaya gidecekken arkadaşım çağırdı.* 6. Gerçek, kusursuz: *"Reşit Galip tam bir idealist gibi öldü."* –O. S. Orhan. 7. Ehliyetli, yetkin. 8. Amerikan doları.

Kaz: tam (KZ-TR S., 517)

1. Balçıktan, kerpiçten elle yapılmış, çatısız ev, dam: *tam saluw – ev yapmak.* 2. Mezar, kabir: *tam turgızuw – mezar yapmak.*

174. TTü: *tambur*/Kaz: *tambur*

TTü: tambur (TDK, TS, 2257)

1. Klasik Türk müziğinin başlıca çalgılarından biri olan, yay veya mızrapla çalınan, uzun saplı, telli çalgı: *"Eczacı İhsan Bey'in tamburundan ağır tınlamalı birtakım sesler geliyordu."* –A. İlhan.

Kaz: tambur (KZ-TR S., 517)

1. Bazı taşıtlarda kapı önünde merdiven başlarında veya ortasında bulunan yer, sahanlık.

175. TTü: *tas*/Kaz: *tas*

TTü: tas (TDK, TS, 2274)

1. Genellikle içine sulu şeyler konulan metal vb.nden yapılmış kap. 2. Bu kabın alacağı miktarda olan: *İki tas pirinç.* 3. Başa giyilen metal koruyucu: *"Tulumbacılar yangınlarda başlarına kalaylı taslar giyerler."* –S. Birsel.

Kaz: tas (KZ-TR S., 524)

1. Taş. 2. Oyun taşı: *Domino tası – domino taşı.*

176. TTü: *tat*/Kaz: *tat*

TTü: tat (TDK, TS, 2283)

1. Canlıların besinlerdeki içucu olmayan bileşikleri damak, boğaz ve dil düzeyindeki mukoza noktaları aracılığıyla algıladığı duyum. 2. Tatlılık. 3. Hoşa giden durum, lezzet, zevk: *"Öğle yemeğinden sonra gelen rehavetin tadı, hiçbir gece uykusunda bulunmaz.*" –Ş. Rado.

Kaz: tat (KZ-TR S., 525)

1. Pas: *tat basqan qalqan – paslanmış kalkan*.

177. TTü: *tel*/Kaz: *tel*

TTü: tel (TDK, TS, 2309)

(I) 1. Türlü metallerden yapılmış, kopmaya karşı bir direnç gösteren ince uzun nesne: *Gelin teli. Telgraf teli*. 2. Bu nesneden yapılmış veya bu

nesne biçiminde olan: *Tel kafes. Tel çivi.* 3. Tencere, çaydanlık vb.ni ovarak temizlemek için kullanılan nesne. 4. İnsan saçını oluşturan ipçik: *"İki açık sarı tel terli alnımızın üstüne yapışmıştı."* –S. F. Abasıyanık. 5. Bazı organizmaların demet durumundaki oluşumunu meydana getiren ipçiklerin her biri, lif.

(II) Telgraf.

Kaz: tel (KZ-TR S., 531)

1. Kendi anasından başka bir hayvanı emen (yavru).

178. TTü: *tepki*/Kaz: *tepki*

TTü: tepki (TDK, TS, 2326)

1. Bir cismin kendini iten veya sıkıştıran başka bir cisme gösterdiği karşı etki, aksülamel, reaksiyon. 2. Herhangi bir etkiye cevap olarak doğan, genellikle olumsuz söz veya davranış: *"Seyircilerin şaşkınlığı geçince tepkisi başladı."* –H. Taner. 3. Karşılık verme.

Kaz: tepki (KZ-TR S., 534)

1. Tepik, çifte, tekme: *Onı tepkinin astına aldı – Onu ayakları altına alıp tekmeledi.* 2. Zulüm, eziyet: *Tepki körüw – Eziyet, azap çekmek.*

179. TTü: *terek*/Kaz: *terek*

TTü: terek (TDK, TS, 2329)

1. Evlerin veya dükkânların yüksekçe yerinde bulunan raf. 2. Başlık veya şapkanın öndeki çıkıntılı bölümü, terek: *"Şapkanın tereği düz / Var onda ayla yıldız"* –Halk türküsü.

Kaz: terek (KZ-TR S., 535)

1. Kavak, kavak ağacı.

180. TTü: *terlik*/Kaz: *terlik*

TTü: terlik (TDK, TS, 2331)

1. Genellikle evin içinde giyilen, deri, naylon vb. şeylerden yapılan, arkası açık, hafif ve türlü biçimlerde ayak giysisi: *"Bu sıcak mevsimde tozlu ve yün terliklerini sürüyerek gidiyor."* –R. H. Karay. 2. Beyaz patiskadan dikilen

veya yünden örülen takke, başlık: *"Kenarları dört parmak yağ bağlamış fesinin eski terlikten hiç farkı kalmamış."* –Y. K. Karaosmanoğlu.

Kaz: terlik (KZ-TR S., 535)

1. Koyun yününden (yapağından) yapılan ter emici keçe türünde bir örtü, ter emici örtü.

181. TTü: *terme*/Kaz: *terme*

TTü: terme (TDK, TS, 2331)

1. Bir tür yaban turpu.

Kaz: terme (KZ-TR S., 535)

(I) Kazak sözlü edebiyatında dombıra eşliğinde terennüm edilen bir nazım türü.

(II) Motifli, desenli dokuma.

182. TTü: *tıraş*/Kaz: *tıraş*

TTü: tıraş (TDK, TS, 2351)

1. Saç veya sakalı kesme işi, yülüme: *"Tıraştan sonra da bıyık, sakal yerleri belli olurdu."* –M. Ş. Esendal. 2. Erkek saçını belli bir biçim vererek kesme: Asker tıraşı. 3. Kesilme ve kazınma zamanı gelmiş saç ve sakal: *Üç günlük tıraşıyla hasta yatıyordu.* 4. Bir şeyin üzerindeki pürüzleri alma, belli bir biçim vermek için yontma. 5. Yalan, asılsız, bıktırıcı, gereksiz söz: *Bırak tıraşı, doğru konuş!*

Kaz: tıraş (KZ-TR S., 569)

1. Kendini beğenmiş, övüngen, farfara, savurgan.

183. TTü: *tomar*/Kaz: *tomar*

TTü: tomar (TDK, TS, 2363)

1. Dürülerek boru biçimi verilmiş deriler veya kâğıtlar. 2. Topun içini silmekte kullanılan, ucu fırçalı çubuk.

Kaz: tomar (KZ-TR S., 542)

(I) 1. Kesilmiş ağacın kuruyan kökü, dip tarafı. 2. Kütük.

(II) Sulak, sazlık yer.

184. TTü: *top*/Kaz: *top*

TTü: top (TDK, TS, 2365)

1. Birçok spor oyununda kullanılan, türlü büyüklükte, genellikle kauçuktan yapılmış yuvarlak nesne: *"Havası boşalmış bir futbol topu…"* –A. Gündüz. 2. Bazı aletlerde bulunan toparlağımsı parça: *Duvar saatinin topu. Kantarın topu.* 3. Kumaş, kâğıt gibi şeylerin belli miktardaki bağı: Bir top basma. *İki top ipekli.* 4. Kumaş, kâğıt vb. şeylerin düzenli bir yığın durumuna getirilmiş bağı: *Kâğıt topları.* 5. Yuvarlak biçimde olan, toparlak. 6. Tamamen, bütünüyle. 7. Gülle veya şarapnel atan büyük, ateşli siyah: *"Deniz ufkunda bu top sesleri nerden geliyor / Barbaros belki donanmayla seferden geliyor"* –Y. K. Beyatlı.

Kaz: top (KZ-TR S., 543)

1. Grup, kalabalık. 2. Sınıf, birim.

185. TTü: *tost*/Kaz: *tost*

TTü: tost (TDK, TS, 2375)

1. İçine peynir, sucuk vb. konularak özel makinesiyle gevretilip kızartılmış ekmek.

Kaz: tost (KZ-TR S., 546)

1. Bir kimsenin ya da bir şeyin şerefine kadeh kaldırırken söylenen dilek sözü.

186. TTü: *toz*/Kaz: *toz*

TTü: toz (TDK, TS, 2376)

1. Çok küçük ve hafif parçacıklara bölünmüş toprak: *"Köy yolları tozdan ve çamurdandır ama sevgi ve ızdırapla doludur."* –M. Kaplan. 2. Çok küçük parçacıklara bölünmüş olan herhangi bir madde: *"Bak gene bir tutam saçak tütün kalmadı. Bana yalnız tozları kalıyor."* –M. Ş. Esendal. 3. Bu durumda olan: *Toz boya. Toz biber*.

Kaz: toz (KZ-TR S., 538)

1. Kayın ağacının, akağacının kabuğu.

187. TTü: *töz*/Kaz: *töz*

TTü: töz (TDK, TS, 2379)

1. Kök, asıl, cevher. 2. Değişenlerin özünde değişmeden kaldığı varsayılan idealist kavram, cevher.

Kaz: töz- (KZ-TR S., 547)

1. Dayanmak, direnmek, sabretmek.

188. TTü: *tura*/Kaz: *tura*

TTü: tura (TDK, TS, 2386)

1. Tuğra. 2. Metal paranın resimli yüzü. 3. Halat gibi örülmüş iplik çilesi. 4. Bazı oyunlarda, vurmak için kullanılan düğümlenmiş mendil. 5. Ucu düğümlenmiş bir mendil aracılığıyla yanan veya yanılanların ebe tarafından cezalandırıldığı bir tür çocuk oyunu.

Kaz: tura (KZ-TR S., 555)

1. Çok yol yürümekten dolayı atın tırnağının zedelenmesi.

189. TTü: *tüp*/Kaz: *tüp*

TTü: tüp (TDK, TS, 2399)

1. Laboratuvarlarda türlü işlerde kullanılan, bir ucu kapalı cam boru. 2. İçine krem, diş macunu, ilaç vb. maddeler konulan, bir ucu burgu kapaklı, plastik veya metal boru: *"Tüpte kalan iki üç taneyi de yol ihtiyatı olarak zorla kendisine kabul ettirdim.*" –R. N. Güntekin. 3. Akışkan maddelerin konulduğu, genellikle silindir biçiminde, içi boş, ağzı özel tapalı kap: Gaz tüpü. 4. Fallop tüpü.

Kaz: tüp (KZ-TR S., 563)

1. Soy, sülâle, kök.

190. TTü: *ulan*/Kaz: *ulan*

TTü: ulan (TDK, TS, 2413)

1. Ey: *"Ulan, bizim sokak çocukları ne insan şeyler be!"* –M. Ş. Esendal. 2. Öfke ve nefret anlatan seslenme sözü: *"Uşaktım ulan ne olacak, dediği zaman kimse sesini çıkarmazdı."* –S. F. Abasıyanık.

Kaz: ulan (KZ-TR S., 584)

(I) Erkek çocuk, oğlan.

(II) Seçkin askerî muhafız birliği: *Prezident ulanı – Cumhurbaşkanı muhafız birliği.*

191. TTü: *zar*/Kaz: *zar*

TTü: zar (TDK, TS, 2644)

(I) 1. İnce perde veya örtü. 2. İnce ve yumuşak yaprak biçimindeki organlar veya organ bölümleri, çeper. 3. Birbirine sımsıkı yapışık hücre veya moleküllerden oluşan ve bitkilerin çeşitli bölümlerini bir kın gibi saran ince tabaka, cidar, çeper: *Çekirdek zarı. Hücre zarı*.

(II) Tavla ve başka oyunlarda kullanılan kemik, fil dışı, plastik vb. maddelerden küp olarak yapılan ve altı yüzünde, birden altıya kadar benekler bulunan oyun aracı: *"Bir tavla zarı kadar küçücük eve / Bir kadın iki çocuk nasıl sığar?"* –B. R. Eyuboğlu.

Kaz: zar (KZ-TR S., 198)

(I) Kaygı, tasa, acı.

(II) Muhtaç, şiddetli ihtiyaç.

192. TTü: *zat*/Kaz: *zat*

TTü: zat (TDK, TS, 2646)

1. Kişi: *"Tanıdıklarımdan bir zat, meyveleri hiç sevmez."* –A. Haşim. 2. Kendi, öz: *"Evvelki gün gelen kadın sizi istiyor, zatınızla konuşacakmış."* –S. M. Alus.

Kaz: zat (KZ-TR S., 199)

1. Eşya, şey. 2. Madde, varlık.

193. TTü: *zembil*/Kaz: *zembil*

TTü: zembil (TDK, TS, 2650)

1. Hasırdan örülmüş saplı torba: *"Evin sabah alışverişini yapmış, elimde zembil, çarsıdan dönüyorum."* –N. Cumalı.

Kaz: zembil (KZ-TR S., 201)

1. Sedye.

194. TTü: *zerde*/Kaz: *zerde*

TTü: zerde (TDK, TS, 2651)

1. Safranla renk ve koku verilen bir çeşit şekerli pirinç peltesi.

Kaz: zerde (KZ-TR S., 201)

1. Akıl, zihin, şuur.

195. TTü: *zil*/Kaz: *zil*

TTü: zil (TDK, TS, 2659)

(I) 1. İşaret vermek, uyarmak, çağırmak için kullanılan ve bir çan ile bu çana vuran bir tokmaktan oluşan, elle veya başka düzenlerle işletilebilen araç. 2. Birbirine çarparak ses çıkartmak için parmaklara veya tefin kasnağındaki deliklere takılan yuvarlak, metal nesne: *"Gözler kamaştıran şala, meftun eden güle / Her kalbi dolduran zile, her sineden ole!"* –Y. K. Beyatlı.

(II) Parasız.

Kaz: zil (KZ-TR S., 204)

(I) 1. Ağırlık. 2. Sinir, hiddet, kin, öfke.

(II) Filgillerden, dördüncü zamanda Avrupa ve Asya'da yaşamış olan, şimdi ancak fosili bulunan, iri, kıllı bir hayvan, mamut.

196. TTü: *zona*/Kaz: *zona*

TTü: zona (TDK, TS, 2663)

1. Deride, sinirler boyunca, özellikle gövde, bacak ve yüzde birtakım ağrılı fiskelerle beliren, mikroplu bir hastalık.

Kaz: zona (KZ-TR S., 202)

1. Bölge, mıntıka.

197. TTü: *zor*/Kaz: *zor*

TTü: zor (TDK, TS, 2663)

1. Sıkıntı veya güçlükle yapılan, **kolay** karşıtı: *"Sabır güzel, faydalı fakat zor şeydir."* –B. Felek. 2. Sıkıntı, güçlük, rahatsızlık: *"Dün gece bütün sinirlerimi bir kâbus işkencesinin zoru altına koyan buhranlı saatler*

yaşadım." –E. İ. Benice. 3. Yüküm, mecburiyet: *"Artık kızının evinde kalışının zordan olduğunu biliyordu."* –N. Cumalı. 4. Baskı: *"Hocaların zoru ile çıkarılmış olan bu kanun yürümedi."* –M. Ş. Esendal. 5. Güçlükle: *"El ele vermiş polisler kaldırımlardan taşan halk kitlesini zor zapt ediyorlardı."* –H. Taner. 6. "Yapamazsın" anlamında kullanılan bir söz.

Kaz: zor (KZ-TR S., 202)

1. Kocaman, iri, büyük. 2. Güçlü, kuvvetli.

7.1.1.2. Ses Değişimleri Yoluyla Oluşan Tam Yalancı Eş değerler

1. TTü: *ayrık*/Kaz: *ayrıq*

TTü: ayrık (TDK/TS, 209)

1. Ayrılmış: *"Yandan ayrık, tek tük gümüş pırıltılı saçları."* –Y.Z. Ortaç. 2. Ayrı tutulan, başkalarına benzemeyen, ayrıcalı, müstesna. 3. Kural dışı. 4. Düzgün ve uygun olmayan, çarpık: *"Apış arasına fazla tülbent ve mermerşahi tıkarak bebeği çarpık ve ayrık bacaklı tenasüpsüz olmaktan korur."* –R.H.Karay.

Kaz: ayrıq (KZ-TR S., 32)

1. Yol ağzı, yol ayrımı.

2. TTü: *azamet*/Kaz: *azamat*

TTü: azamet (TDK, TS, 214)

1. Ululuk, büyüklük. 2. Gurur: "*Arkadaşlarımdan ayrılıp onun yanına geçmek azametime dokundu."* –R.N. Güntekin. 3. Görkem, gösteriş, heybet. 4. Debdebe. 5. Çalım, kurum, tekebbür: *"Şu her tarafından temizlik ve azamet akan şişman adama bile sorabilirdi."* –S.F. Abasıyanık.

Kaz: azamat (KZ-TR S., 28)

1. Vatandaş, yurttaş. 2. Delikanlı, olgunluk çağındaki erkek, reşit erkek. 3. İnsanlığı olan, sözünün eri olan adam.

3. TTü: *azil*/Kaz: *äzil*

TTü: azil (TDK, TS, 216)

1. Görevden alma.

Kaz: äzil (KZ-TR, S., 62)

1. Şaka, lâtife.

4. TTü: *baca*/Kaz: *baja*

TTü: baca (TDK, TS, 221)

1. Dumanı ocaktan çekip havaya vermeye yarayan yol: "Bacaların ağzından çok dumanlar savruldu." –L. Tekin. 2. Su yolu, lağım, maden ocağı vb. yer altı yapılarının hava deliği.

Kaz: baja (KZ-TR S., 72)

1. Bacanak

5. TTü: *badik*/Kaz: *bädik*

TTü: badik (TDK, TS, 224)

1. Ördek. 2. Palaz. 3. Kısa boylu: *"Badik kızların yanı sıra perçemli öğrenciler geçiyordu."* –S.F. Abasıyanık.

Kaz: bädik (KZ S., 118)

1. Hastalık türü. 2. Geveze.

6. TTü: *baki*/Kaz: *bäki*

TTü: baki (TDK, TS, 239)

1. Sürekli: *"Dünyada zaten ne bakiydi."* –Ö. Seyfettin. 2. Bir şeyden artan (miktar). 3. Öteki: *"Kale kapısından yalnız birini açık bırakarak bakilerini örmeye başlamışlardı."* –O.S. Orhon.

Kaz: bäki (KZ-TR S., 83)

1. Çakı, cepte taşınan küçük bıçak.

7. TTü: *balaban*/Kaz: *balapan*

TTü: balaban (TDK, TS, 241)

1. İri, büyük. 2. Nazik. 3. Şişman, gürbüz (kimse, çocuk). 4. Atmaca, doğan vb. yırtıcı kuş: *"Yavru balaban bakıştı."* –Karacaoğlan.

Kaz: balapan (KZ-TR S., 76)

1. Civciv, kuş yavrusu, palaz.

8. TTü: *bari*/Kaz: *bäri*

TTü: bari (TDK, TS, 255)

1. Hiç olmazsa, hiç değilse, o hâlde, öyleyse: "Hepsini at bir yana / Bari o günlerin bana / Şiirini söyle tatlı su" –M.S. Sutüven. 2. Keşke: "Bu bari doğru çıksaydı, yazarlığıma geçmişte bir ipucu bulacaktım." –A. Ağaoğlu.

Kaz: bäri (KZ-TR S., 84)

1. Hepsi, bütünü, tamamı, herkes.

9. TTü: *barış*/Kaz: *barıs*

TTü: barış (TDK, TS, 255)

1. Barışma işi: *"Biz daha kız biliyorduk ki bu gibi kaçışlar, bir barışla biter."* –M.Ş. Esendal. 2. Savaşın bittiğinin bir antlaşmayla belirtilmesinden sonraki durum, sulh, hazar: *"Atatürk'ün insan haklarına ve dünya barışına ne kadar saygılı bir lider olduğunu ifade etti."* –H. Taner. 3. Böyle bir anlaşmadan sonra insanlık tarihindeki süreç: *Barış içinde yaşamak*. 4. Uyum, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortam.

Kaz: barış (KZ-TR, S., 79)

1. Pars, leopar.

10. TTü: *başak*/Kaz: *başaq*

TTü: başak (TDK, TS, 269)

(I) 1. Arpa, buğday, yulaf vb. ekinlerin tanelerini taşıyan kılçıklı başı: "Toprak üstünde ne tütün fidanı ne buğday başağı bırakmışlar." –A.Ş. Hisar. 2. Tarlalarda, bağlarda dökülmüş veya tek tük kalmış olan ürün.

(II) Zodyak üzerinde Aslan ile Terazi arasında bulunan takımyıldızın adı.

Kaz: başaq (KZ-TR S., 83)

1. Kavun, karpuz çekirdeği.

11. TTü: *bu*/Kaz: *buw*

TTü: bu (TDK, TS, 401)

1. Yerde, zamanda veya söz zincirinde en yakın olanı gösteren bir söz: *"Hiçbiri bu çocukların eline su dökmez."* –A. Ümit. 2. En yakında bulunan bir varlığı veya biraz önce anılan bir şeyi işaret yolu ile belirtmek için kullanılan bir söz: *"Oysa bizi bekleyen yaşam bu değildi."* –R. Mağden.

Kaz: buw (KZ-TR S., 95)

(I) 1. Buğu, buhar. 2. Etki, tesir: *qımız buwu – kımızın etkisi.*

(II) 1. Paket yapmak, bağlamak. 2. Rahatsız etmek, rahat vermemek.

12. TTü: *budala*/Kaz: *buwdala*

TTü: budala (TDK, TS, 402)

1. Zekâca geri olan (kimse), alık: *"Biz ondan yaşlı üç akıllı bu budalaya inandık."* –H.R. Gürpınar. 2. Ahmak, bön: *"Kendisi için bu budalaların arasında bir dakika geçirmek artık bir asır kaybetmeye müsaviydi."* –Ö. Seyfettin. 3. Bir şeye aşırı düşkün: *Kibarlık budalası.*

Kaz: buwdala- (KZ-TR S.,95)

1. Demetlemek, desteklemek.

13. TTü: *burun*/Kaz: *burın*

TTü: burun (TDK, TS, 416)

1. Alınla üst, dudak arasında bulunan, çıkıntılı, iki delikli koklama ve solunum organı. 2. Bazı şeylerin ön ve sivri bölümü: *"Kadıköy vapurunun güvertesinde, paltoma bürünmüş, gidip ta burna oturmuştum."* –H. Taner. 3. Kibir, büyüklenme: *Burnundan yanına varılmıyor.* 4. Karanın, özellikle yüksek ve dağlık kıyılarda, türlü biçimlerde denize uzanmış bölümü.

Kaz: burın (KZ-TR S., 99)

1. Önceleri, daha önce, evvelde, evvelce.

14. TTü: *buzul*/Kaz: *buzıl*

TTü: buzul (TDK, TS, 421)

1. Kutup bölgelerinde veya dağ başlarında bulunan büyük kar ve buz kitlesi, cümudiye.

Kaz: buzıl- (KZ-TR S., 97)

1. Bozulmak. 2. (bir nesne) Tazeliğini kaybetmek: *balıq buzıldı – balık bozuldu*.

15. TTü: *cambaz*/Kaz: *jambas*

TTü: cambaz (TDK, TS, 435)

1. Yerde ve tel, at, bisiklet, ip vb. üzerinde dengeye dayanan, tehlikeli, heyecan verici gösteriler yapan kimse, akrobat: *"Önüne getirilen ata bir cambaz çevikliğiyle atladı."* –Ö. Seyfettin. 2. At alıp satan veya yetiştiren kimse: *"Bitişik komşumuz cambaz İbrahim – bizde at alıp satanlara cambaz derler – hacca gitti, geldi."* –M. Ş. Esendal. 3. Usta, becerikli kimse: *Söz cambazı*. 4. Osmanlı Devleti'nde atlı olan ve savaşlarda padişahin önünde düşmana karşı ilk saldırıya geçen birlik. 5. Kurnaz, hileci, hilekâr: *O cambaz adamdır, güvenilmez.*

Kaz: jambas (KZ-TR S., 159)

1. Kalça kemiği.

16. TTü: *dalak*/Kaz: *dalaq*

TTü: dalak (TDK, TS, 582)

1. Midenin arkasında, diyaframın altında, sol böbreğin üstünde, yassı, uzunca, akyuvar üreten ve yıpranmış alyuvarları toplayan, damarlı, gevşek bir dokudan oluşmuş organ. 2. Omurgalı hayvanlarda lenf bezine benzeyen ve kan damarları çok olan bir organ. 3. Tekerlek biçimindeki kaşar peyniri. 4. Bal peteği.

Kaz: dalaq (KZ-TR S., 118)

1. Büyük kilim.

17. TTü: *dolu*/Kaz: *dolı*

TTü: dolu (TDK, TS, 702)

(I) Havada su buğusunun birden yoğunlaşıp katılaşmasından oluşan, türlü irilikte, yuvarlak veya düzensiz biçimli buz parçaları durumunda yere hızla düşen bir yağış türü: "Dolu ekinlerini vurmuşsa bir yıl aç demekti." –T. Buğra.

(II) 1. İçi boş olmayan, dolmuş, meşbu, boş karşıtı: su ile dolu bir şişe. 2. Bir yerde sayıca çok: Dağda keklik dolu. 3. Boş yeri olmayan, her yeri

tutulmuş olan: “Haftaya pazartesiye kadar bütün uçaklar dolu.” –A. İlhan. 4. Boş vakti olmayan, meşgul: Bugün doluyum. 5. Çok olan (iş, uğraş, olay vb.). 6. İçinde atılacak mermisi bulunan (top, tüfek vb. ateşli silahlar): Tabanca doludur, dikkat edin. 7. Tornacılıkta delik açılmamış (gereç). 8. Bir duygunun güçlü etkisinde olan. 9. İçki doldurulmuş bardak.

Kaz: dolı (KZ-TR S., 128)

(I) Sinirli, kızgın

(II) Sağanak, yoğun yağış.

18. TTü: *halayık*/Kaz: *halayıq*

TTü: halayık (TDK, TS, 1031)

1. Kadın köle, cariye: *“Ailemizin emektar Arap halayıklarından biri de bize aşçılık etmekteydi”*. –R. N. Güntekin.

Kaz: halayıq (KZ-TR S., 609)

1. Halk, topluluk, ahali, dinleyiciler.

19. TTü: *kaban*/Kaz: *qaban*

TTü: kaban (TDK, TS, 1249)

(I) 1. Dik yokuş. 2. Tepe: *“Seher vakti keklik çıkar kabana / Sallandıkça püskül değer tabana”* –Halk türküsü.

(II) Çeşitli kumaşlardan yapılmış, kalçaya kadar inen ve paltoya benzeyen üst giysisi.

Kaz: qaban (KZ-TR S, 267)

1. Yaban domuzu, erkek domuz. 2. Acımasız, canî.

20. TTü: *kal*/Kaz: *qal*

TTü: kal (TDK, TS, 1272)

1. Bir alaşımdaki madenlerin erime derecesi farkından yararlanarak bunları birbirinden ayırma işlemi.

Kaz: qal (KZ-TR S, 278)

1. Ben.

21. TTü: *kapalı*/Kaz: *qapalı*

TTü: kapalı (TDK, TS, 1303)

1. Kapanmış olan, açılmamış, açık karşıtı: *"Şimdi oğlunu kanlı göğsü, kapalı gözleri, mor dudaklarıyla görür gibi oluyordu."* –N. Hikmet. 2. Geçilmez durumda olan. 3. Çalışma süresi sona ermiş (iş yeri). 4. Başı örtülü (kadın). 5. Açık ve kesin söz kullanmadan söylenen, müphem. 6. Gizli, saklı: *Meclisler, iç tüzük hükümlerine uygun olarak kapalı oturumlar yapabilir.* 7. Açık olmayan (giyecek): *"Damalı bir eteklik, açık mavi kapalı bir yün kazak giymişti."* –N. Cumalı. 8. Bulutlu, karanlık (hava): *"Ankara'nın soğuk, kapalı havalı günlerinden biriydi."* –Y. K. Karaosmanoğlu. 9. İçe dönük yaradılışta olan: *"Ateşoğlu ile yirmi yıldır denizde yoldaşlık ederim. Ben böyle kapalı adama hiç rastlamadım.*" –Halikarnas Balıkçısı. 10. Dış çevreyle ilişki içinde olmayan: *"Ayrıca ben, oldukça kapalı bir çevrede yetişmiştim."* –A. Ağaoğlu.

Kaz: qapalı (KZ-TR S, 288)

1. Üzüntülü, üzgün, mahzun, dargın, kırgın.

22. TTü: *kapı*/Kaz: *qapı*

TTü: kapı (TDK, TS, 1306)

1. Bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığı: *"Çıtalarla yapılan telli bir kapı koymuşlardı ortasına."* –C. Uçuk. 2. Bu açıklıktaki açılıp kapanan kanat: *"Evlerin kapılarında kocaman yeşil bronz tokmaklar vardı."* –S. F. Abasıyanık. 3. Tavla oyununda iki pul üst üste getirilerek karşı oyuncunun o haneyi kullanmasına engel olunan yer. 4. Devlet dairesi: *Hükûmet kapısı*. 5. Osmanlı Devleti'nde resmî görev yeri. 6. Sadece bir konuda yoğunlaşmış bilgilerin yer aldığı Genel Ağ sayfası, portal. 7. Gelir, geçim, kısmet sağlayan yer, kaynak veya imkân: "Onların başvuracağı her kapıya gitmiş." –S. F. Abasıyanık. 8. Gidere yol açan gereksinim: Bayram geldi, yine masraf kapıları açıldı. 9. Ev gezmesi için gidilen yer: Bugün yine kaç kapı dolaştın?

Kaz: qapı (KZ-TR S, 289)

(I) 1. Gafil, dalgın, habersiz. 2. Yanlışlık, hata. 3. Fırsat; uygun zaman, durum: *qapı qalu – pişmanlık duymak.*

(II) Bir akarsuyun kalkerli bir alanda oyarak oluşturduğu derin darboğaz; kanyon.

23. TTü: *kas*/Kaz: *qas*

TTü: kas (TDK, TS, 1341)

1. Tellerden oluşan ve kasılarak vücut hareketlerini sağlayan organ ve bu organın telsi dokusu, adale: *Kol kasları. Kalp kası.*

Kaz: qas (KZ-TR S, 298)

(I) Kaş: *qas qağım sät – kaşla göz arasında*.

(II) 1. Düşmanlık eden, düşmanca davranan (kimse). 2. Düşman, hasım, yağı olan: *Qas körüw – düşman saymak.*

(III) Gerçek, hakiki, sahici, has: *Qas batır – gerçek kahraman*.

24. TTü: *kaşar*/Kaz: *qaşar*

TTü: kaşar (TDK, TS, 1346)

1. Koyun sütünden yapılan, genellikle tekerlek biçiminde, sarımtırak, yağlı bir peynir.

Kaz: qaşar (KZ-TR S, 305)

(I) İki yaşındaki dişi sığır, düve.

(II) Ahır.

25. TTü*: kaşık*/Kaz: *qaşıq*

TTü: kaşık (TDK, TS, 1346)

1. Sulu veya bazı ufak taneli yiyecekleri ağza götürmeye yarayan saplı sofra aracı. 2. Ucu iğneli kaşık biçimindeki olta.

Kaz: qaşıq (KZ-TR S, 305)

1. Uzak, ırak.

26. TTü: *kayran*/Kaz: *qayran*

TTü: kayran (TDK, TS, 1369)

1. Orman içinde geniş ve çıplak alan, düzlük.

Kaz: qayran (KZ-TR S, 274)

(I) Güç, küvvet, fayda, yardım, katkı: *Odan qayran jok – ondan fayda yok.*

(II) Hayret, şaşkınlık: *Qayran qaluw – Hayret etmek.*

(III) Keşke, gidi: *qayran künder – hey gidi günler.*

27. TTü: *kazalı*/Kaz: *qazalı*

TTü: kazalı (TDK, TS, 1371)

1. Kazaya yol açan, sakıncalı, tehlikeli. 2. Kaza geçirmiş olan: Kazalı otomobil. 3. İlçesi olan: üç kazalı bir il.

Kaz: qazalı (KZ-TR S, 271)

1. Yaslı, matemli: *qazalı boluw – matem tutmak, yas tutmak.*

28. TTü: *kazı*/Kaz: *qazı*

TTü: kazı (TDK, TS, 1373)

1. Bir yeri kazma işi, hafriyat. 2. Yer altındaki tarihsel değeri olan şeyleri, yapıları ortaya çıkarmak amacıyla arkeologlarca toprağın belli kurallara ve yöntemlere göre kazılması, araştırılması. 3. Hak.

Kaz: qazı (KZ-TR S, 272)

(I) Atın kaburga kısmı ve yağlı etinden yapılan sucuk.

(II) 1. Hâkim, kadı: *qazığa jüginüw – kadıya başvurmak.* 2. Hakem, arabulucu. 3. Jüri.

(III) Gazi.

29. TTü: *kısım*/Kaz: *qısım*

TTü: kısım (TDK, TS, 1423)

1. Parçalara ayrılmış bir şeyin her bölümü, bölük, kesim*: "Felsefenin teorik olan kısmına pek aldırmaz."* –N. Araz. 2. Bir cinsten veya meslekten olanların tümü: *"Kadın kısmı tutunacak yer ister, güvenecek yer ister."* –Z. Selimoğlu. 3. Kol: Bankanın kambiyo kısmında çalışıyorum.

Kaz: qısım (KZ-TR S., 352)

1. Basınç. 2. Baskı, eziyet, zorluk: *qısımğa aluw – sıkıştırmak, korkutmak.*

30. TTü: *kola*/Kaz: *qola*

TTü: kola (TDK, TS, 1460)

(I) 1. Gömlek, örtü vb. şeyleri kolalamakta kullanılan özel nişasta. 2. Kâğıt veya bez yapıştırmakta kullanılan kaynatılmış nişasta bulamacı. 4. Kolalama: *"Zaten bu devirde kola, ütü bir evin baş işlerindendir."* –R. H. Karay.

(II) 1. Kolagillerden, Afrika'nın sıcak bölgelerinde yetişen ve kola cevizi adıyla anılan, çekirdekleri kahveden daha uyarıcı olan bazı içeceklerde ve hekimlikte kullanılan bir bitki. 2. Bu bitkinin yaprağından çıkarılan kokulu bir maddeyle kokulandırılan ve içine şeker, karbonat katılarak yapılan içecek.

Kaz: qola (KZ-TR S, 313)

1. Tunç, Bronz.

31. TTü: *kolay*/Kaz*: qolay*

TTü: kolay (TDK, TS, 1461)

1. Sıkıntı çekmeden, yorulmadan yapılabilen, emeksiz, zahmetsiz, **güç** ve **zor** karşıtı: *"Cebimde mevcut paradan bu kadar bir şey buna tahsis etmek pek kolaydı."* –H. Z. Uşaklıgil. 2. Kolaylık: *İşin kolayını buldum*. 3. Kolayca, sıkıntısız bir biçimde, basitçe.

Kaz: qolay (KZ-TR S, 313)

1. Uygun, lâyık.

32. TTü: *kolan*/Kaz: *qolañ*

TTü: kolan (TDK, TS, 1461)

1. At, eşek vb. hayvanların semerini veya eyerini bağlamak için göğsünden aşılarak sıkılan yassı kemer: *"Adam döndü, beygirinin semerini almak için kolanını çözmeye başladı."* –N. Cumalı. 2. Dokuma, deri, kenevir vb. maddelerden yapılan yassı ve enlice bağ. 3. Yünden veya iplikten yapılmış, üzeri işli ince kuşak.

Kaz: qolañ (KZ-TR S, 314)

1. Gür, uzun (saç). *Qolañ şaştı – uzun ve gür saçlar.*

33. TTü: *kor*/Kaz: *qor*

TTü: kor (TDK, TS, 1481)

1. İyice yanarak ateş durumuna konulan kömür veya odun parçası. 2. Büyük acı, üzüntü, sıkıntı, dert: *"Kimseye göstermedikleri bir kor yanar içerisinde."* –Ç. Altan. 2. Kırmızı renkli: *"Gül tenli, kor dudaklı, kömür sürmeli / Şeytan diyor ki sarmalı, yüz kere öpmeli"* –Y. K. Beyaltı.

Kaz: qor (KZ-TR S, 319)

(I) Kımız mayısı

(II) 1. Bütçe, ödenek. 2.Hazine, sermaye: *sözdik qor – sözcük hazinesi*. 3. Stok.

(III) Zavallı, biçâre, hâkir: *qor qılu – zavallı duruma düşmek.*

(IV) Vakıf: *Mustafa Şoqay qorı – Mustafa Şokay Vakfı.*

34. TTü: *kotan*/Kaz: *qotan*

TTü: kotan (TDK, TS, 1489)

1. Pulluk, büyük saban.

Kaz: qotan (KZ-TR S, 323)

1. Hayvan barınağı, ahır.

35. TTü: *koy*/Kaz: *qoy*

TTü: koy (TDK, TS, 1491)

1. Denizin, gölün küçük girintiler biçiminde karaya doğru sokulduğu bölümü: *"Sandalını Kaşık Adası'nın bir küçük koyuna çekti."* –S. F. Abasıyanık.

Kaz: qoy (KZ-TR S, 311)

1. Koyun. *Qoy jılı – on iki hayvanlı Türk takvimine göre sekizinci yıl, koyun yılı.*

36. TTü: *kur*/Kaz: *qur*

TTü: kur (TDK, TS, 1527)

(I) 1. Yabancı paraların ulusal para cinsinden değeri: Resmî kura göre doların değeri yeniden ayarlandı. 2. Düzey.

(II) 1. Karşı cinse ilgi göstererek onun hoşuna gitme, gönlünü kazanmaya çalışma. 2. Birinin duygularını okşayarak biçimde davranarak onu elde etmeye çalışma.

Kaz: qur (KZ-TR S., 336)

(I) Çadırın iskeletini ve çubuklarını bağlayan yassı kayış.

(II) Çalı horozu, yaban horozu.

(III) Binilmeyen, besili (at, deve vb.)

(IV) Boş, öylesine, fuzulî.

(V) Atı yakalamak, durdurmak için kullanılan bir söz.

37. TTü: *kural*/Kaz: *qural*

TTü: kural (TDK, TS, 1528)

1. Bir sanata, bir bilime, bir düşünce ve davranış sistemine temel olan, yön veren ilke, nizam: *Dil bilgisi kuralları.* 2. Davranışlarımıza yön veren, uyulması gereken ilke: *"O, yirmi beş yaşına kadar umumi kurallara, yargılara sığmayan bir hayat yaşamıştır."* –H. E. Adıvar.

Kaz: qural (KZ-TR S., 337)

1. Aşet, edevat. 2. Silâh, teçhirat.

38. TTü: *lak*/Kaz: *laq*

TTü: lak (TDK, TS, 1572)

1. Uzak Doğu'da yetişen Amerikan elmasından çıkan zamk. 2. Boyacılıkta kullanılan, kırmız böceğinin üst deri bezlerinin sağladığı madde.

Kaz: laq (KZ-TR S., 356)

1. Oğlak. *Laqtay sekirüw – oğlak gibi zıplamak, oynamak.*

39. TTü: *misafir*/Kaz: *müsäpir*

TTü: misafir (TDK, TS, 1689)

1. Konuk: *"Misafirler aslında bu odada ağırlanır ama biz şimdi rıhtıma çıkacağız."* –A. Kulin. 2. Gözün saydam tabakasında herhangi bir sebeple oluşan beyaz leke.

Kaz: müsäpir (KZ-TR S., 390)

1. Biçare, fakir, yoksul, zavallı.

40. TTü: *nakil*/Kaz: *naqıl*

TTü: nakil (TDK, TS, 1746)

1. Bir yerden alıp başka bir yere iletme, aktarma, taşıma, geçirme, aktarım. 2. Göç, taşınma: "İşte, nakil masrafı da avucumda, diyerek otuz lirayı saydı." – S. M. Alus. 3. Anlatma, söyleme, hikâye etme. 4. Bir görevden başka bir göreve atanma, tayin. 5. Yazı veya resmin aynısını başka bir şeyin üzerine yapma, kopya etme. 6. Başka dilden bir eseri kendi diline çevirme, tercüme etme.

Kaz: naqıl (KZ-TR S., 396)

1. Nasihat, öğüt verici söz.

41. TTü: *nokta*/Kaz: *noqta*

TTü: nokta (TDK, TS, 1777)

1. Çok küçük boyutlarda işaret, benek. 2. Bazı harflerin üzerine konulan ufak işaret. 3. Yer: *"Köşkten çıktık ve bahçenin her noktasını uzun uzun durup konuşarak dolaştık."* –A. Haşim. 4. Konu, konu ile ilgili önemli bölüm: *"Genç adam o noktada alaka uyandırıcı bir şey keşfetmiş gibiydi."* –Y. K. Karaosmanoğlu. 5. Nöbetçi bulunan yer: *Orada polis noktası var*. 6. Nöbetçi, gözcü, bekçi: *"O yokuşun başındaki küçücük karakolun her gece çıkardığı noktayı unutuyorsunuz."* –Ö. Seyfettin. 7. Sınır, derece, radde: *Savaşın gerçekleşme noktasına yaklaştığı sırada…* 8. Cümlenin bittiğini anlatmak için sonuna konulan, küçük benek biçimindeki noktalama işareti.

Kaz: noqta (KZ-TR S., 402)

1. Yular.

42. TTü: *odak*/Kaz: *odaq*

TTü: odak (TDK, TS, 1787)

1. Bir ışık veya ısı kaynağından yayılan ışınların toplandığı yer, mihrak, fokus. 2. Herhangi bir düşüncede, nitelikte olan kimselerin kaynağı veya bir şeyin toplandığı, yoğunlaştığı yer, mihrak: *"Herkesin ilgisini çeken bir odak olmaktan mutluluk duyardı."* –M. Uyguner.

Kaz: odaq (KZ-TR S., 405)

1. Birlik, ittifak. 2. Belli bir topluluğun yararlarını korumak için kurulmuş dernek: *jazuşılar odağı – yazarlar birliği*. 3. Uluslar arası anlaşma, sözleşme.

43. TTü: *onay*/Kaz: *oñay*

TTü: onay (TDK, TS, 1804)

1. Uygun bulma, tasdik, icazet, izin: *"Sonunda, üstlerinin de onayıyla bir sınav yapmaya karar verdi."* –İ. O. Anar.

Kaz: oñay (KZ-TR S., 413)

1. Kolay, hafif.

44. TTü: *ortalık*/ Kaz: *ortalıq*

TTü: ortalık (TDK, TS, 1817)

1. Bulunulan yer, çevre: *"Ortalık karanlık, bizi kimse görmez, merak etme.*" –P. Safa. 2. İçinde bulunulan, yaşanılan ev, oda vb. yer: *"Artık benim gündelikle çamaşıra, ortalık temizlemeye gitmemden başka çare kalmadı."* –H. E. Adıvar. 3. Yeryüzünün görünen bölümü, çevre, etraf: *"Ortalıkta güneş olmadığı, hava yine bulutlu olduğu hâlde, tatlı bir aydınlık vardı."* –S. F. Abasıyanık. 4. Soyut anlamda yaşanan ortam: *"Bu neşe ortalığa sirayet etti."* –P. Safa.

Kaz: ortalıq (KZ-TR S., 418)

1. Merkez: *Awdan ortalığı – İlçe merkezi. Sawda ortalığı – Ticaret merkezi.* 2. Başkent: *Memleket ortalığı – Devlet başkenti.*

45. TTü: *otağ*/Kaz: *otaq*

TTü: otağ (TDK, TS, 1821)

1. Büyük ve süslü çadır, çerge.

Kaz: otaq (KZ-TR S., 419)

1. Yabanî otlardan temizleme, ayıklama işi. 2. Ekin içindeki yabanî otlar.

46. TTü: *oymak*/Kaz: *oymaq*

TTü: oymak (TDK, TS, 1828)

(I) 1. Aşiret. 2. İzcilikte küçük birlik: Oymak beyi.

(II) Hemen hemen benzer veya aynı tür yıldızlardan oluşmuş, Samanyolu'nun seyrek yapılı genç kümelerinden her biri.

(III) 1. Keskin, sivri uçlu bir cisimle bir şeyi yontarak veya delerek çukur oluşturmak: *"Bir ağaç kütüğünü keser, oyar, nakışlayıp bezerdi."* –S. Ayverdi. 2. Kumaş vb.ni girintili bir biçimde kesmek: Gömleğin yakasını ve koltuğunu biraz oydu. 3. Bıçaklayarak yaralamak. 4. Kazıklamak.

Kaz: oymaq (KZ-TR S., 407)

1. Yüksük.

47. TTü: *oynak*/Kaz: *oynaq*

TTü: oynak (TDK, TS, 1828)

1. Kımıldayan, yerinde sağlam durmayan, hareketli: *"Boğaz'ın oynak ve çırpıntılı sularına açıldı mı korkuya benzer bir ürperti geçirilir."* –S. Ayverdi. 2. Hareket, canlılık veren: Zeybek oynak bir müziktir. 3. Değişken, kararsız: Altın fiyatları oynak. 4. Davranışları ağırbaşlı olmayan (kadın veya kız): *"Bu, otuz yaşlarında çenebaz ve oynak bir duldu."* –R. N. Güntekin. 5. Bükülüp doğrulmaya elverişli olan (eklem): *"Bütün vücudunda, damarlarında, kemiklerinin oynak yerlerinde, etlerinde bir sızı, bir gevşeklik..."* –P. Safa.

Kaz: oynaq (KZ-TR S., 408)

1. Oyun yeri, uygun yer, alan.

48. TTü: *ön*/Kaz: *öñ*

TTü: ön (TDK, TS, 1850)

1. Bir şeyin esas tutulan yüzü, arka karşıtı: *"Arabam bir gece kulübünün önünde duruyor."* –A. Ümit. 2. Bir şeyin esas tutulan yüzünün baktığı yer, karşı: *"Altmış yaşında anamın önünde sigara içmek istemezdim."* –B. Felek. 3. Bir kimsenin ilerisi: *"Bir aralık önümüzden şarkı sesleri geldi."* –S. F. Abasıyanık. 4. Yakın gelecek zaman: *Önümüz kış*. 5. Giyeceklerin genellikle göğsü örten bölümü: *"Uçuk siyah renkli çarşaf pelerinin önü açık."* –P. Safa. 6. Önce olan, ilk: *Ön söz. Ön görüşme*. 7. Civar, yöre: *Kanlıca önlerine geldiler*. 8. Benzerle arasında bakılan veya gidilen yönde olan: *"Ben,*

Anafartalar'da Mustafa Kemal'in bulunduğu en ön siperlerde de kurşun attım." –A. Gündüz.

Kaz: öñ (KZ-TR S., 403)

1. Yüz, sima, çehre, bet. 2. Bir şeyin ön tarafta bulunan yüzü, çehre. 3. Renk. 4. İnsanın uyanık hâli.

49. TTü: *saka*/Kaz: *saqa*

TTü: saka (TDK, TS, 2011)

(I) 1. Evlere, çeşmeden su taşımayı iş edinmiş olan kimse. 2. Kırsal bölgelerde sulama işlerini düzenleyen ve denetleyen kimse.

(II) Saka kuşu.

(III) Baygınlık, kendinden geçme durumlarına yol açan bir hastalık.

Kaz: saqa (KZ-TR S., 460)

1. Aşık kemiklerinden en büyüğü. 2. Tecrübeli, deneyimli, olgun: *Tis qaqqan saqa jigit – olgun delikanlı.*

50. TTü: *sakar*/Kaz: *saqar*

TTü: sakar (TDK, TS, 2012)

1. Bazı hayvanların, özellikle atların alınlarında bulunan beyaz leke, küçük akıtma. 2. Sık sık küçük, önemsiz kazalar yapan (kimse): *"Orada ne babamın sakar hareketlerinden ne annemin çehresindeki hüznünden haberim olurdu."* –Y.K. Karaosmanoğlu.

Kaz: saqar (KZ-TR S., 461)

1. Ramazan ayında oruç tutanların gün doğmadan önce yedikleri yemek, sahur.

51. TTü: *salak*/Kaz: *salaq*

TTü: salak (TDK, TS, 2016)

1. Giyinişinden, konuşma ve davranışlarından seviyesiz, dengesiz ve saf olduğu anlaşılan (kimse): *"Hem evli barklı bir kadın olduğundan haberi yok mu bu salak şeyin?"* –A. Kutlu.

Kaz: salaq (KZ-TR S., 462)

1. İş yapmaya gönlü olmaya, şapşal, beceriksiz.

52. TTü: *salık*/Kaz: *salıq*

TTü: salık (TDK, TS, 2018)

1. Tavsiye. 2. Olmuş veya olacak bir olay, bir olgu ile ilgili verilen bilgi, haber.

Kaz: salıq (KZ-TR S., 464)

1. Vergi: *salıq saluw – vergilendirmek ,vergiye bağlamak.*

53. TTü: *sarkıt*/Kaz: *sarqıt*

TTü: sarkıt (TDK, TS, 2038)

1. Mağaraların tavanından aşağıya doğru oluşan, genellikle koni biçiminde kalker birikintisi, damla taş, stalaktit.

Kaz: sarqıt (KZ-TR S., 469)

1. Misafirden arta kalan yiyecek. 2. Misafirliğe ve düğüne giden kişilerin, kendilerine verilen yemeğin fazlasını evlerine getirip başkalarına ikram etmeleri. 3. Rüzgârın uğuldaması, sertçe esmesi.

54. TTü: *saykal*/Kaz: *sayqal*

TTü: saykal (TDK, TS, 2049)

1. Maden, ayna vb. nesneleri parlatmak için kullanılan cila. 2. Cilalamakta kullanılan araç. 2. Bu cilayı yapan kimse.

Kaz: sayqal (KZ-TR S., 459)

1. Hayat kadını. 2. Hiçkâr, düzenbaz, dolandırıcı.

55. TTü: *sulu*/Kaz: *suluw*

TTü: sulu (TDK, TS, 2170)

1. Suyu olan, içinde su bulunan, **koyu** karşıtı: *"Eczanede acaba nane suyu yahut zararsız bir sulu ilaç var mıdır?"* –R.N. Güntekin. 2. Suyu çok olan: *"Onun getirdiği kızarmış eti, şarabı, iri ve sulu elmaları acele yuttu."* –Ö. Seyfettin. 3. İçine su katılmış, sulandırılmış olan: *Sulu süt*. 4. Yersiz şakalar yapan, söz ve davranışları ile çevresini tedirgin eden veya gereksiz iltifatlarda bulunan (kimse): *"Ben diyor, akşamdan beri onu kolluyorum. Bilirim sarhoşluğu suludur."* –M.Ş. Esendal.

Kaz: suluw (KZ-TR S., 493)

1. Güzel, alımlı, yakışıklı: *sulu äyel – güzel kadın, sulu jigit – yakışıklı delikanlı.*

56. TTü: *şak*/Kaz: *şaq*

TTü: şak (TDK, TS, 2198)

(I) Eni geniş bir şeyle vurulduğunda çıkan ses.

(II) 1. Yarma, yarılma. 2. Yarık, çatlak.

Kaz: şaq (KZ-TR S., 622)

(I) 1. Dönem, çağ, devir: *Balalıq şaq – çocukluk çağı*. 2. Zaman: *ötken şaq – geçmiş zaman, osı şaq – şimdiki zaman, keler şaq – gelecek zaman.*

(II) 1. Tam, uygun: *şaq kelüw – tam gelmek*. 2. Zar zor, güçlükle: *Aspanda juldızda şaq körünedi – Gökte yıldızlar zar zor görünüyor.*

57. TTü: *şaka*/Kaz: *şaqa*

TTü: şaka (TDK, TS, 2198)

1. Güldürmek, eğlendirmek amacıyla karşısındakini kırmadan yapılan hareket veya söylenen söz, latife: *"Şaka ettiğini ama şakanın tadını kaçırdığını söylüyordu."* –A. Kutlu.

Kaz: şaqa (KZ-TR S., 623)

(I) 1. Yeterince tüylenmemiş hayvan yavrusu: *Qızıl şaqa – Yeni doğmuş hayvan yavrusu*. 2. Henüz yetişmemiş, toy.

(II) Bozuk, madenî para.

58. TTü: *tak*/Kaz: *taq*

TTü: tak (TDK, TS, 2246)

(I) Tahta vb. bir şeye vurulduğunda veya silah patlayınca çıkan tok ve sert ses.

(II) Milli bayramlarda veya önemli bir olayı anmak için düzenlenen şenliklerde, geçit yapılacak caddelere geçici olarak kurulan, yazılar ve çiçeklerle süslenen kemer: *"Şimdi İstanbul taklarının yeşil taflanları altından gaziler geçiyor."* –A. Gündüz.

Kaz: taq (KZ-TR S., 513)

(I) Matematikte tek sayılar (1, 3, 5…)

(II) Taht

(III) Tam, kesin: *Jol alış, taq üş kün jürüw kerek – Yol uzun, tam üç gün yürümek gerek.*

59. TTü: *taka*/Kaz: *taqa*

TTü: taka (TDK, TS, 2246)

1. Doğu Karadeniz bölgesine özgü yelkenli bir tür kıyı teknesi: *"Taka ile deniz yolculuğunun nasıl geçtiğini anlatmayacağım."* –E. E. Talu. 2. Bozuk, zor çalışan veya eski kara taşıtları için kullanılan bir söz.

Kaz: taqa (KZ-TR S., 513)

(I) Ayakkabı topuğu, ökçe.

(II) Tam, gerçek, hakikî.

60. TTü: *takım*/Kaz: *taqım*

TTü: takım (TDK, TS, 2248)

1. Bir işte veya bir yerde kullanılan eşya ve aletlerin tamamı, ekipman. 2. Meslek, davranış, durum vb. yönlerden birbirine uyan kimselerin oluşturduğu topluluk: *"Memur takımından olduğumuzdan böyle evlerde oturamazdık, daha doğrusu alışkın değildik."* –M. İzgü. 3. Görev bakımından birbirini tamamlayan kimselerin topluluğu, grup, ekip, trup: *Orta oyunu takımı*. 4. Birbirini tamamlayan şeylerin tümü. 5. Sigara ağızlığı. 6. Takım elbise. 7. Hayvanlarda yemek borusu, akciğer ve karaciğere genel olarak verilen ad. 8. Aşağılayıcı ve küçümseyici anlamda topluluk: *"Anlaşıldı, Sabit Bey ağabey takımı, Sinekli Bakkal Sokağı'ndan geçerken artık sağa sola bakmaz, kimseye omuz vurmaz oldu."* H. E. Adıvar. 9. Bölüğü oluşturan birliklerden her biri: *"Bu binayı merkez taburundan bir takım bekleyecek."* –Ö. Seyfettin. 10. Canlıların bölümlendirilmesinde familya ile sınıf arasında yer alan, akın benzerlikler gösteren organizmaların oluşturduğu birlik. 11. Bir filmin çevriminde görüntüleri alma, aydınlatma, ses alma gibi belli başlı çalışmaları yapmak için gerekli en küçük teknikçiler topluluğu. 12. Bir oyunda sahaya çıkan belli kuruluşlara bağlı oyuncular topluluğundan her biri. 13. Birlikte oynayan, kazanmak için birlikte çalışan sporcu topluluğu.

Kaz: taqım (KZ-TR S., 514)

1. At sırtına oturulduğunda ata değen dizin iç kısmı.

61. TTü: *ten*/Kaz: *teñ*

TTü: ten (TDK, TS, 2320)

1. İnsan vücudunun dış yüzü, cilt. 2. Vücut.

Kaz: teñ (KZ-TR S., 533)

(I) Yük arabasına yüklenmek üzere bağlanmış, balyalanmış yük, denk: *maqta tenderi – pamuk balyaları.*

(II) 1. Denk, aynı ölçüde, eşit. 2. Birbirine lâyîk, münasip (çift).

62. TTü: *tulum*/Kaz: *tulım*

TTü: tulum (TDK, TS, 2385)

1. Bazı yiyecek ve içecekler için koruyucu kap olarak kullanılan, önü yarılmadan bütün olarak yüzülmüş hayvan derisi. 2. Gövdesi bu deriden yapılmış üflemeli çalgı, gayda: *"Ben zatınıza tulum şişirmesini öğreteyim, siz de bana kemançeyi öğretin."* –O. C. Kaygılı. 3. Tüp. 4. Göğis ve pantolon bölümü bitişik giysi: *"Kardeşinin sırtında kadife tulumu yerine askılı, eski, soluk, paçaları dizlerine kadar inen şortu var."* –A. Ağaoğlu. 5. Şişman, tombul: *"Bir şeyim yok doktor, bu yaşta annem gibi tulum olacak değilim ya!"* –H. E. Adıvar.

Kaz: tulım (KZ-TR S., 554)

1. Saç örgüsü. 2. Çocukların, kulak ve alın arasına ve enselerinin üst kısımlarına nazardan korumak amacıyla bırakılan saç, perçem.

63. TTü: *uşak*/Kaz: *uşaq*

TTü: uşak (TDK, TS, 2422)

1. Çocuk. 2. Herhangi bir bölgenin halkından olan erkek: *"Kim bilir bu Anadolu uşaklarının her birinde ne cevherler vardır."* –C. S. Tarancı. 3. Erkek hizmetçi: *"Sağda, duvar kıyısında ahır, arabacı, uşak odaları var."* –Y. Atılgan. 4. Tayfa: *"Bir haykırma duyuldu. Uşakları koşturdum. Simit attırdım denize ama deniz geri vermedi."* –Z. Selimoğlu.

Kaz: uşaq (KZ-TR S., 589)

1. Uçak: *äskeri uşaq – askeri uçak.*

64. TTü: *üzüm/*Kaz: *üzim*

TTü: üzüm (TDK, TS, 2460)

1. Asmanın taze veya kuru olarak yenilen ve salkım durumunda bulunan meyvesi.

Kaz: üzim (KZ-TR S., 594)

1. Lokma, parça.

7.1.2. Kısmi Yalancı Eşdeğerlikler

İki lehçe arasında anlamları birbiriyle kısmen örtüşebilen sözcükler, yanı kısmî eşdeğerlikler de kendi aralarında eş sesli sözcüklerden oluşan kısmî eş değerler ve ses değişimi yoluyla oluşan kismî eş değerler olarak iki gruba ayrılmıştır.

7.1.2.1. Eş Sesli Sözcüklerden Oluşan Kısmi Yalancı Eş Değerler

1. TTü: *baba*/Kaz: *baba*

TTü: baba (TDK, TS, 219)

1. Çocuğu olan erkek, peder. 2. Çocuğun dünyaya gelmesinde etken olan erkek. 3. Kazılarda çıkarılan toprağın miktarını hesaplayabilmek için yer yer bırakılan toprak dikme. 4. Çatı merteği. 5. Bir ülkeye veya bir topluluğu yararlı olmuş kimse.

Kaz: baba (KZ-TR, S., 71)

Ata, dede, eski atalar. 2. Büyüklere saygı ifadesi için kullanılır.

2. TTü: *bap*/Kaz: *bap*

TTü: bap (TDK, TS, 252)

1. Kapı. 2. Kitaplarda bölüm, başlık. 3. Konu, husus: *"Ben yine memnunum senden evladım/Sana ben bu bapta kusur bulmadım."* –E.B. Koryürek. 4. Arap dili bilgisinde mastar çeşitlerinden her biri.

Kaz: bap (KZ-TR S., 78)

(I) Madde, bölüm, bab.

(II) Bakım: *malğa bap kerek – hayvanlara bakım gerek.* 2. Acele etmeden, usulünce: *şaydı bappen işti-çayı acele etmeden içti.* 3. İş gereği, görevli olarak: *Qızmet babımen Astanağa baramın-Görevli olarak Astana'ya gideceğim.*

3. TTü: *bay*/Kaz: *bay*

TTü: bay (TDK, TS, 285)

(I) Parası, malı çok olan, zengin (kimse).

(II) 1. Erkeklerin ad veya soyadlarının önüne getirilen saygı sözü: *Bay Doğan.* 2. Erkek: *Bir bay sizi arıyor.*

Kaz: bay (KZ-TR, S., 72)

(I) 1. Varlıklı, zengin: *Elimiz malğa bay – ülkemiz hayvan bakımından zengin.* 2. Çok fazla, sayısız. 3. Yeterli, bol. 4. *Hatip, söz ustası: tilge bay, sözge bay – söz ustası, hatip.*

(II) Koca, eş, zevç: *bayı ölgen qatın – kocası ölmüş kadın.*

4. TTü: *bez*/Kaz: *bez*

TTü: bez (TDK, TS, 324)

(I) 1. Pamuk veya keten ipliğinden yapılan dokuma, çaput: *"Arkamıza kefenimsi bezler geçirip kuşakla bağladılar."* –F.R. Atay. 2. Pamuktan, düz dokuma: *Amerikan bezi. Kaput bezi.* 3. Herhangi bir cins kumaş: *Çadır bezi. Yalken bezi.* 4. Herhangi bir iş için kullanılan dokuma. 5. Kumaş veya dokumadan yapılmış: *"Botlarımı çıkartırken yatağın altında Mine'nin bez terliklerini görüyorum."* –A. Ümit.

(II) İçinden geçen kandan veya öz sudan bazı maddeler ayırarak salgı oluşturan organ: *Tükürük bezleri. Pankreas bezi.*

Kaz: bez (KZ-TR S., 84)

(I) 1. Bez, bazı maddeleri ayırarak salgı meydana getiren organ. 2. Ağacın budaklı olan kısmı.

(II) 1. Kaçmak, uzaklaşmak, firar etmek. 2. Nefret etmek, terk etmek. 3. Yaklaşmamak, uzak durmak.

5. TTü: *el*/Kaz: *el*

TTü: el (TDK, TS, 773)

(I) 1. Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü: *"El var, titrer durur, el var yumuk yumuk / El var pençe olmuş, ev var yumruk"* –Z. O. Saba. 2. Sahiplik, mülkiyet: *Elimdeki bütün parayı bir eve yatırdım.* 3. Kez, defa: *İki el silah sesi duyuldu*. 4. İskambil oyunlarında oynama sırası. 5. İskambil oyunlarında her bir tür: *"Kış geceleri arkadaşlar arasında bir el poker çevirmek te keyiftir."* –P. Safa. 6. Bazı nesne ve araçların tutmaya yarayan bölümü: Kapı eli.

(II) 1. Yurt, ülke, il: *"Çöller, Yemen ellerinden beter imiş."* –A. Gündüz. 2. Halk, ahali. 3. Oba, aşiret: *"Kalktı göç eyledi Afşar elleri / Ağır ağır giden eller bizimdir."* –Dadaloğlu.

Kaz: el (KZ-TR S., 137)

1. Halk, millet: *el auzında – halk dilinde, halk ağzında.* 2. Memleket, yurt: *el ağası – memleket büyüğü.*

6. TTü: *er*/Kaz: *er*

TTü: er (TDK, TS, 805)

(I) 1. Erkek: *"Noksansız bir çeyiz ve düğünle iyi bir ere verilen Zeynep'in hissesi ayrılmıştır."* –T. Buğra. 2. İşini iyi bilen, yetenekli kimse: *"Sanat eri çalışır, bir eser kor ortaya, onun güzel olduğuna inanır, o güzelliği herkesin anlamasını, kavramasını ister."* –N. Ataç. 3. Kahraman, yiğit. 4. Rütbesiz asker, nefer: *"Düşman erleri, arasında Fransızlar da vardır."* –S. Birsel. 5. Koca.

(II) Erken: *"Er sabah kalktım ki sular çağlıyor."* –Halk türküsü.

Kaz: er (KZ-TR S., 141)

(I) 1. Erkek. 2. Koca, zevç: *erge şığu – kocaya varmak, evlenmek.*

(II) Eyer

(III) Kahraman, cesur: *er jürek –cesur.*

7. TTü: *eskilik*/Kaz: *eskilik*

TTü: eskilik (TDK, TS, 817)

1. Eski olma durumu, antikite: "Öyle bir yaştaydık ki eskiliğin oluşturduğu eksikler nedir, bilmiyorduk." –A. Kutlu.

Kaz: eskilik (KZ-TR S., 145)

1. Töre, âdet, gelenek. 2. Eskiye ait.

8. TTü: *fakir*/Kaz: *fakir*

TTü: fakir (TDK, TS, 847)

1. Geçimini güçlükle sağlayan, yoksul, fukara, **zengin** karşıtı: "*En fakir köyler taştandır ve üstü kiremittir."* –F. R. Atay. 2. Olması gerekenden az: *"Seni fakir, soluk bir dekor içinde görmek istemem."* –M. Yesari. 3. Hindistan'da yokluğa, eziyete kendini alıştırmış derviş. 4. Zavallı, kimsesiz: *"Hey gidi kahpe felek, gençliklerine doymadan gitti fakirler."* –H. Taner. 5. Kişinin alçak gönüllülük göstermek için kendisine verdiği san: *"Fakir dün ziyaretinize geldimse de bulamadım."* –Şemsettin Sami.

Kaz: fakir (KZ-TR S., 603)

1. Derviş. 2. Sihirbaz.

9. TTü: *hat*/Kaz: *hat*

TTü: hat (TDK, TS, 1058)

1. Çizgi. 2. Yazı. 3. Ulaşım sağlayan bir taşıtın uğradığı yerlerin bütünü, yol, geçek: *Demir yolu hattı. Otobüs hattı*. 4. Elektrik akımı taşıyan tel veya kablo sistemi: *"Bir kablodan muhtelif hatlar çıkar."* –S. F. Abasıyanık. 5. Kanal. 6. Savunma veya saldırma amacıyla bir araya getirilmiş asker dizisi: *"Dalga dalga ilerleyen hücum hatlarımız birinci düşman siperlerine girdi."* –A. Gündüz. 7. Sınır. 8. Yüzü biçimlendiren çizgi veya kırışıklık: *"Kumral bıyıkları ve ölçülü yüz hatlarıyla her zamanki kadar yakışıklıydı."* –İ. O. Anar. 9. Biçim: *Vücut hatlarını korumak lazım.*

Kaz: hat (KZ-TR S., 610)

1. Mektup: *anama hat jazdım – anneme mektup yazdım.* 2. Yazı: *hat tanıdı – okuma yazma öğrendi.*

10. TTü: *kemik*/Kaz: *kemik*

TTü: kemik (TDK, TS, 1384)

1. İnsanın ve omurgalı hayvanların çatısını oluşturan türlü biçimdeki sert organların genel adı: "*Kemikten bir tahta gibi gıcırdayarak Nihat yerinden kalktı."* –P. Safa. 2. Bu sert organdan yapılmış: *Kemik tarak*.

Kaz: kemik (KZ-TR S, 228)

(I) Kemiğin kemirebilir etli yeri.

(II) Biraz eksik, eksikçe.

11. TTü: *kesim*/Kaz: *kesim*

TTü: kesim (TDK, TS, 1398)

1. Kesme işi. 2. Bölüm, parça, kısım, sektör*: "Oyunlar aruz ve hece olmak üzere iki kesime ayrılmıştır."* –M. And. 3. Bölge. 4. Kesme zamanı: *Ders kesimi*. 5. İşaretlenmiş belli yer: *Gemi, su kesiminin üstünden yaralandı*. 6. Terzinin belli bir ölçü ve örneğe göre kumaşa biçim verme işi, fason. 7. Hazineye ait herhangi bir gelirin belli bir bedel karşılığı keseneğe verilmesi, mukataa. 8. Boy boş, endam. 9. Pazarlık, anlaşma.

Kaz: kesim (KZ-TR S, 233)

(I) Hüküm, karar, yargı: *sot kesimi – mahkeme kararı.*

(II) Kesilmiş, dilimlenmiş.

12. TTü: *matematik*/Kaz: *matematik*

TTü: matematik (TDK, TS, 1635)

1. Aritmetik, cebir, geometri gibi sayı ve ölçü temeline dayanarak niceliklerin özelliklerini inceleyen bilimlerin ortak adı, riyaziye. 2. Sayıya dayalı, mantıklı, ince hesaba bağlı: *"Eski yorucular daha ileri gitmiş, evrenin yaratılmasında ve doğanın kurallarında bile matematik bir öz bulmuşlardır."* –H. Taner.

Kaz: matematik (KZ-TR S., 370)

1. Matematikçi.

13. TTü: *para*/Kaz: *para*

TTü: para (TDK, TS, 1883)

1. Devletçe bastırılan, üzerinde değeri yazılı kâğıt veya metalden ödeme aracı, nakit: *"Çıkarken elini göğsüne sokup bir kese çıkardı, keseden alabildiği kadar para alıp delikten attı."* –F. Otyam. 2. Kazanç: *"Balıkçılıkta para vardır ama dalgıçlık kadar da genç işidir."* –S. F. Abasıyanık.

Kaz: para (KZ-TR S., 437)

1. Rüşvet: *Para aluw-rüşvet almak.*

14. TTü: *piyaz*/Kaz: *piyaz*

TTü: piyaz (TDK, TS, 1931)

1. Haşlanmış kuru fasulyenin üzerine ince doğranmış, tuzla ovulmuş soğan ve maydanoz katıldıktan sonra zeytinyağı, sirke dökülerek yapılan salata. 2. Kebap, ızgara köfte, balık vb.nin yanına konulan, ince doğranmış ve tuzla öldürülmüş maydanozlu soğan. 3. Bir çıkar sağlamak düşüncesiyle söylenen övücü söz: *"Seni severim; yüze, piyaz anlama bu lafımı, apaçık söylerim her şeyi."* –K. Korcan.

Kaz: piyaz (KZ-TR S., 442)

1. Soğan: *Piyaz egüw – soğan ekmek.*

15. TTü: *salt*/Kaz: *salt*

TTü: salt (TDK, TS, 2022)

1. İçinde yabancı bir öğe bulunmayan, mutlak: *"Çelişkileri salt geleneklerin, törenin, eğitimin bir sonucu saymışızdır."* –A. Ağaoğlu. 2. İçine, kendisine yabancı hiçbir şey karışmamış, arı. 3. Yalnızca: *"Sanat adına konuşmakta kendinde hak görülen, her konuştuğunu da salt doğrudur diye karşısındakine kabullendirmek isteyen kimseler sardı etrafımızı."* –N. Cumalı.

Kaz: salt (KZ-TR S., 464)

(I) Tek, yalnız, tek başına, salt.

(II) Töre, âdet, anane.

16. TTü: *sırt*/Kaz: *sırt*

TTü: sırt (TDK, TS, 2102)

1. Omurgalı veya omurgasız hayvanlarda boyundan kuyruk sokumuna kadar uzanan üst bölüm: *"Arabacı katırın sırtına binmiş."* –F. R. Atay. 2. İnsanlarda boyundan bele kadar uzanan üst bölüm, **göğüs** karşıtı. 3. Kesici araçların kesmeyen kenarı: *Bıçağın sırtı*. 4. Dağların veya tepelerin üst bölümü: *"Beşiktaş sırtları pırıl pırıl, aradaki boğaz parçası masmaviydi."* –O.V. Kanık. 5. İnsanın üstü: *"Sırtında hep aynı kahverengi elbise bulunduğuna göre fazla bir kazanç da sağlamıyordu."* –C. Külebi. 6. Bir şeyin üstü, üst bölümü. 7. Dikilmiş veya ciltlenmiş kitaplarda dikişin bulunduğu bölüm.

Kaz: sırt (KZ-TR S., 506)

1. Dış: *üydiñ sırtı – evin dışı.*

17. TTü: *şek*/Kaz: *şek*

TTü: şek (TDK, TS, 2212)

1. Kuşku.

Kaz: şek (KZ-TR S., 635)

(I) 1. Sınır, hudut, had. 2. Ölçü, limit: *şek koyuw – limit koymak.*

(II) Şüphe, kuşku: *şek keltitew – şüphe etmemek, kuşkulanmak.*

(III) Keçileri yönlendirmek, bir yere sürmek için söylenen söz.

18. TTü: *tek*/Kaz: *tek*

TTü: tek (TDK, TS, 2300)

1. Eşi olmayan, biricik, yegâne: *"Hamit, biliyorsunuz edebiyatımızın tek dâhisidir."* –Y. Z. Ortaç. 2. Kadeh içinde belirli ölçüde olan (içki). 3. Birbirini tamamlayan veya aynı türden olan nesnelerden her biri: *"Garsona umutsuzca bir göz attıktan sonra eldiveninin sol tekini çıkardı."* –R. Ilgaz. 4. Önüne getirildiği cümleye istek ve özlem kavramı katar: *Tek yesin de ne isterse yesin. Tek çalışsın da isterse arada yaramazlık da etsin.* 5. Yalnızca: *Bunun için tek bir yol var.* 6. Hiç, hiçbir: *"Tek kelime konuşmadan bu yokuşu indik."* –R. H. Karay. 7. İki ile bölünemeyen (sayı): *Üç, beş, yedi…. tek sayılardır.*

Kaz: tek (KZ-TR S., 530)

(I) 1. Boş, boşuna: *Uwaqıt tekke ketti – Vakit boşuna gitti.* 2. Karşılıksız, ücretsiz, bedava.

(II) Tek, sadece, yalnızca: *Tek sağan aytıp turmın – Sadece sana söylüyorum*.

(III) Soy, nesil.

(IV) "Yeter, kes, sus" anlamlarında, konuşanı susturma amacıyla söylenen söz.

7.1.2.2. Ses Değişimi Yoluyla Oluşan Kısmi Yalancı Eşdeğerler

1. TTü: *bura*/Kaz: *buwra*

TTü: bura (TDK, TS, 414)

1. Bu yer: "En solda yarım ay biçiminde soyunma odaları ve duşlar bulunurdu ve burayı erkek çocuklar kullanırdı." –A. Kutlu.

Kaz: buwra (KZ-TR S., 96)

1. Buğra, erkek deve.

2. TTü: *fotoğraf*/Kaz: *fotograf*

TTü: fotoğraf (TDK, TS, 889)

1. Çeşitli araç ve malzeme kullanarak görüntüyü özel bir yüzey üzerinde sabitleme. 2. Bu yöntemle aktarılarak çoğaltılan resim, foto: "Atatürk'ün hemen herkesin gördüğü, mektup kitaplarına kadar geçmiş bir fotoğrafı vardır." –A. H. Tanpınar. 3. Görüntü: "Bu adam iyi fotoğraf veriyor." –A. İlhan.

Kaz: fotograf (KZ-TR S., 606)

1. Fotoğrafçı.

3. TTü: *kalkan*/Kaz: *qalqan*

TTü: kalkan (TDK, TS, 1281)

(I) 1. Ok, kılıç vb.den korunmak için savaşçıların kullandığı korunmalık. 2. Toplum olaylarında güvenlik görevlilerinin çeşitli saldırı araçlarından kendilerini ve başkalarını korumak için kullandıkları, özel olarak yapılmış korumalık. 3. Koruyucu: "*Akrabanın kanatlarından başka kalkanı yoktu galiba."* –Y. Z. Ortaç.

(II) Yan yüzergillerden, büyük, yassı, derisi düğme veya çivi denilen birtakım sivri kemiklerle örtülü, beyaz etli balık, kalkan balığı.

Kaz: qalqan (KZ-TR S, 280)

(I) Kalkan: *qalqan boluw – korumak, siper olmak.*

(II) At arabasının yükünün düşmemesi için kullanılan kasa.

(III) Kulak kepçesi: *qalqan qulaq – kepçe kulak.*

4. TTü: *kır*/Kaz: *qır*

TTü: kır (TDK, TS, 1412)

(I) 1. Beyazla az miktarda siyah karışmasından oluşan renk: "Gözlerinden, kırları artan sakalına bir iki damla yaş düştü." –F. R. Atay. 2. Bu renkte olan: Kır sakal. Kır at.

(II) Şehir ve kasabaların dışında kalan, çoğu boş ve geniş yer, dağ bayır: "Araba tenha, düz yolda tıkır tıkır gidiyor, ara sıra kır kokuları getiren hafif bir rüzgâr esiyordu." –Ö Seyfettin.

Kaz: qır (KZ-TR S., 348)

1. Kır, bozkır. 2. Bıçak vb. şeylerin sırtı. 3. Ütü çizgisi. 4. Hüner, maharet. 5. Beceri, işe yatkınlık.

5. TTü: *kumar*/Kaz: *qumar*

TTü: kumar (TDK, TS, 1524)

1. Ortaya para koyarak oynanan talih oyunu: *"Ağır bir kumar borcunu ödemek zorunda kalan soylular gibiydi."* –N. Cumalı.

Kaz: qumar (KZ-TR S., 334)

(I) 1. Heves, arzu, istek. 2. Merak: *qumardan şığuw – merakını gidermek.*

(II) Şans oyunu, kumar.

6. TTü: *kurt*/Kaz: *qurt*

TTü: kurt (TDK, TS, 1533)

(I) 1. Köpekgillerden, Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika'da yaşayan, postu gri sarı renkli, yırtıcı, etçil memeli hayvan. 2. Bir yeri, bir şeyi iyi bilen. 3.

İşini iyi bilen, aldanmaz, kurnaz: "*Deminden beri sus pus olmuş, fırsat bekleyen kurt müşterilerin ilk defa sesi duyuluyor."* –H. Taner.

(II) 1. Yumuşak vücutlu, uzun gövdeli, omurgasız, bacaksız, ayaksız veya çok ilkel ayaklı küçük hayvan. 2. Bazı böceklere veya bazı böcek kurtçuklarına verilen ad.

Kaz: qurt (KZ-TR S., 339)

(I) Süzülmüş yoğurttan yapılan tuzlu ve kurutulmuş iyecek.

(II) Kurtçuk, solucan, kurt.

(III) Tüberküloz hastalığının halk arasındaki adı.

7. TTü: *mekanik*/Kaz: *mehanik*

TTü: mekanik (TDK, TS, 1646)

1. Kuvvetlerin maddeler ve hareketler üzerine etkisini inceleyen fizik dalı. 2. Denge veya hareket kurallarıyla ilgili. 3. Makine ile yapılan. 4. Düşünmeden yapılan.

Kaz: mehanik (KZ-TR S., 379)

1. Makine uzmanı

8. TTü: *taze*/Kaz: *taza*

TTü: taze (TDK, TS, 2291)

1. Bozulmamış, bayatlamamış olan: *"Beyaz peyniri, ekmeğin taze kabuğuna sarıp ağzıma sokuyordum."* –Y. Z. Ortaç. 2. Dinç, yıpranmamış, yorulmamış: *"Yüzü taze, taravetli ve güzeldi."* –M. Ş. Esendal. 3. Kuru olmayan, körpe, **kuru** karşıtı: *"Ağaçların taze yaprakları akşamın serinliğini emiyormuş gibi duruyordu."* –M. Ş. Esendal. 4. Yeni, zamanı geçmemiş: *"Orada okuduğum en taze havadis yirmi beş, otuz günlüktü."* –Halikarnas Balıkçısı. 5. Genç kadın: *"Şu köşede çocuğuyla beraber bir taze oturuyordu."* –Ö. Seyfettin.

Kaz: taza (KZ-TR S., 511)

1. Temiz, kirsiz. 2. Sun'i olmayan, katıksız, saf: tabiî, doğal: *taza kümis – saf gümüş*. 3. Namuslu, temiz, dürüst.

BÖLÜM VIII

SONUÇ VE ÖNERİLER

8.1. Sonuçlar

Bu çalışmada, Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi sözlükleri kullanılarak yalancı eşdeğerlik gösteren sözcükler tespit edilmiştir. Tespit edilen bu sözcüklerin tam yalancı eşdeğerlik ve kısmi yalancı eşdeğerlik olmak üzere iki grupta toplandığı görülmüştür. Tam/kısmi yalancı eşdeğerlik gösteren sözcüklerin ise kendi aralarında eş sesli sözcüklerden oluşan tam/kısmi yalancı eş değerler ve ses değişimi yoluyla oluşan tam/kısmi yalancı eş değerler olarak ikiye ayrıldığı belirlenmiştir.

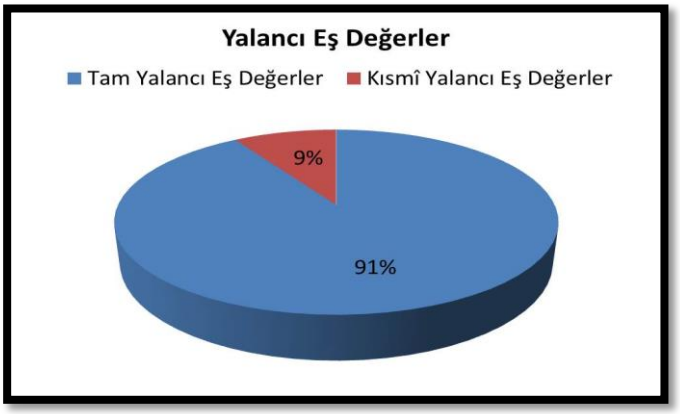
Çalışma sonucunda Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi arasında 287 adet yalancı eş değer sözcük olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sözcüklerin 261'i tam yalancı eş değer, 26'sı ise kısmi yalancı eş değer sözcükler olarak belirlenmiştir. Bu belirlemeler ışığında tam yalancı eşdeğerlik gösteren sözcüklerin 197'si sesletimi aynı olan, yani eş sesli sözcüklerden oluşan tam yalancı eş değer sözcükler, diğer 64'ü ise ses değişimi yoluyla oluşan tam yalancı eş değer sözcükler olduğu görülmüştür. Kısmi yalancı eşdeğer sözcüklerin 18'i eş sesli sözcüklerden oluşan kısmi yalancı eşdeğer sözcükler, 8'i ise ses değişimi yoluyla oluşan kısmi yalancı eş değer sözcükler olarak saptanmıştır. Bu saptamalara göre yalancı eş değer sözcüklerin büyük bir kısmını iki dil arasında anlamları tamamen farklılaşan ya da hiç örtüşmeyen tam yalancı eş değer sözcüklerin oluşturduğu görülmüştür. Bu durum aşağıdaki tablo 3'te görüldüğü gibi bir durum sergilemektedir.

Tablo 3.
Yalancı Eş değer Sözcüklerin Türlerine Göre Dağılımı

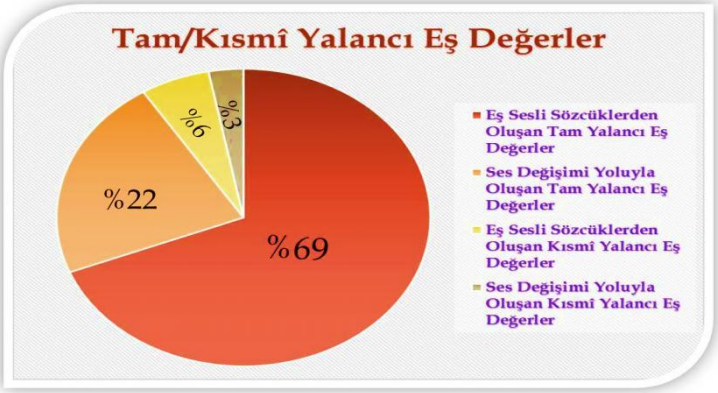
	Eş Sesli Sözcüklerden Oluşan Yalancı Eş Değerler	**Ses Değişimi Yoluyla Oluşan Yalancı Eş Değerler**	**Toplam**
Tam Yalancı Eş Değerler	197	64	261
Kısmî Yalancı Eş Değerler	18	8	26
Toplam	215	72	287

Bu sayısal verilerin oransal değerlerine bakıldığında toplam yalancı eş değer sözcüklerin % 91'i tam yalancı eş değer, % 9'u ise kısmî yalancı eş değer sözcükler olduğu görülmektedir. Yalancı eş değer sözcüklerin % 69'u eş sesli sözcüklerden oluşan tam yalancı eşdeğerlikler, % 22'si ise ses değişimi yoluyla oluşan tam yalancı eşdeğerlikler; % 6'sı eş sesli sözcüklerden oluşan kısmî yalancı eşdeğerlikler, % 3'ü ise ses değişimi yoluyla oluşan kısmî yalancı eşdeğerlikler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum aşağıdaki şekil 1, şekil 2 ve şekil 3'teki gibi bir görünüm sunmaktadır.

Şekil 1.
Yalancı Eş Değer Sözcüklerin Türlerine Göre Yüzdelik Dağılımı

Şekil 2.
Tam/Kısmî Yalancı Eş Değer Sözcüklerin Türlerine Göre Yüzdelik Dağılımı

Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesi sözvarlığındaki yalancı eş değer sözcüklerin bir kısmı anlam değişmesi, anlam genişlemesi, başka anlama geçiş, anlam kötüleşmesi ve iyileşmesi neticesinde meydana gelmiştir. Başka bir kısmı da çok anlamlılık ve yan anlamlılık gibi ayrıntılarından dolayı ortaya çıkmıştır. Başka bir ifadeyle, bu tür sözcükler, iki lehçenin aynı kaynak dilden gelmesine rağmen sözcük hazinesindeki düzenli ses denklikleri bulunan sözcüklerde anlam değişmesine uğrayarak tam yalancı eş değer ya da farklı yan anlamlılık veya çok anlamlılık oluşturarak kısmî yalancı eş değer sözcük durumuna gelmiştir.

Türk lehçelerinde yalancı eş değer sözcükler üzerine yapılan birçok çalışmada yalancı eş değer sözcükleri olduğuna yönelik belirlemelere yer verilmiştir. Nogay Türkçesinde (Akbaba, 2007: 171) 96 adet yalancı eş değer sözcük bulunmuştur. Çuvaş Türkçesinde ise (Ersoy, 2007: 67) 76 yalancı eşdeğerlik gösteren sözcük olduğu ortaya çıkmıştır. Türkmen Türkçesinde (Kırömeroğlu, 2011: 147) 1816 madde başı yalancı eş değer sözcükler tespit edilmiştir. Gagauz Türkçesinde (Büke, 2014: 227) 87 adet yalancı eş değer sözcük bulunmuştur. Karay Türkçesinde (Yıldız, 2009: 655) 275 adet yalancı eş değer sözcük tespit edilmiş ve bunların 135'i tam yalancı eş değer ve 140'ı kısmi yalancı eş değer sözcük olduğu belirtilmiştir.

Özbek Türkçesinde (Gül, 2011: 150) 185 adet yalancı eş değer sözcük bulunmuş ve bunların 124'ünün tam yalancı eşdeğerlik özelliği taşıdığı, 61'inin ise kısmi yalancı eş değer olduğu belirlenmiştir. Başkurt Türkçesinde (Yazıcı Ersoy, 2012: 479) toplam 1159 madde başı yalancı eş değer sözcük tespit edilmiştir;

bunların 887'i tam yalancı eş değer sözcük ve 272'si kısmi yalancı eş değer sözcük olduğu ortaya konmuştur. Kırgız Türkçesinde ise (Özlem, 2013: 137) 206 adet yalancı eş değer sözcük olduğu ortaya çıkmıştır; bunların 117'si tam yalancı eş değer sözcük ve 89'u kısmi yalancı eş değer sözcüklerdir. Kırım Tatarca'sında (Rustemova, 2014: 307) toplam 638 yalancı eş değer sözcükler bulunmuştur; bunların 269'u tam yalancı eşdeğerlik gösteren sözcükler ve 369'u kısmi yalancı eş değer sözcüklerdir.

Bu çalışmalar incelendiğinde bulunan yalancı eş değer sözcük sayısı açısından Kazak Türkçesine en çok yakınlık gösteren Karay Türkçesi ve Kırgız Türkçesi olduğu görülür. Bu durum üç lehçenin de Kıpçak grubunda yer almasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesinin sözvarlığını karşılaştırmalı bir biçimde incelemek, iki akraba ülkenin birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlama açısından oldukça önemlidir. Birbirlerini yanlış anlamalarına yol açan ve sorun yaratan yalancı eş değer sözcükler üzerine yapılan bu çalışmanın dil öğreniminde ve lehçeler arası metin aktarma işleminde katkısı olacağı düşünülmektedir.

8.2. Öneriler

1. Bu çalışmada, yalancı eşdeğerlik Kazak ve Türk dili açısından ele alınmıştır. Buna benzer çalışmalar diğer diller için de yapılabilir.
2. Bu çalışmadan hareketle Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılmak üzere yalancı eşdeğerlik sözlükleri hazırlanabilir.
3. Bu çalışmadan hareketle Türkçe öğrenen Kazak öğrencilere yönelik öğrenim durumu hazırlanarak yalancı eşdeğerlik konusunda bilgi verilerek öğretim verimli kılınabilir.

KAYNAKÇA

Abilqasımov, B., Malbaqov, M. ve Makenova, B. (2000). **XX Ğasırdağı Qazaq Ädebi Tili.** Astana: Elorda.

Akbaba, D. E. (2007). Nogay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler. **Bilig.** Sayı 42.

Aknazarov, S. (2002). Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçelerinde Aynı Kelimeler ile İfade Edilen Bazı Sıfatlardaki Anlam Farklılıkları Üzerine. Ankara: **Dil Dergisi.** Sayı 113.

Aknazarov, S. (2003). "Çalmak" Fiilinin Türkmen ve Türkiye Türkçesindeki Anlam Farklılıkları Üzerine. Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu (5-7 Mayıs 2013). Ankara: DTCF Yayınları.

Aknazarov, S. (2004). Türkmen ve Türkiye Türkçesinin Ortak Fiillerinin Anlam Bakımından Genel Bir Mukayesesi. V. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı (20-26 Eylül 2004). Ankara: TDK Yayınları.

Aksan, D. (1978). **Anlambilimi ve Türk Anlambilimi (Ana Çizgileriyle)**. Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.

Aksan, D. (1996). **Türkçenin Sözvarlığı**. Ankara: Engin Yayınevi.

Aksan, D. (2001). **Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını.** Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aksan, D. (2006). **Türkçenin Sözvarlığı**. 4.baskı, Ankara: Engin Yayınevi.

Balaqayev, M ve Sayrambayev T. (1966). **Kazirgi Kazak Tili Grammatikası, Sintaksis.** Almatı: Mektep Baspası.

Baytursınov, A. (1992). **Til Tağılımı**. Almatı: Ana Tili Baspası.

Bingöl, Z. (2006). Sözlük ve Sözlükçülük Üzerine Bir Araştırma. **Akademik Bakış Dergisi,** Sayı 9.

Buran, A ve Alkaya E. (2007). **Çağdaş Türk Lehçeleri.** 5.baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.

Büke, H. (2014) Gagauz Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ArasındakiYalancı Eşdeğerler. **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.** Cilt 6. Sayı 10.

Dağabakan, F. Ö. (2012). Toplumdilbilimsel Bir Kavram Olarak Kadın-Erkek Dil Ayrımına Türkçe ve Almanca Açısından Bir Yaklaşım. Erzurum: Atatürk

Üniversitesi **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 47.

Demir, N ve Yılmaz E. (2002). Ural-Altay Dilleri ve Altay Dilleri Teorisi. **Türkler Ansiklopedisi,** Cilt 1.Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Deny, J. (2012). **Türk Dil Bilgisi**. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Dilaçar A. (1962). **Devlet Dili Olarak Türkçe.** Ankara: TDK Yayınları.

Editör: Nısanbayev, A. (2001). **Qazaqstan: Ulttıq Entsiklopediya 3.** Almatı: Qazaq Entsiklopediyasının Bas Redaktsiyası.

Editör: Januzakov, T. (2008). **Qazaq Tiliniñ Tüsindirme Sözdigi** Almatı: Daik-Press Baspası.

Editör: Uali, N. (2011). **Qazaq Tiliniñ Tüsindirme Sözdigi.** Almatı: Däwir baspası

Eker, S. (2007). Toplum-Dilbilim, Dil Planlamaları ve Kamu Mensuplarının Dil Kullanımı. Ankara: **Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi**, Sayı 1.

Eker, S. (2011). **Çağdaş Türk Dili.** 7.Baskı. Ankara: Grafiker Yayınları.

Ercilasun, A. B. (1992). Türk Lehçesinin Anlaşılmasında Dikkat Edilecek Noktalar. **Dil Dergisi**, Sayı 5.

Ercilasun, A. B. (1997). **Türk Dünyası Üzerine İncelemeler.** 2.baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.

Ercilasun, A. B. (2004). **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**. Ankara: Akçağ Yayınları.

Ercilasun, A. B. (2013). Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri. **Dil Araştırmaları Dergisi**, Sayı 12. (Bahar 2013), 17-22.

Ersoy, F. (2007) Çuvaş Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler. **TürkBilig.** Sayı 14.

Ersoy, Y. H. (2012). **Başkurt Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler.** Ankara: Gazi Kitabevi.

Gencan, T. N. (2001). **Dilbilgisi.** Ankara: Ayraç Yayınevi.

Gül, E. (2011). Özbek Türkçesi-Türkiye Türkçesi Yalancı Eş Değerli Sözcükler. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gülensoy, T. (2000). **Türkçe El Kitabı**. Ankara: Akçağ Yayınları.

Günay, V. D. (2007). **Sözcükbilime Giriş**. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Günay, V. D. (2013). **Dil ve İletişim**. 2.baskı, İstanbul: Papatya Yayınları.

İlker, A. (1999). **Lehçeden Lehçeye Aktarma Üzerine Bazı Düşünceler**. 3. UluslarArası Türk Dili Kurultayı (1996). Ankara: TDK Yayınları.

İlminskiy, N. (1861). Vstupitelnoye Çteniye v Kurs Turetsko- Tatarskogo Yazika. Kazan: *UZKU,* C. III.

İmer, K. (1987). Toplum Dil Bilimin Kimi Kavramlarına Kuramsal Bir Bakış ve Dil Türleri. Ankara: **DTCF Yayınları**, Cilt 31 Sayı 1.2.

İmer, K., Kocaman, A ve Özsoy S. (2011). **Dilbilim Sözlüğü.** İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Kahraman, T. (1996). Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları. Ankara: TDK Yayınları.

Karadüz, A. (2009). Sözlük, Sözcük Anlamı ve Öğrenme Üzerine. **Turkish Studies İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish and Turkic.** Cilt 4. Sayı 4.

Koç, K., Bayniyazov, A ve Başkapan, V. (2003). **Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü.** Ankara: Akçağ Yayınları.

Kırömeroğlu, N. (2011). Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Yalancı Eş Değerler. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Crystal, D. (2010). **Cambridge Dil Ansiklopedisi.** *Çevirenler:* Alyaz, Y ve Gürsoy, E., 2. Baskı, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.

Mahmudov, N. (1994). Ortak Kelimeler Ortak Anlamlar mı Demektir? (Akraba Dilleri Öğrenmede Kelime Hazinesi Problemi). **Dil Dergisi**, Sayı 17.

MEB (1974). **Türk ansiklopedisi** "Kazak Türkçesi" Maddesi. Cilt XXI, Ankara: MEB Yayınları.

MEB (1986). **İslam ansiklopedisi** "Kazakistan" Maddesi. Cilt 6, Ankara: MEB Yayınları.

Onan, B. (2009). "Eklemeli Dil Yapısının Türkçe Öğretiminde Oluşturduğu (Kognitif) Zeminler". Mustafa Kemal Üniversitesi **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 6, Sayı 11.

Ospanova, A. (2010). 1985-2009 Yılları Arasında Kazakistan'da Kazak Türkçesi ile Yapılmış Dilbilim Çalışmaları Üzerine Bibliografya Denemesi. Yüksek Lisans Tezi, D. E. Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Özdemir, A. D. (2013). Türkçeye Dair Teoriler, Yayılma Alanları, Sınıflandırmalar (Classification) ve Tarihi, **Uchenie zapiski Tavricheskogo natsional'nogo universiteta imeni V. I. Vernadskogo**, Seriya "Filologiya. Sotsial'nıe kommunikatsii". Tom 26 (65), Sayı. 2

Özkan, F. (1999). **Bugünkü Türk Lehçelerinde İletişimi Zorlaştıran Kelimeler.** 3.Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı (1996). Ankara: TDK Yayınları.

Özlem, Y. (2013). Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Resulov, A. (1995). Akraba Diller ve "Yalancı Eş Değerler" Sorunu. **Türk Dili**, Sayı 524.

Rustemova, N. (2014). Kırım Tatarcası ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eşdeğerler. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleymen Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sakhipova, F. (2007). Kazak Türkçesinin Merkezî, Kuzey ve Doğu (Orta Juz) Ağızları. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Samoyloviç, A. (1992). Nekotoriye Dopolneniya k Klassifikatsii Turetskih Yazikov. Petrograd.

Sızdık, R. (1984). **Qazaq Ädebi Tiliniñ Tarihi**. Almatı: Ana Tili Baspası.

Şavk, Ü. Ç. (2007). **Altaycada Eş Sesli Sözcükler.** IV. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (24-29 Eylül 2000). Cilt II.

Tavkul, U. (2003). Türk Lehçelerinin Sınıflandırılmasında Bazı Kriterler. **Kırım Dergisi** Sayı 12 (45).

Tekin, T. (1989). Türk dil ve diyalektlerinin yeni bir tasnifi. **Erdem,** Sayı (5) 13.

Tural, S. (2007). Tarihin Evi Yahut Ana Altayca'nın Torunları. Ankara: **Bilge Dergisi**, Cilt 13, Sayı 50.

TDK (2005). **Türkçe Sözlük** 10. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TDK (2011). **Türkçe Sözlük** 11. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uğurlu, M. (2000). Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve "Abay Yolu" Romanı. **Bilig**, Sayı 15.

Uğurlu, M. (2004). Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eş Değerliği. **Bilig**, Sayı 29 (Bahar 2004).

Uğurlu, M. (2012). Türk Lehçeleri Arasında Benzer Kelimelerin Eşdeğerlik Durumu, **Turkish Studies – İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**. Cilt 7, Sayı 4.

URL-1: https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_alfabesi (Erişim tarihi: 12.03.2016)

Vardar, B. (2002). **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü.** İstanbul: Multilingual Yayınları.

Yıldırım, A ve Hasan, Ş. (2008). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.** 7.baskı. Ankara: Seçkin Yayınları.

Yıldız, H. (2009). Karay Türkçesinde Yalancı Eş Değer Kelimeler. **Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi.** Sayı 5.